

FEYZİ HALİL PAŞAZÂDE DİVÂNI

(İnceleme-Metin)

Yüksek Lisans Tezi

Ruken EKER

Kütahya - 2009

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

FEYZİ HALİL PAŞAZÂDE DİVÂNİ
(İnceleme-Metin)

Danışman:

YARD. DOÇ. DR. MUVAFFAK EFLATUN

Hazırlayan
Ruken EKER
200691211012

KÜTAHYA-2009

Kabul Onay

Ruken EKER'in hazırladığı, "FEYZİ HALİL PAŞAZÂDE DİVÂNİ (İnceleme-Metin)" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

/ /2009

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Yrd. Doç. Dr. Muvaffak EFLATUN (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ		
Yrd. Doç. Dr. Kadir GÜLER		

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “FEYZİ HALİL PAŞAZÂDE DİVÂNİ (İnceleme-Metin)” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

/ /2009

Ruken EKER

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılının Mayıs ayında Diyarbakır'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Kütahya'da tamamladıktan sonra 2001 yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı ve 2005 yılında mezun oldu. 2006 yılında Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün Yüksek Lisans Programını kazandı. Özel bir eğitim kurumunda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalışmaktadır.

ÖZET

FEYZÎ HALİL PAŞAZÂDE DİVÂNİ (İnceleme-Metin)

Ruken EKER

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Muvaffak EFLATUN

Eylül, 2009, 230 sayfa

Feyzî Halil Paşazâde 18. yüzyıl divan şairlerindedir. Osmanlı devletinde değişik makamlarda görev almıştır. İlk olarak kalemden yetişmiş ve hâcegân olmuş, daha sonra ise Cebeciler Katipliğine geçmiş ve 1198'de(1784) vefat etmiştir. Hayatı hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Feyzî Bey, devlet görevinin yanı sıra sanata da ilgi duymuş ve “Dîvân-ı Feyzî Bey” adında bir divan oluşturmuştur. Divanda 142 şiir bulunmaktadır. Çalışmamızın esasını şairin bilinen tek eseri olan bu divan oluşturmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde Feyzî Halil Paşazâde'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eseri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise şairin 142 manzumesinin şekil, tür, vezin ve kafiye özellikleri belirlenmiş, bu bilgiler tablolarla somutlaştırılarak sunulmuş, böylece şairin Divan edebiyatı nazım şekillerini kullanma gücü ortaya konmuştur. Yine ikinci bölümde divandaki şiirlerin muhteva özellikleri ortaya çıkarılarak şairin duygu ve düşünce dünyası, dili kullanma gücü aydınlatılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde de divan, Osmanlı Türkçesi'nden günümüz Türkçe'sine transkripsiyon harfleriyle aktarılmış, böylece okuru orijinal metinle yüz yüze getirme imkanı sağlanmıştır.

Şiirleri 18. yüzyıl Divan edebiyatı geleneği içinde değerlendirmek gerekir. Çünkü şiirler, gerek muhteva gerekse biçim özellikleri bakımından yaşanan yüzyılın siyasal, sosyal, kültürel ve edebi unsurlarını taşımaktadır. Bu bakımdan Feyzî Halil Paşazâde, şiirlerine aksettirdiği duygu ve düşünce dünyasının yanı sıra 18. yüzyıl Divan edebiyatı geleneğini ve dil özelliklerini devam ettiren bir şair olarak incelenmesi gereken bir şahsiyettir.

Anahtar Kelimeler: Divan edebiyatı, Dîvân-ı Feyzî Bey, Feyzî Halil Paşazâde, 18. yüzyıl.

ABSTRACT**THE DIVAN OF FEYZİ HALİL PAŞAZADE****(Analysis - Text)****Ruken EKER****Postgraduate Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Thesis Advisor: Assissant Prof. Dr. Muvaffak EFLATUN****September, 2009, 230 Pages**

Feyzi Halil Paşazade is a poet of 18. Century Divan Literature. He served in different departments in Ottoman Empire. He did training in agency and became Hacegan, and then he served as armourer clerk and died in 1198 (1784) We do not have enough information about his life. Besides state services, Feyzi Bey also interested in art and created a divan named Divan-ı Feyzi Bey. Divan occurs 142 poems. This divan which is the only known work of poet constitutes the base of our thesis.

In the first part of thesis, we informed about the life , literary career and work of Feyzi Halil Paşazade. In the second part, we defined the shape, genre, measure and rhyme of poet's 142 poems; and we concreted these datas with tables, thus poet's power of using the blank verses of Divan Literature emerged. We also tried to enlighten emotional and ideal world of poet and his power of using language. In the third part, the text was adapted from Ottoman Turkish to present Turkish with transcription letters and the reader had the chance to face with the original text.

We need to analyse these poems within the tradition of 18. Century Divan Literature. Because of their carrying elements of political, social, culturel and literary elements of the century it was written in respect to their features of content and shape. In this regard, Feyzi Halil Paşazade is an original personality who reflected his emotinal and ideal world into his work and maintained the tradition and language properties of Divan Literature, in a period when Divan Literature started to evolve into classical form.

Key Words: Divan Literature, Feyzi Halil Paşazade, Divan-ı Feyzi Bey, 18. Century Literature.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
TEZ HAKKINDA.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FEYZİ HALİL PAŞAZÂDE'NİN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ, ESERİ

1.1. HAYATI.....	14
1.2. EDEBİ ŞAHSİYETİ.....	14
1.3. ESERİ	16

İKİNCİ BÖLÜM

FEYZİ HALİL PAŞAZÂDE DİVANININ ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1. DİVANIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	18
2.1.1. Nazım Şekilleri	18
2.1.1.1. Kaside	18
2.1.1.2. Gazel	19
2.1.1.3. Nazm	22
2.1.1.4. Kıt'a.....	25
2.1.1.5. Mesnevi.....	27
2.1.1.6. Murabba	28
2.1.1.7.. Müfred.....	28
2.1.1.8. Beyit.....	29
2.1.2. Vezin	29
2.1.3. Kafiye ve Redif.....	31
2.2. DİVANIN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	31
2.2.1. Āşık ve Sevgiliyle ilgili Unsurlar	31
2.2.1.1. Āşık	31
2.2.1.2. Ağyâr, Rakîb, Hodbin	32
2.2.1.3. Şuh, Mumiyan.....	32
2.2.1.4. Nâle, Niyaz	33
2.2.1.5. Kûy, Gubâr.....	34
2.2.1.6. Zülf, Kakül.....	34

2.2.2. Dini ve Tasavvufi Unsurlar.....	35
2.2.2.1. Dini Unsurlar	35
2.2.2.1.1. Allah.....	35
2.2.2.1.2. Melekler	36
2.2.2.1.3. Dini Kitaplar	36
2.2.2.1.3.1. Kur'ân.....	36
2.2.2.1.3.2. Hadîs	37
2.2.2.1.4. Peygamberler	37
2.2.2.1.4.1. Adem.....	37
2.2.2.1.4.2. Süleyman.....	38
2.2.2.1.4.3. Hızır	38
2.2.2.1.4.4. İsâ.....	39
2.2.2.1.4.5. Muhammed	39
2.2.2.1.5. Çâr-yâr	39
2.2.2.1.5.1. Ebû Bekir	40
2.2.2.1.5.2. Ömer	40
2.2.2.1.5.3. Osman	41
2.2.2.1.5.4. Ali	41
2.2.2.1.6. Ahiretle İlgili Unsurlar.....	41
2.2.2.1.6.1. Cennet	41
2.2.2.1.7. Namazla İlgili Unsurlar.....	42
2.2.2.1.7.1. Salât.....	42
2.2.2.1.7.2. Secde	42
2.2.2.1.7.3. Secdegâh	43
2.2.2.1.7.4. Seccade	43
2.2.2.1.8. Diğer Dini Unsurlar	43
2.2.2.1.8.1. Rûh.....	43
2.2.2.1.8.2. Felek.....	44
2.2.2.1.8.3. Kul.....	44
2.2.2.1.8.4. Şeriat	45
2.2.2.1.8.5. İmân	45
2.2.2.1.8.6. Kâbe	45
2.2.2.1.8.7. Kiblegâh.....	46
2.2.2.1.8.8. Dua.....	46
2.2.2.1.8.9. Şevval.....	47
2.2.2.1.8.10. Rûze	47
2.2.2.1.8.11. Şefâat.....	47
2.2.2.1.8.12. Rahmet	48
2.2.2.1.8.13. Hayır, Şer	48
2.2.2.1.8.14. Haram.....	49
2.2.2.1.8.15. Helal.....	49
2.2.2.2. Tasavvufi unsurlar	49
2.2.2.2.1. Dede, Mürşid, Abdal.....	49
2.2.2.2.1.1. Dede	49
2.2.2.2.1.2. Mürşid.....	50
2.2.2.2.1.3. Abdâl.....	50
2.2.2.2.2. Dervişle İlgili Unsurlar	51

2.2.2.2.2.1. Asâ	51
2.2.2.2.2.2. Hırka	51
2.2.2.2.2.3. Mürîd.....	52
2.2.2.2.2.4. Sûfî.....	52
2.2.2.2.3. Dünyâ, Tarik, Dost.....	52
2.2.2.2.3.1. Dünya.....	52
2.2.2.2.3.2. Tarik.....	53
2.2.2.2.3.3. Dost.....	53
2.2.2.2.3. Dergâh, Tekye.....	54
2.2.2.2.4. Zühd, Takva	54
2.2.2.2.4.1. Zühd	54
2.2.2.2.4.2. Takvâ.....	55
2.2.3. Cemiyet.....	55
2.2.3.1. Şahıslar.....	55
2.2.3.1.1. Tarihi Şahsiyetler	55
2.2.3.1.1.1. Hükümdarlar	55
2.2.3.1.1.1.1. Sultan I. Mahmud Han.....	55
2.2.3.1.1.1.2. Dârâ.....	56
2.2.3.1.1.2. İlim Adamları, Şairler ve Ressamlar.....	56
2.2.3.1.1.3. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler	58
2.2.3.1.1.3.1. Leylâ ve Mecnûn.....	58
2.2.3.1.1.3.2. Aristo (M.Ö.384-322).....	58
2.2.3.1.1.3.3. Eflâtun (M.Ö.430-347)	59
2.2.3.1.1.3.4. Calinus (M.Ö. 199-129).....	59
2.2.3.1.1.3.5. Ebu Mansur.....	59
2.2.3.1.1.3.6. Âsaf.....	60
2.2.3.1.1.3.7. İskender.....	60
2.2.3.1.1.4. Diğer şahıslar	60
2.2.4. Ülkeler ve Şehirler	61
2.2.4.1. Aden.....	61
2.2.4.2. Buhara, Semerkand.....	61
2.2.4.3. Rum ili	62
2.2.4.4. Haleb	62
2.2.4.5. Hicâz	63
2.2.4.6. Manisa.....	63
2.2.4.7. İzmir.....	64
2.2.4.8. İstanbul.....	64
2.2.4.9. İctimâî Hayat.....	64
2.2.4.9.1. Görev ve Meslekler.....	64
2.2.4.9.1.1. Şeyhü'l-İslam	64
2.2.4.9.1.2. Ulema, Fukaha	65
2.2.4.9.1.3. Allâme.....	65
2.2.4.9.1.4. Vezir-i A'zam (Sadaret)	65
2.2.4.9.1.5. Kadı.....	66
2.2.4.9.1.6. Kethüda.....	66
2.2.4.9.1.7. Yeniçeri.....	67
2.2.4.9.1.8. Silahdar	67

2.2.4.9.1.9. Teberdar	67
2.2.4.9.1.10. Kaptan-ı Derya.....	68
2.2.4.9.1.11. Tabib	68
2.2.4.9.1.12. Mimar.....	68
2.2.4.9.1.13. Şair	69
2.2.4.9.1.14. Haddad	69
2.2.4.9.1.15. Zerger.....	69
2.2.4.9.2. Eğlence Hayatı	70
2.2.4.9.2.1. Bezm, İşretgâh, Meyhane, Mahur, Sâki.....	70
2.2.4.9.2.2. Bâde, Mey, Şarap.....	71
2.2.4.9.2.3. Sağar, Cam, Piyale.....	72
2.2.4.9.2.4. Lub	73
2.2.4.9.2.5. Mutrib, Tanbur.....	73
2.2.4.9.2.6. Humar	73
2.2.4.9.2.7. Nev-rûz	74
2.2.4.9.3. Tıp-Hastalık	74
2.2.4.9.3.1. Merhem.....	74
2.2.4.9.3.2. Behak, Demrag	75
2.2.4.9.3.3. Cer.....	75
2.2.4.9.3.4. Safe	75
2.2.4.9.3.5. Teb	75
2.2.4.9.3.6. Şifa, İfakat, Sıhhat.....	76
2.2.4.9.3.7. Tabîb, Bimar, İlac	76
2.2.4.9.3.8. Vücut organları	77
2.2.4.9.4. İnşai Unsurlar.....	77
2.2.4.9.4.1. Hangâh	77
2.2.4.9.4.2. Medrese, Mekteb.....	77
2.2.4.9.4.3. Bünyâd, Bina.....	78
2.2.4.9.4.4. Kitabhane	78
2.2.4.9.4.5. Kasr	79
2.2.4.9.4.6. Sahilhane, Hane	79
2.2.4.9.4.7. Cami.....	79
2.2.4.9.4.8. Çeşme.....	80
2.2.4.9.4.9. Türbe	80
2.2.4.9.5. Yiyecekler	81
2.2.4.9.5.1. Nân, Nemek	81
2.2.4.9.5.2. Kand.....	81
2.2.4.9.5.3. Kebâb	82
2.2.4.9.5.4. Meyveler	82
2.2.4.9.6. Süs Eşyaları.....	83
2.2.4.9.6.1. Altın, Gümüş.....	83
2.2.4.9.6.2. Gevher Mücevher.....	83
2.2.4.9.6.3. Akik ,Yakut, Mercan, La'l	83
2.2.4.9.6.4. İnci	84
2.2.4.9.6.5. Sedef , Esdaf	84
SONUÇ.....	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DİVANIN METNİ

3.1. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	89
3.2. DİVAN NÜSHASI	90
3.3. TRANSKRİPSİYONLU METİN	91
EKLER.....	204
KAYNAKÇA.....	207
DİZİN.....	210

TABLULAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1. Divandaki kasidelerin vezinleri, türleri ve beyit sayıları.....	18
Tablo 2.2. Divandaki gazellerin vezinleri ve beyit sayıları.....	20
Tablo 2.3. Gazelerde Kullanılan Bahirler	21
Tablo 2.4. Gazelerde Kafiye Ve Redif kullanımı	22
Tablo 2.5. Divandaki nazmların vezinleri, türleri ve beyit sayıları.....	23
Tablo 2.6. Nazmlarda Kullanılan Bahirler	24
Tablo 2.7. Nazmlarda Kafiye Ve Redif Kullanımı	24
Tablo 2.8. Divandaki kıt'aların vezinleri, türleri ve beyit sayıları	25
Tablo 2.9. Kıtalarda Kullanılan Bahirler.....	26
Tablo 2.10. Kıtalarda Kafiye Ve Redif Kullanımı	27
Tablo 2.11. Divandaki mesnevilerin vezinleri, türleri ve beyit sayıları.....	28
Tablo 2.12. Divandaki beyitlerin vezinleri türleri ve beyit sayıları	29
Tablo 2.13. Divanda Kullanılan Vezin Kalıplarının Dağılımı	29

KISALTMALAR

<u>Kısaltma</u>	<u>Acıklama</u>
a.g.e.	: Adı geçen eser
Ank.	: Ankara
Bkz.	: Bakınız
Böl.	: Bölüm
C.	: Cilt
Edb.	: Edebiyat
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
İst.	: İstanbul
Ktp.	: Kütüphane
M.	: Milâdî
Nu.	: Numara
s.	: Sayfa
ss.	: Sayısırası
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Terc.	: Tercüme
Ü.	: Üniversite
Yay.	: Yayınları

TEZ HAKKINDA

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Araştırmanın amacı şu ilişkileri ortaya çıkarmaktadır: Feyzî Halil Paşazâde Divan'ındaki şiirler, Divan edebiyatına ait unsurlar içermekte midir? Şair, tasavvufî dünya görüşüne sahip midir, sahipse bunun şiirlere etkisi ne ölçüdedir? Şair, Divan edebiyatı nazım şekillerinden ve türlerinden ne ölçüde faydalanmıştır? Şiirlerinin muhteva özellikleri nelerdir ve hangi konuları ağırlıklı olarak işlemiştir? Feyzî Halil Paşazâde'nin şiirlerinden konu başlığıyla ilgili beyit ve dörtlükler alınarak şiirlerinin Divan edebiyatı ile ilişkisi ve bunun neticesinde de 18. yüzyıl Divan edebiyatında şairin edebî kimliği belirlenmeye çalışıldı.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmada Feyzî Halil Paşazâde'nin Divanı esas alınmıştır. Amaç; divan'da yer alan şiirlerden yola çıkarak şairin dünya görüşü ve inanç sisteminin şiirlerdeki etkileri belirlemeye çalışmak, 18. yüzyılda yaşayan bir şairin Divan edebiyatı nazım şekillerinden ve türlerinden ne ölçüde faydalanabildiğini belirleyerek şairin edebî gücünü ortaya koymak ve edebi muhitteki yerini ve önemini belirlemektir.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Feyzî Halil Paşazâde Divanı'nın Eski Türk Edebiyatına kazandırılması açısından araştırma önem taşımaktadır. Ankara Milli Kütüphane'de "Elyazması Eserler" bölümünde kayıtlı olan divan, edebiyat dünyamızda şimdiye kadar yer almamıştır. Çalışmamız, eserin transkripsiyonlu metninin ve şekil, tür ve muhteva açısından divan şiiri unsurlarının araştırılmasını kapsamaktadır. Böylece eserin bilim dünyasına kazandırılması ve edebiyat tarihindeki yerinin tespiti sağlanmıştır. Bununla birlikte araştırma, 18. yüzyıla ait dünya görüşünü ve Divan şiiri özelliklerinin gelişimini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

ARAŞTIRMADA HİPOTEZ

Feyzî Halil Paşazâde Divanı'nın, Divan edebiyatı ölçülerine göre değerlendirilmesi ve bu edebiyatın ürünü sayılması gerektiğidir.

ARAŞTIRMADA VARSAYIM

Feyzî Halil Paşazâde'nin, kendi şiirlerinden yapılan alıntılar göz önünde tutularak, yaşadığı yüzyılın edebi muhitinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmıştır. Şair, Divan edebiyatının biçim ve muhteva unsurlarını, kendine has üslûbuyla kullandığı için taklide düşmemiş ve orjinalliği yakalayabilmiştir. Bununla birlikte Divan edebiyatına ait söz ve anlam sanatlarına başvurarak anlatımını güçlendirmeyi amaçlar. Telmih, istiâre, teşbih gibi edebî sanatları ustalıklı kullanan sanatçı, Divan edebiyatı mazmunlarından da faydalanır. Tasavvufi konuları işlerken Arapça ve Farsça kelime tamlamalara başvurmuş, bunun dışında ise daha sade ve anlaşılır bir dil kullanmayı tercih etmiştir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma, Feyzî Halil Paşazâde Divanı'ndaki şiirlerin nazım şekilleri ve nazım türleri yönünden incelenmesi ve muhtevaya yönelik tespitlerin yapılmasıyla sınırlıdır. Çalışmanın birinci bölümünde şair'in hayatı, edebî şahsiyeti, ve eseri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde divanda kullanılan nazım şekilleri ve türleri incelenmiş, şiirlerin muhtevasına yönelik unsurlar üzerinde durulmuştur. Böylece divanın, dönem edebiyatı içindeki yeri belirlenmeye ve şiirlerde etkili olan unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır. "Divanın Metni" bölümünde ise divan, günümüz alfabesiyle verilmiş, böylece okuyucuya eserle tanışma olanağı sunulmuştur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada yöntem olarak klâsik şiir tahlil yöntemi uygulanmaya çalışıldı. Feyzi Halil Paşazâde'nin şiirleri transkrip edilerek vezin, tür ve kafiye özellikleri belirlendi. Biçimsel özelliklerin yanı sıra şiirlerde dikkat çeken muhtevaya yönelik unsurlarda bazı tahlillerle ortaya konulmaya çalışıldı. Eserde kullanılan mazmun ve mefhumları açıklamak amacıyla Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Divân Şiiri ve Mazmunları Sözlüğü ile Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgât'ten faydalanıldı. Bu çalışmalarla anlamları öğrenilen terim ve mazmunların Feyzi Halil Paşazâde'nin şiirlerine yansıma biçimi incelendi. Tahlil çalışmasında yol göstermesi için Behiştî

Divân'ının tahlili incelendi. Metin bölümündeki açıklamalarla divandaki şiirler arasında ilişki kurulmaya çalışıldı. İlgili konuya örnek teşkil edecek beyit ve dörtlüklerin meseleye en iyi açıklık getirenleri konuyla beraber verildi. Elde edilen veriler dikkate alınarak divan ön okumaya tâbi tutuldu. Bu doğrultuda şairin şiirlerinde değindiği kavramlara, uyguladığı şekil özelliklerine göre şairin edebî kimliği belirlenmeye çalışılmıştır.

TEZ METNİ

GİRİŞ

Bilindiği gibi edebi eserler, sözlü ve yazılı kültür ortamlarında vücut bulmakta ve bunlar değişen sosyal şartlara bağlı olarak sürekli bir etkileşim içinde varlığını sürdürmektedir. Bu nedendir ki Feyzî Bey Divanı'na daha iyi nüfuz edebilmek ve yaşanan dönem içinde şair'in edebî kimliğini belirleyebilmek için öncelikle yaşadığı yüzyılın siyasal, sosyal, kültürel ve edebî gelişimi hakkında bilgi sahibi olmak gerekir.

18. yüzyılda siyasi durum şu şekilde gelişmiştir:

Beylikten devlete, devletten imparatorluğa geçiş sürecini tamamlayarak gücünün zirvesine ulaşan Osmanlı imparatorluğu, Karlofça antlaşması (1699) nedeniyle 18.yüzyıla ilk defa toprak kaybeden bir devlet olarak girmiştir. Böylece Osmanlılar kendilerini Kanuni döneminin ortalarından, özellikle III. Murad (1574-1595)'dan itibaren 18. asrın sonlarına kadar süren bir çözülme sürecinin içinde bulmuştur. Bu nedenle Karlofça Antlaşması'yla toprak kaptırdığı Kutsal İttifak devletleriyle savaflara başlamıştır. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu kaybettiği yerleri geri alamadığı gibi yeni topraklar da kaybederek Avrupa'dan çekilişini sürdürmüştür. Pasarofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı devlet adamları mevcut toprakları koruyabilmek amacıyla barışçı bir politikaya ve askeri ıslahatlara ağırlık vermiştir.

“Osmanlılar bu asra, kökleri oldukça eskiye uzanan huzursuzlukların sosyal bir patlamaya dönüştüğü Edirne Va'kası (21 Temmuz 1703) olarak bilinen isyanla girmiştir. Bu olay sonrasında, ilk defa devletin Osmanlı hanedanı tarafından idaresi tartışılmaya başlanmıştır. Edirne Va'kası'nın ardında iç huzurun sağlanması 1718'leri bulmuştur.”¹

Bu dönem Osmanlıda Karlofça'da kaybedilen yerleri kurtarma çabasıyla geçmiştir.

Prut Savaşı (1711)

Ruslar (Çar Deli Petro) denizlere inme politikasının sonucu olarak Baltık Denizi kıyıları için İsveç ile savaşmış, Ruslara yenilen İsveç kralı "Demirbaş Şarl" Osmanlı Devletine sığınmıştır. İsveçlileri takip eden Rus kuvvetlerinin Osmanlı

¹ Mustafa İsen vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ank., 2002, s.133.

topraklarına girerek tahrip etmeleri, Osmanlı Devletinin 1700 İstanbul Antlaşmasında Ruslara verdiği Azak Kalesi'ni geri almak istemesi ve Rusya'nın Osmanlı Ortodokslarını ayaklanmaya teşvik etmesi gibi nedenlerden dolayı çıkan savaş, Baltacı Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Rus ordusunu yenmesiyle ve Prut Antlaşması (1711) nin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu antlaşmaya göre-Ruslar Azak Kalesini geri verecek ve İstanbul'da elçi bulunduramayacak, İsveç Kralı ülkesine rahatça geri dönebilecek ve Ruslar Kırım ve Lehistan işlerine karışmayacaklardır.

Osmanlı-Venedik ve Avusturya Savaşları (1715-1718)

Osmanlıların 1711'de Ruslardan Azak Kalesini geri almaları, Karlofça'da kaybettiği diğer yerleride geri alma umutlarını güçlendirmiştir. 1715'de Osmanlı Devleti Mora'yı Venediklilerden geri almak için savaşı başlatır. Osmanlı Devleti'nin Venediklilere karşı başarılar kazanması üzerine sıranın kendisine geldiğini gören Avusturya'da savaşa girer(1716). Ancak Osmanlı Devleti aynı başarıyı Avusturya'ya karşı gösteremez. Yapılan Pasarofça Antlaşması (1718) neticesinde Mora'nın Osmanlılarda kalmasına, Osmanlının hakim olduğu Belgrat ve Eflak'ın bir bölümünün Avusturya'ya verilmesine kara verilir.

Osmanlı Devleti Pasarofça Antlaşmasından sonra Avrupadaki olaylardan uzak kalarak bir barış siyaseti izlemiştir. 1718-1730 yılları arasındaki bu döneme Lâle Devri denir. “İlk dönemlerde büyük bir imparatorluk olmanın verdiği güvenle batıdaki gelişmeleri görmezlikten gelen Osmanlı bürokrasisi, devlet ve toplum düzeninde görülen bozulmanın sebebini kanun-ı kadîmden uzaklaşmakta aramış, çareyi de Kanunî döneminin görkemli günlerine dönmekte bulmuştur. Bu gelenekçi ıslahat düşüncesi, her dönemde taraftar bulmakla birlikte 18. asra kadar etkili olmuş; Viyana bozgunuyla gerek moral, gerekse insan gücü ve toprak bakımından büyük kayıplarla karşı karşıya kalan ve batının askerî-teknik üstünlüğünü istemeye istemeye kabullenmeye mecbur kalan Osmanlılar için, bu tarihten sonra çözümünü kanun-ı kadîmde değil batıda aramaya başlayacakları bir süreç başlamış; başta savunma alanında olmak üzere bilim, kültür ve hayat tarzında yüzler batıya yönelmiştir.”²

² İsen, a.g.e., s.133.

Lâle Devri (1718-1730)

1718 yılında Avusturya ile imzalanan Pasarofça Antlaşmasından 1730 yılındaki “ Patrona Halil İsyanı” na kadar geçen döneme Lâle Devri denir. Bu dönemde Avrupa ile savaş yaşanmamış, barış içinde yaşama fikri ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti Avrupa'yı daha iyi tanıyabilmek için Paris, Londra gibi şehirlere elçiler göndermiştir. Böylece Avrupalılar sadece askeri ve teknik alanda değil, sosyal ve kültürel alanda da örnek alınmıştır.

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın gayretleriyle Kağıthane merkez olmak üzere İstanbul'un her tarafında imar ve kültür faaliyetlerine girilmiştir. Bununla birlikte “İsmi İbrahim Paşa tarafından konulan Sadabad sarayı 31 Temmuz 1722'de açılmış ve bu saray devlet erkânı, şairler, musikişinaslar, rakkaseler ve zevk erbabının toplandıkları bir eğlence mekânı olmuştur.”³ Bilim kültür ve sanat faaliyetleri açısından en önemli yenilik ise İbrahim Müteferrika tarafından matbaanın kurulmasıdır. Bu dönemde Arapça ve Farsçadan çeviriler yapmak üzere bir tercüme heyeti oluşturulmuş, dini ve tarihi eserlerin yanı sıra felsefe ve astronomi ile ilgili eserlerde çevrilmiştir. “Daha önce Osmanlılarda farklı dillerde basım görülmemekle birlikte, Türkçe ilk kitap bu dönemde basılmıştır. Müteferrika'nın ölümüne kadar dini, tarihi-coğrafi eserler ve sözlüklerden oluşan 17 eser yayımlanmıştır.”⁴

Yalova'da kağıt, İstanbul'da kumaş ve çini fabrikaları kurulmuş, mimarlık, resim ve minyatür sanatları gelişmiştir. Yeniçerilerden bir itfaiye bölüğü oluşturulmuş ve Lağımçı ve Humbaracı ocaklarında ıslahatlar yapılmıştır. Sağlık alanında ise çiçek aşısı yaygınlık kazanmasına önem verilmiştir.

Bununla birlikte zevk ve safa dönemi olarak adlandırılan bu dönemde devlet erkanları giyim kuşamda bir lüks ve israf yarışına girmiş ve batılı resamlara portrelerini çizdirmek yabancı ve pahalı şeyler giymek moda haline gelmiştir. “Türkler arasında önem verilen bir çiçek olan ve döneme adını veren lâle, dönemin hastalığı

³ Ali Birinci vd., **Genel Türk Tarihi**, Yeni Türkiye Yay., Ank., 2002, ss. 119-120.

⁴ İsen, **a.g.e.**, s.134.

haline dönüşmüş, bahçeler lâle ile dolmuş, bir lâle soğanı yüzlerce altına satılacak kadar değer kazanmıştır.”⁵

Halkın büyük bir kısmı zor durumdayken İstanbul'da bazı devlet büyüklerinin rahat bir yaşam sürdürmeleri, eğlenceye düşkünlükleri huzursuzluklara sebep olmuştur. Patrona Halil isimli bir yeniçeri bu durumdan memnun olmayanları yanına alarak isyan çıkarmış ve isyan sonucu Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve yakınları öldürülmesiyle Lâle Devri kanlı bir şekilde sona ermiştir.

Osmanlı - Rusya ve Avusturya Savaşları (1736-1739)

Osmanlı Devleti ile İran savaş halindeyken Rusya ve Avusturya Osmanlı topraklarını paylaşmak amacıyla gizli bir ittifak kurmuşlardır. Rusya, tarihi emellerine ulaşmak için Balkanlardaki Ortodoksları kızdırmış ve Kırım'a saldırarak Azak kalesini topraklarına katmıştır. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti, Rusya'ya savaş açar (1736).

Yine bu dönemde Rusların Lehistan'ın iç işlerine karışması da iki devlet arasında sorun olmuştur. Osmanlı-Rus savaşının başlamasından sonra Rusya ile önceden ittifak yapan ve durumu kendi açısından uygun bulan Avusturya, Osmanlı Devleti'ne savaş açar. İki büyük Avrupa devletiyle savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, iki cephede de önemli başarılar kazanarak Avusturya'yı Belgrad'dan Rusya'yı Kırım'dan çıkarmıştır. Osmanlı Devleti, Fransa'nın araya girmesi sonucunda Avusturya ve Rusya ile ayrı ayrı Belgrad Antlaşmaları'nı imzalamıştır (1739). “Belgrad Antlaşmaları'nın sonucunda Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'deki üstünlüğü kesinleşmiş, Rusların Boğazları tehdidi bir süre engellenmiştir. Böylece 18. yüzyılda Osmanlı Devleti en karlı antlaşmayı imzalamış ve Avrupa'da uzun süren barış dönemi başlamıştır.”⁶ Antlaşmanın imzalanmasında arabuluculuk yapan Fransa, Osmanlı Devleti'nden yeni imtiyazlar elde etmiştir. Kapitülasyonlar sürekli hale getirilmiş ve Kudüs'teki kutsal yerlerin yönetimi Katolik olan Fransa'ya bırakılmıştır. Bu gelişmelerden sonra Fransız malları Osmanlı ülkesinde daha fazla yayılmıştır.

⁵ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, TTK., Ank., 1995, C.5, s.16.

Osmanlı- İran Savaşları

1639 yılında imzalanan Kasr-ı Şirin antlaşmasından sonra durulan Osmanlı-İran ilişkileri İran'daki iç karışıklıklardan yararlanmak isteyen Osmanlıların İran'a saldırmasıyla yeniden bozulmuş, zaman süren savaşlardan kalıcı bir sonuç elde edilememiştir. 1746 yılında Kasr-ı Şirin Antlaşmasındaki sınırlar kabul edilerek savaşlara son verilmiştir.

Osmanlı-Rus Savaşları (1768-1774)

18. yüzyılda Osmanlı Devleti'yle Rusya arasında Lehistan sorun olmuştur. Osmanlı Devleti, Rusya ile arasında tampon olarak tuttuğu Lehistan'ın bağımsızlığını savunurken, Rusya yayılcı bir politika takip ederek Lehistan'a hakim olmaya çalışmıştır. Rusya'nın 1763'te Lehistan kralının ölümü üzerine Rus taraftarı bir kişiyi Lehistan kralı seçtirilmesi Lehistan'da ayaklanmalara neden olmuştur. Leh milliyetçilerinin isyanlarını bastırmak isteyen Rusya, Lehistan'a asker göndermiş ve Osmanlı Devleti'ne sığınan Leh milliyetçilerini takip ederek Osmanlı sınırlarını ihlal etmiştir. Rusların Osmanlı sınırlarına girerek Lehleri ve Türkleri öldürmesi Osmanlı - Rus savaşının başlamasına neden olmuştur (1768).

İki devlet arasındaki savaş, Prusya kralının aracılık yapması sonucunda Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanarak sona erdirilmiştir (1774). Bu antlaşmaya göre; Kırım'a bağımsızlık verilecek, ve Kırım sadece dini bakımdan halifeye bağlı kalacak, Kılburun, Yenikale, Kerç ve Azak Kalesi Ruslara verilecek, Eflak-Boğdan, Ege adaları ve Gürcistan Osmanlılarda kalacak, İngiltere ve Fransa'ya verilen Kapitülasyonlar Rusya'ya da verilecek, Ruslar Osmanlı hakimiyetindeki Ortodoksların koruyucusu olacak ve Ruslar İstanbul'da daimi bir elçi bulundurabileceklerdi.

“Küçük kaynarca'nın en önemli maddeleri Kırım'a bağımsızlık ve Rusların Ortodoksların hamisi sayılması maddeleridir. Kırım'a bağımsızlık verilmesiyle, Ruslar Kırım'ı ele geçirme konusunda önemli bir adım atmışlardır. Nitekim çok geçmeden, 1783 tarihinde Kırım'ı işgal ederek Rus topraklarına katmışlardır. Böylelikle Fatih döneminden beri devam eden Karadeniz'deki Türk egemenliği sona erecektir, Ruslar

Osmanlı Ortodoklarının koruyucusu olmaları ile, Osmanlı Devletinin iç işlerine sık sık karışacaklar, böylelikle Balkan milletleri üzerinde etkili olacaklardır”⁷

Osmanlı- Rusya- Avusturya Savaşları (1787-1792)

18. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya ile savaşmasında; Rusların Kırım'ı işgal etmeleri ve Osmanlı topraklarına hakim olmak istemeleri, Rusya'nın Avusturya ile ittifak yaparak Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarını aralarında paylaşmaları, Rusya ile Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ni yıkarak İstanbul'u almak ve Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmak için planlar yapmaları, Rusların genişlemesinden endişelenen İngiltere ve Prusya'nın Osmanlı Devleti'ni savaşa kışkırtması gibi nedenler etkili olmuştur.

Osmanlı Devleti, Kırım'ı geri almak ve Rusya'nın emellerine son vermek için Rusya'ya savaş açar. Avusturya'da savaşa katılınca Osmanlı Devleti her ikisine karşı savaşmak zorunda kalır. Avusturya, bu sırada çıkan Fransız İhtilalinden olumsuz şekilde etkilendiği için Osmanlı Devletiyle Zıştovi Antlaşması'nı imzalayarak (1791) Rusya'yı yalnız bırakır. Zıştovi Antlaşmasıyla Avusturya savaştan önceki sınırlarına çekildi. Bundan sonra Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında ciddi bir savaş olmamış, hatta I. Dünya Savaşında Osmanlı Devletiyle birlikte savaşmıştır. Zıştovi Antlaşmasından sonra tek başına kalan Rusya ile savaş 1792'ye kadar sürdürmüş ve sonuçta Yaş Antlaşması ile Osmanlı Devleti Kırım'ın Rusya'ya ait olduğunu kabul etmiştir. Yaş Antlaşması Osmanlı Devletinin Dağılma Döneminin başlangıcı sayılır.

Osmanlı-Fransa Savaşı (1798-1801)

18. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı Devleti'yle Fransa arasında iyi ilişkiler kuruldu. Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi, Osmanlı - Fransız ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. 1798 yılında Napolyon komutasındaki Fransız donanması Mısır'a saldırır. Bu olay üzerine Fransızların bölgeye (Akdeniz'e) yerleşmesi çıkarlarına ters düşen İngiltere ve Rusya ittifak yaparak Osmanlı Devleti'nin yanında yer alırlar. Yeni kurulan "Nizam-ı Cedi" ordusu Akka kalesi önünde Napolyon'u yener. Fransa 1801'de imzalanan El-ariş Antlaşmasıyla Mısır'dan geri çekilmek zorunda kalır.

⁷ Rifat Uçarol, "Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1839'a Kadar Osmanlı İmp.", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Çağ Yay., C.XI, İst., 1993, s.246-350.

“Fransa'nın Mısır'ı işgali sonucunda Osmanlı Devleti'nin topraklarını tek başına koruyamayacağı ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti varlığını devam ettirebilmek için denge politikası izlemeye başlamıştır.”⁸

Genel olarak 18. yüzyıl çöküşe sürüklenen Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşten kurtulma çareleri aradığı, dolayısıyla da bazı ısalahat hareketlerinin gerçekleştirildiği bir yüzyıldır. Nizam-ı Cedit ordusunun kurulması, donanmanın güçlendirilmesi, Avrupaya elçilerin gönderilmesi gibi yenilenme ve yeniden düzen sağlama çabaları yüzeyde kalmış, bu nedenle de sorunlara köklü çözüm getirilememiştir.

Bu tarihi gelişim içinde divan edebiyatı, 17. yüzyıldan alışlagelmiş düzenini korur. “Karlofça (1699)'dan itibaren belirgin bir şekilde kendisini hissettirmeye başlayan sosyal ve siyasi yapıdaki çözülüş, bilim, kültür ve sanat eserlerinde etkisini göstermeye başlamakla birlikte; eskinin bütün heybetiyle varlığını sürdürdüğü bir dönemde bunlar dağınık, birbirinde kopuk arayışlardan öteye geçememiştir. Çünkü devri peşinden sürükleyebilecek bir fikir akımı veya bir ekol bu asırda henüz ortada yoktur.”⁹

Bu asırda şairler, eski ustaların yolunda başarılı şiirler yazma amacını sürdürmekle birlikte çoğu farklı bir sanat gücü gösterememiştir. Bu anlamda Divan edebiyatı bu asırda klasik devrin son dönemini yaşar. “Yalnızca Nedîm ve Şeyh Galip bu yüzyılda divan şiirinin sayılı ustaları arasındaki yerlerini almışlardır. Nedîm, Şeyhülislâm Yahyâ, Bahâyî gibi 17. yüzyıl ustalarından gelerek kendisine ulaşan “Nedimane şiir” tarzının, Şeyh Gâlip ise “Sebki Hindî”nin en başarılı örneklerini vermişlerdir.”¹⁰ Bu asrın edebiyatında cemiyete dönüklük ve bir mahallilik rüzgârı eser. Mahalli konular ve günlük yaşayış edebiyata daha çok girmiş, edebi ürünlerde yerleşme meydana gelmiştir. Yine tarihte Lâle Devri olarak bilinen dönemin zevk ve eğlence içinde geçen yaşantısı 18. yüzyıl edebiyatına damga vurur. “Lâle Devri bir sefa eğlence çağı olduğu kadar İstanbul'un en parlak sanat doruğuna yükseldiği zamandır.

⁸ Uçarol, **a.g.e.**, ss.246-350.

⁹ İsen, **a.g.e.**, ss.136-137.

¹⁰ Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yay., Ank., 2000, ss.206-207.

Sınırlarına yığılmış felaketlere aldırmayan İstanbul, Lâle devri'nde yangınlar ışığında donatılmış bir nur ülkesine benzemektedir.”¹¹

Nitekim Nedîm'in:

Bu şeh-i Sitanbul ki bî-misl ü behâ'dır

Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdır.

diye methettiği İstanbul, gerçekten de övülmeye lâyık durumdadır.

Dönemin şairleri, o günlerdeki zevk ve eğlence düşkünlüğünü şiirlerinde dile getirmişlerdir. Devrin sanata düşkün ve milletin refahını temine çalışan hükümdarları mevcuttur. Bu padişahların hayatlarında ve zamanlarında cereyan eden hâdiseler de birbirlerine benzerlik gösterir. Asrın başında Sultan III. Ahmed Han vardır. Şairdir ve sanata düşkünlüğü, bir başka hususiyetidir. Devlet, Avrupa devletlerinde olup bitenlere yabancı değildir. Asrın sonunda ise, Sultan III. Selim Han görülür. O da sanata ve şiire düşkün, divan sahibi bir şairdir. Fakat ne yazık ki, her iki padişah da isyanla sukût edecektir. İki hükümdarın müşterek taraflarından biri, ikisinin de hattat olmasıdır.

“Sultan III. Ahmed'in zamanında; Melikü's-Şûarâ ve Reîs-i Şâirân unvanları ile taltif edilen Osmanzâde Tâib (ölm. 1724), Seyyid Vehbi (ölm. 1736), Neylî, Kâmî (ölm. 1724), Sultan III. Ahmed'in nedimlerinden Ahmed Dürrî (ölm. 1722), Nâbî ve Rûhî ekollerinin bir nevî takipçisi olan Sâmî, İstanbullu Nâzım, Selim Efendi (1661-1725), Damad İbrâhim Paşa, Nedîm'in dostu İzzet Ali Paşa (ölm. 1739) ve şair Nedîm (ölm. 1730) gibi şairler vardır. Bunların hemen hepsi, açık lisana yönelen ve mahallîleşme cereyanına açık şairlerdir.”¹²

Bunların içinde Nedîm, yerli bir edebiyat akımının kudretli temsilcisi olarak görülür. Bu yüzyılın sanatçıları önceki üstat şairlere ulaşabilme çabası gösterecekleri de asıl örnek aldıkları iki büyük üstat kaside de Nefî, gazelde ise Nâbî olmuştur. Dönemin büyük şairi Nedîm de bu iki ustanın etkisinde kalmakla birlikte hayat dolu şuh gazel ve şarkılar söyleyerek yeni bir tarz yaratmıştır. Lisansı temiz ve âhenklidir. Sade ve samimi bir söyleyişe sahiptir. Bir bakıma şiirlerinde semt semt İstanbul'u verir. Bu, onun zarif

¹¹ Ahmet Kabaklı, **Türk edebiyatı**, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst., 2002, C.2, s.714.

¹² Seyit Kemal Karaalioğlu, **Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, Ank., 1987, C.2, s.68.

bir İstanbul çocuğu olmasından ileri gelmektedir. “Halk edebiyatında, 17. yüzyılın Karacaoğlan’ı ne ise 18. asrın Divan edebiyatında Nedîm de, o mesabededir”¹³. İstanbul Türkçesi’ni kullanan Nedîm, aynı zamanda hayatın da şairidir. Hece vezniyle söylediği türküsü onu bir açıdan Halk edebiyatına yöneltmiştir. Zamanın büyük müderrisleri içinde yer alır. Bu münasebetle Divan’ından başka Arapça’dan tercüme eserleri de vardır. İzzet Ali Paşa, Asım, Sümbülzâde Vehbi, Enderunlu Fazıl gibi isimler Nedîm tarzını benimseyen ve sürdüren şairler olmuşlardır.

Asrın ziyneti olan diğer şairler; Tokatlı Kânî (1712-1792), Râsih, Koca Ragıb Paşa (1699-1765), Haşmet (ölm. 1768), Fitnat Hanım (1780) ve Şeyh Gâlib’dir (ölm. 1757-1799).

Bunlar arasında Koca Ragıb Paşa ile Şeyh Galib’in değerleri büyüktür. Koca Ragıb Paşa, manâ derinliği veren beyitleriyle Türk tefekkür edebiyatında müstesna bir mevkiye sahiptir. 1756 tarihinden itibaren, ölünceye kadar sadrazamlık yapmış ve sarayın damadı olmuştur. “O, Osmanlı-Türk devletinin haysiyet ve şerefini yükseltmiş, itibarını Avrupa devletlerine karşı muhafaza etmiştir.”¹⁴ Kaynaklar onun âlim, fâzıl, şair ve büyük vezir olduğunda müttefiktirler. Onun Divan’ı ve Münşaâtı’ndan başka, Fethiyye-i Belgrad adlı siyasî bir risalesi vardır. Ayrıca Tahkîk ve Tevfik başlığı ile yazdığı siyasî raporu mevcuttur.

Osmanlı Türk Edebiyatının bu asırdaki en kudretli temsilcisi, Şeyh Gâlib’dir. O, aynı zamanda Türk Divan Edebiyatının da en son temsilcisi durumundadır. Divan şiiri, en kudretli sözlerini, bu son temsilcisiyle söylemiştir. Mevlevî bir aileye mensup olan Gâlib Esad (1757-1799), ilk tahsilini babasından yapmıştır. Hocaları arasında Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Dede ile dil ve edebiyat muallimi Hoca Neş’et de vardır. Asıl adı Mehmed olmasına rağmen şiirlerinde kullandığı Esad mahlasını hocası Neş’et vermiştir. Mevlevîliği sayesinde devrin hükümdarı Sultan III. Selim Han’dan iltifat görmüş, Galata Mevlevîhânesi’nin şeyhsiz kalması üzerine, 34 yaşında buranın şeyhliğine tayin edilmiştir. III. Selim Hanın icraatları üzerine söylediği tarih manzumeleri ve padişaha sunduğu kasideleri vardır. Şiirinde; manâ, duygu, tarz, tesir

¹³ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler/ İsimler/Eserler/Terimler)**, Dergâh Yay., İst., 1981, C.IV, s.77.

¹⁴ **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken Neşriyatı, İst., 1988, C.8, s. 100.

bakımından Bâkî, Nef'î, Fuzûlî, Nedîm, Nâbî gibi geçmiş Osmanlı şairlerinin aksi vardır. O, şuarânın (şairlerin) büyüklerini hakkıyla tanımış ve her birinin verdiği hava ile şiirini ortaya koymuştur. Galib'in bir tarafı da Halk edebiyatına yöneliktir. Bu tesir, 17. yüzyıl tekke şairi Âdem Dede'den gelmektedir. Tarih manzumelerinin yanında Divan'ı ve Hüsnu Aşk adlı bir mesnevîsi vardır. Bu itibarla o, asrın Mesnevî edebiyatı içinde yer alır.

Mesnevî edebiyatı bu asırda varlığını, Süleymân Mehmed Nahîfi (1643-1778), Sünbülzâde Vehbî (ölm. 1809), Enderunlu Fâzıl (ölm. 1810) gibi şahsiyetlerle sürdürmüştür. Nahîfi daha çok Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin Mesnevî-i Şerîf'ini aynı vezinde manzum olarak tercüme etmiştir. Ayrıca, Divan'ı, Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi, Bânet Suâd Tahmisi ve Hilyetü'l-Envâr'ı, sevilen ve çok okunan eserleridir.

Bu yüzyılın bir başka mesnevî şairi Fâzıl-ı Enderûn'dur. Hûbannâme, Zenânnâme ve Çenginâme adlı eserleri vardır. Fâzıl, eserlerinde daha çok mahallîdir. Nedim tarzını, kendisine göre devam ettirmiştir

“18. yüzyılın nesir dili ve üslûbu genel çizgileriyle 17. yüzyılın devamıdır. Sade, orta ve süslü nesir olmak üzere üç ayrı nesir üslubu bu yüzyılda da kullanılmıştır. Tezkireler, tarihler, biyografik eserler, münşeât mecmuaları bu yüzyılın nesir örnekleridir.”¹⁵

Asrın tarih yazarları eserlerini mensur olarak vermişlerdir. Eserleri daha ziyade kendi isimleriyle anılır. Başlıcaları: Râşid'in (ölm. 1735) tarihinden başka, Sıhhatnâme ve Fütühâtnâme'si vardır. Münşeât'ı iki ayrı mecmuada toplanmıştır. Kendi adı ile anılan Râşid Tarihi ise, Nâimâ'nın bir devamı durumundadır.

İlmi, efendiliği, hoşsohbeti, zekiliği sayesinde sevilmiş olan Çelebizâde Âsım (1685-1760), hem şair hem de hattattır. Divan'ı, Münşeât'ı, Acâibü'l-Letâif adlı küçük bir tercümesi vardır. Çelebizâde Tarihi'niyse, mesleği icabı ortaya koymuştur.

Silâhtar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın (1658-1724) en mühim eserleri, Zeyli Fezleke ile Silâhtar Tarihi'dir. Defterdar Mehmed Paşanın Zübdetü'l-Vakâyî'i ve Vâsîf

¹⁵ Mengi, a.g.e., ss.206-207.

Efendinin (ölm. 1806) Mehâsinü'l-Asâr ve Hakâyık-ul-Ahbâr tarihleri, bu asrın zikredilmesi gereken eserleridir.

Tezkireler bu asırda da varlıklarını devam ettirirler. Ancak 17. asır tezkirelerinden pek farklı değillerdir. Safaî'nin Safaî Tezkiresi; İsmâil Belîğ Efendinin, Güldeste-i Riyâz-ı İrfan'ı ve Nuhbetü'l-Âsâr fi Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr'ı; Sâlim'in Sâlim Tezkiresi, Râmiz'in Âdâb-ı Zürefâ'sı; Safvet Mustafa Efendinin Safvet Tezkiresi, Âkif Beyin Mir'ât-ı Şiir'i zikre değer eserlerdir. Bunlara ilâve olarak Şeyhi'nin Vakâyi-i Fudalâ'sını bir de Mehmed Emin Tezkiresi'ni zikretmek yerinde olur.

Mevlevî Tezkiresi olarak bu asırda Sâkıb Dede'nin (ölm. 1732) Sefine-i Nefise-i Mevleviyye'si vardır. Esrar Dede'nin yazdığı tezkirenin adı ise; Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye'dir.

Bu asırda, seyahat edebiyatı içinde sefaretnâmeler ortaya çıkmıştır. Bunların yazarları, eserlerinin adından da anlaşılacağı üzere yabancı ülkelerde sefirlik vazifesinde bulunmuşlardır. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Sefâretnâme-i Fransa adlı eseriyle bu sahada ön planda gelir. Ahmed Resmî Efendi (1700-1738) de Prusya Sefâretnâmesi'ni sâde, renkli ve gerçekçi bir şekilde yazmıştır.

Aziz Efendi (ölm. 1798), Osmanlının Berlin Büyükelçisi olmasına rağmen Muhayyelât'ı ile şöret bulmuştur.

Halk edebiyatına gelince; dinî-tasavvufî konuları işleyen şairlerin başında Pendnâme yazarı Diyarbakırlı Ahmet Mürşidî ile Marifetnâme şairi Erzurumlu İbrahim Hakkı adları anılabilir. Ahmed Efendinin eserinin adı Pendnâme olup 10 000 beyte yakındır. İbrâhim Hakkı ise İlâhînâme olarak adlandırdığı divanında şiirlerini toplamıştır. Ayrıca, Mârifetnâmesi, büyük bir ilimler ansiklopedisidir.

Saz şairleri, bu devirde daha çok savaşları konu almışlardır. Bunlardan Âşık Ravzî, Âşık Nûrî önde gelen şairlerdir. Devrin iç meselelerini dile getiren şairlerin başında, Hükmî mahlâsını kullanan bir halk şairi görülür. Pazvandoğlu Osman ise Derûnî mahlasıyla şiirler söylemiştir. Yine bu yüzyılda Cezayir'de Magrib Ocakları'nda vazifeli ordu şairleri vardır. Benli Ali, Kara Hamza, Nahdî, Magriblioğlu ve Seferlioğlu bu ocağa mensup şairlerdir. Levnî, halk şairleri arasında zikredilirse de o, daha çok tezhip ve minyatür sanatında asrın en büyük ustasıdır. Bu yüzyılda azınlıklar, bilhassa

Ermeniler arasından aşug adı verilen halk şâirleri de yetişmiştir. Āşık Mecnûnî, Āşık Vartan ve Āşık Güvân bunlardan birkaçıdır.

Sonuç olarak 18. yüzyıl Türk Edebiyatında Yerlileşme akımı belirleyici olmuştur. Divan edebiyatının temsilcileri, Āşık edebiyatından ve halk zevkinden etkilenmiş, böylece Halk edebiyatı deyim ve söyleyişleri şiire girmiş, şiir dili kısmen sadeleşmiştir. Bu dönemde Āşık edebiyatının gelişmesi, önceki yüzyıldaki kadar parlak olmamıştır. Özellikle Lâle Devrinde sosyal yaşayış edebiyata yansımış, sefâretnâmeler, düzyazı edebiyatımıza yeni bir çeşni getirmiştir. Edebiyatımız, Batı edebiyatından etkilenmeye başlamış, böylece Türk Edebiyatı bundan sonraki devresine Batı Etkisindeki Türk Edebiyatı adıyla girmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FEYZİ HALİL PAŞAZÂDE'NİN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ, ESERİ

1.1. HAYATI

Feyzî Halil Paşazade'nin hayatı hakkında yeterli bilgi yazılı kaynaklarda mevcut değildir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Milli Kütüphanede bulunan divanın nüsha bilgilerinden Feyzî Halil Paşazâde'nin h.1784-m.1198 tarihlerinde öldüğü anlaşılmaktadır. Bu bilgilerin yanı sıra Feyzî Halil Paşazâde hakkında Mehmed Süreyya'ya ait Sicill-i Osmanî-Osmanlı Ünlüleri adlı eserde şu ifadeler yer almaktadır:

“Kalemde yetişip haccgân oldu.1198'de (1784) cebeciler kâtibi olup sonra vefat etti.”¹⁶

Bununla beraber isim ve meslek benzerliği nedeniyle Feyzî Halil Paşazâde başka bir şairle de karıştırılmaktadır. Sicill-i Osmanî'nin yanı sıra Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü ve Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi gibi kaynaklar, şu şekilde:

“(ö.1208 /1793-94) Edirne'de doğdu. Asıl adı Halil'dir. İstanbul'a geldi. Haccgân rütbesini elde etti. Son olarak Sultaniye karantinasında çalıştı. (Kay: Fat.)”¹⁷ Başka bir Feyzî Halil'den daha söz eder.

Gerek iki şairin yaşadığı tarihlerin tutmaması, gerekse kaynak olarak belirtilen Fatin Tezkiresinde divanını incelediğimiz şahısa ait şiirlerin yer almaması, kaynaklarda sözü geçen iki şairin birbirinden farklı kişiler olduğunu ortaya koymuştur.

1.2. EDEBİ ŞAHSİYETİ

18. yüzyılda yaşayan Feyzî Bey, devlet görevinin yanı sıra edebiyata da ilgi duymuş ve iç dünyasındaki duygu yoğunluğunu divanına taşımıştır.

Feyzî Bey, düzensiz olarak oluşturduğu divanın da 142 şiire yer verir. Gazel, kaside, nazm, kıt'a, mesnevi, murabba, müfred gibi çeşitli nazım şekilleriyle şiirlerini kaleme alan Feyzî Bey, tercihini daha çok divan edebiyatı nazım şekillerinden yana kullanır. Bununla birlikte şair'in gazellerde ve çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış

¹⁶ Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İst., 1996, s.527.

¹⁷ Haluk İpekten ve diğerleri, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank., 1988, s.146.

tarihlerde diğerk şiirlerinden daha başarılı olduğu söylenebilir. Nitekim divanın büyük çoğunluğunu da bu nazım şekilleriyle yazılmış manzumeler oluşturur.

Divandaki manzumelerde yer yer dini-tasavvufi terim ve unsurlara rastlanılsa da bunlar, şiirleri tamamlayan ve güzelleştiren öğeler olarak kullanılmaktan öteye geçmez. Dolayısıyla da Feyzî Bey'in rind bir şair olduğu söylenemez. Gazellerini çoğunlukla aşıkâne konularda yazan şairin sevgili-âşık-rakip ilişkilerine sıkça değindiğı göze çarparken, kasidelerinde ise daha çok devlet büyüklerine övgüye yer verdiğı görülür. Bununla birlikte Feyzî Bey, devlet memuru olması nedeniyle bulunduğu çevreyi ve ilişkilerini şiirlerine başarıyla taşımış; makam atamaları, çeşme, cami, medrese yapımı, doğum ve ölümler gibi daha pek çok konuda başarılı sayılabilecek pek çok manzum tarihler düşürmüştür. Feyzî Bey'in tarih düşürme merakının, 18. yüzyılda tarihler, biyografiler mensur eserler gibi türlerin ön planda olmasından kaynaklandığını dolayısıyla da şairin yaşadığı dönemin edebiyat çizgilerini taşıdığını söylemek doğru olur.

Şairin şiirlerine bakıldığında vezin ve kafiye konusunda çok titiz davranmadığı görülür. Vezin bozukluklarının yanı sıra Feyzî Bey, zihaf ve imalelerden de sıkça yararlanır. Bununla birlikte zengin kafiye ve redifi bir arada kullanmayı tercih eden şairin şiirlerinde pek çok kafiye kusurlarına rastlamak mümkündür.

18. yüzyılda görülen yerlileşme akımı Feyzî Bey'in şiirlerine de damgasını vurur. Nitekim şairin manzumelerinin tamamına yakını Türkçe kelimelerden oluşur, Arapça ve Farsça terkiplere ise çok az rastlanılır. Bu yönüyle halka açılan şair, yine halkın kullandığı deyim ve vecizeleri de manzumelerinde başarıyla kullanılır. Tüm bu özellikler neticesinde de manzumelerin sade, anlaşılır ve ahenkli bir Türkçeyle ustaca işlendiğı söylenebilir. Şairin dili kullanma gücü daha çok duygu yoğunluğuna ağırlıklı olarak yer verilen gazellerde kendini gösterir.

Şair, Divan edebiyatına ait söz ve anlam sanatlarına başvurarak anlatımını güçlendirmeyi başarmıştır. Telmih, istiâre, teşbih gibi edebî sanatları ustalıkla kullanan sanatçı, Divan edebiyatı mazmunlarından da faydalanır.

Feyzî Halil Paşazâde, şiirlerinde kendi ismini mahlas olarak kullanmıştır. Aşağıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere divanda yer alan tüm manzumelerde bu mahlası geçer:

Vaşf eyledikce çeşm-i dilârâyı nev-be-nev

Feyzî elinde hâmesini sermedân ider

(83/6)¹⁸

Feyziyâ ‘aşkile bi bâğ-ı cihânda âhir

İtdi bülbül beni bir gül daği Magnisanıñ

(99/ 5)

Sonuç olarak Feyzî Bey, vezin ve kafiye konusunda dikkatsiz davranırsa da diğer edebi unsurlar bakımından yaşadığı yüzyılın edebi çizgilerini divanına başarıyla taşımış ve memur kimliğinin yanı sıra şair kimliğiyle de bulunduğu çevrede yer etmiş bir şahsiyettir ki divanındaki manzumeler bunun en güzel örneğidir. Bu nedenle Feyzî Bey, 18. yüzyıl Divan edebiyatı içinde anılması gereken bir şairdir.

1.3. ESERİ

Feyzî Halil Paşazâde'nin bilinen tek eseri incelemeye çalıştığımız Divan'ıdır. “Divân-ı Feyzî Bey” adıyla anılan divanda 3 kaside, 45 gazel, 19 nazm, 55 kıt'a, 3 mesnevi, 1 murabba, 10 beyit ve Müfredat başlığı altında 6 manzume olmak üzere toplam 142 şiir yer almaktadır.

¹⁸ Bundan sonraki örneklerde kullanılan ilk numara şiir sayı sırasını, ikinci numara ise beyit sayı sırasını göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
FEYZİ HALİL PAŞAZÂDE DİVANININ ŞEKİL VE MUHTEVA
ÖZELLİKLERİ

2.1. DİVANIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1.1. Nazım Şekilleri

Feyzî Bey Divanı'nda toplam 142 şiir bulunmaktadır. Bu manzumelerin tamamı Divan Edebiyatı nazım şekilleriyle yazılmıştır.

142 şiirin; 3'ü kaside, 45'i gazel, 19'u nazm, 55'i kıt'a, 3'ü mesnevi, 1'i murabba, 6'sı müfred ve 10'u beyittir.

Divanda değişik nazım şekilleriyle yazılmış 55 tarih mevcuttur. Bu tarihlerden 16'sı medrese, kitabhane, çeşme, cami, türbe ve ev yapımlarına; 4'ü vefatlara; 28'i makam tayinlerine, 7'si doğumlara düşürülmüştür.

2.1.1.1. Kaside

Kaside kelime anlamı olarak “niyet temek, yaklaşmak” anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir. “ Bir kişiyi övmek ve genellikle karşılığında yardım istemek için yazılan şiirlere denir.”¹⁹

Feyzî Halil Paşazâde Divanı'nda kaside nazım şekliyle yazılmış üç şiir vardır. Bu kasidelerin ikisi medhiyye, diğeri şitaiyye türündedir. Beyit sayıları 41 ve 33 olan medhiyye türündeki kasidelerin ilki, İmâm Sultânî Arabzâde Abdurrahmân Efendi'ye, diğeri de Şeyhülislâm Mustafa Efendi'ye yazılmıştır. Kasidelerin her ikisinde de aruzun Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün kalıbı kullanmıştır. Vezir-i azam Abdullah Paşa için yazılan şitaiyye türündeki üçüncü kaside ise 37 beyitten oluşmuş ve aruzun Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Söylediklerimizi tablo halinde şu şekilde gösterebiliriz:

Tablo 2.1. Divandaki kasidelerin vezinleri, türleri ve beyit sayıları

Nu	Kasidenin Vezni	Türü	B.S
1	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Medhiyye	41
2	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Medhiyye	33
3	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Medhiyye	37

¹⁹ H aluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergah Yay., İst., 2004, s.38.

Üç manzumede de redif kullanılmamış, aşağıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere âhenk, kafiye ile sağlanmıştır.

Şevk-ı vaşfiñla telâtum-i yem-i endîsem

Sâhilin dürr ü cevâhîrle ider mâl-â-mâl

(3/26)

O kadar dilde fizûnter bulurum Sultânım

Medh-i pâkiñde idersem ne kadar şarf-ı maķâl

(3/27)

Kasidenin bazı beyitlerinde yer alan kafiye veya redifi oluşturan kelimelerin bazen kafiye bazen de ek halinde redif olmasından kaynaklanan sorunlar vardır. Mesela divanın üçüncü kasidesine bakıldığında “ser-mâda”, “meştâda”, “sahrâda”, “amâde”, “helvâda”, “amâde”, “zühhâda” gibi kelimelerden “amâde” kelimesindeki “de” kelimenin aslından, diğerleri lokatif ek durumundadır.

2.1.1.2. Gazel

Gazel, kelime anlamı olarak “kadınlar için söylenen güzel ve aşk dolu söz”²⁰ dür. Divandaki gazeller daha çok aşıkâne konularda yazılmıştır.

Divanda Neylizâde Hamid Efendi’ye tezyil ile beraber 45 gazel bulunmaktadır.

²⁰ Abdurrahman Güzel, **Dini Tasavvufi Türk Edebiyatı**, Akçağ Yay., Ank., 1999, s. 501.

Tablo 2.2. Divandaki gazellerin vezinleri ve beyit sayıları

Nu	Gazelin Vezni	B.S.
1	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	7
2	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	6
3	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	6
4	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
5	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	4
6	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	5
7	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	6
8	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	5
9	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
10	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	6
11	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
12	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
13	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	5
14	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	5
15	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	6
16	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
17	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
18	Mefâ'ilün / fe'ülün / mefâ'ilün / fe'ülün	5
19	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	8
20	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	7
21	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
22	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	6
23	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
24	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	6
25	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	5
26	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	5
27	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	6
28	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
29	Mef'ûlü / fâ'ilâtün / mef'ûlü / fâ'ilâtün	5
30	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	5
31	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	5
32	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	5
33	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
34	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	5
35	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	7
36	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	8
37	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	5
38	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	6
39	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	6
40	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	9
41	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	6
42	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	4
43	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	5
44	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	7
45	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	5

Rakamlardan anlaşılan Feyzî Bey'in tercihinin beş beyitli gazelden yana olduğudur. Nitekim şairin:

Nisâr itmege bîş-i hâke Feyzî olup peyrev

Mezâmîniñ bir az esdâf-ı nazım içre lâlendir

(79/5)

O perî-rûnuñ görüp ünsiyet-i ‘aşkında cûd

Feyzî eyler mi ferâmûş âdem-i insâniyetiñ

(98/5)

Beyitleri de, bunu göstermektedir. Rakamsal olarak ifade edersek divandaki gazellerin %55,5’i beş beyitli, %24,4’ü altı beyitli, %8,8’i yedi beyitli, %4,4’ü dört beyitli, %4,4’ü sekiz beyitli ve %2,2 si dokuz beyitlidir.

Gazelerde 7 vezin kalıbı kullanılmıştır. Bunun çoğunluğunu Muzarî bahri oluşturmakla birlikte; Remel, Hezec ve Müctes bahirlerinin kullanıldığı da görülür.

Tablo 2.3. Gazelerde Kullanılan Bahirler

Remel Bahri	Sayı	%
Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün	4	8,8
Fe’ilâtün/Fe’ilâtün/Fe’ilâtün/Fe’ilün	5	11,1

Hezec Bahri	Sayı	%
Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün	11	24,4
Mef’ûlü/Mefâ’ilü/Mefâ’ilü/Fe’ûlün	2	4,4

Muzari Bahri	Sayı	%
Mef’ûlü/Fâ’ilâtü/Mefâ’ilü/Fâ’ilün	19	42,2
Mef’ûlü/Fâ’ilâtün/Mef’ûlü/Fâ’ilâtün	1	2,2
Müctes Bahri	Sayı	%
Mefâ’ilün/Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün	3	6,6

Gazelerde kafiye ve redife baktığımızda, şairin kafiye ve redifi bir arada kullanmaktan yana olduğunu görürüz. Divanda bulunan 45 gazelin 43’ü rediflidir. Bu da genele oranla %95,5’e tekabül eder.

“Redifli şiirler, şairin muhayyilesinin bütün genişliği ile aksettiği şiirlerdir. Denilebilir ki müşahhas rediflerde şairin en geniş mânâsıyla kültürü ve hayal gücü aksederken, dil de mefhum zenginliği kazanmaktadır.”²¹

Gazellerdeki rediflerin 14’ü birli, 3’ü ikili olmak üzere 17’si, yani redifli gazeller içinde %39,5 bütün gazeller içinde ise %37,7’si kelime halinde rediftir. Geri kalan da ek ve ek grubu halindeki rediflerdir. Gazellerin 2’si redifsiz kafiyeli, biri de kafiyesiz rediflidir. Bununla birlikte gazellerde zengin kafiye kullanımı (%63,6), tam kafiye kullanımından (%36,3) fazladır.

Şairin kafiye açısından da tercih, daha çok “-ân”, “-âr”, “-â”, “-în” gibi hecelerdir.

Tablo 2.4. Gazellerde Kafiye Ve Redif kullanımı

	Sayı	%
Zengin Kafiye	28	63,6
Tam kafiye	16	36,3

	Sayı	%
Ek ve ek grubu halinde redif	26	60,4
Kelime ve kelime grubu halinde redif	17	39,5

2.1.1.3. Nazm

Nazm, sözlüklerde “dizmek, düzeltmek, ipliğe inci dizmek” anlamlarına gelir. “Edebiyat terimi olarak da, kelimenin genel anlamında vezinli kafiyeli söylenen sözlere Nazm, Manzûm, Manzûme adları verildiği gibi, özel anlamıyla bir nazım şekline Nazm denmiştir. Nazım şekli olan nazm, kıt’anın ilk beyiti kafiyeli olan şeklidir. Yani şekil ve kafiyelenişi bakımından bütünüyle gazele benzer. Yalnız mahlas beyitinin bulunmayışı ve konusunun değişik olmasıyla gazelden ayrılır.”²²

Divanda toplam 19 nazm yer almıştır. Bununla beraber divanda Rübaiyyat başlığı altındaki 15 manzume de “nazm” nazım şekliyle yazıldığı için bu kısımda değerlendirilmiştir. Nazmlarda kullanılan vezinlerin dökümü ve beyit sayıları şu şekildedir:

²¹ Mehmet Çavuşoğlu, **Necati Bey Divanı’nın Tahlili**, İst., 1971, s.28.

²² İpekten, **a.g.e.**, s.57.

Tablo 2.5. Divandaki nazmların vezinleri, türleri ve beyit sayıları

Nu	Nazmın Vezni	Türü	B.S.
1	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	16
2	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Tarih	11
3	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	11
4	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	İlmi Bilgiler	2
5	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Âşıkâne	2
6	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Âşıkâne	2
7	Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	Âşıkâne	2
8	Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	Âşıkâne	2
9	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Âşıkâne	2
10	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Âşıkâne	2
11	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Âşıkâne	2
12	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	Âşıkâne	2
13	Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	Âşıkâne	2
14	Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	Âşıkâne	2
15	Mef'ülü Fâ'ilâtün Mefü'ülü Fâ'ilâtün	Âşıkâne	2
16	Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	Âşıkâne	2
17	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Âşıkâne	2
18	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Âşıkâne	2
19	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Tasavvufi	2

Nazmlarda 8 vezin kalıbı kullanılmıştır. Bunlar Remel, Hezec, Muzari ve Müctes bahrilerine ait kalıplardan oluşur.

Tablo 2.6. Nazımlarda Kullanılan Bahirler

Remel Bahri	Sayı	%
Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	2	10,5
Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün	2	10,5

Hezec Bahri	Sayı	%
Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün	3	15,7
Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün	1	5,2
Mef'ülü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fe'ülün	1	5,2

Muzari Bahri	Sayı	%
Mef'ülü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün	4	21
Mef'ülü/Fâ'ilâtün/Mef'ülü/Fâ'ilâtün	1	5,2

Müctes Bahri	Sayı	%
Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün	5	26,3

Kafiye ve redif açısından nazma bakılınca 19 nazımdan on biri redifli, geriye kalan 8 şiir ise redifsiz kafiyelidir. Redifli şiirlerin 8 tanesi birli, 1 tanesi ikili olmak üzere 9'u kelime halinde, ikisi de ek halinde rediftir. Nazımların tamamında kafiye kullanımı görülür.

Tablo 2.7. Nazımlarda Kafiye Ve Redif Kullanımı

	Sayı	%
Zengin Kafiye	13	68,4
Tam kafiye	6	31,5

	Sayı	%
Ek ve ek grubu halinde redif	2	18,1
Kelime ve kelime grubu halinde redif	9	81,8

2.1.1.4. Kıt'a

Sözlük anlamıyla “parça” demek olan Kıt'a, nazım terimi olarak iki ya da daha çok, 9-10 beyte kadar olabilen matla ve mahlas beyiti bulunmayan gazelin kafiye düzenine sahip bir nazım şeklinin adıdır. Divanda çoğu tarih türünde yazılmış 55 kıt'a mevcuttur. Divandaki kıt'aların vezinleri, beyit sayıları ve türleri ile ilgili bilgiler tablo halinde sunulmuştur:

Tablo 2.8. Divandaki kıt'aların vezinleri, türleri ve beyit sayıları

Nu	Kıt'anın Vezni	Türü	B.S.
1	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Na't	2
2	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	32
3	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	27
4	Müfteilün Fâ'ilün Müfteilün Fâ'ilün	Tarih	10
5	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	12
6	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	10
7	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	8
8	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	26
9	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Tarih	11
10	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	7
11	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	7
12	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Tarih	7
13	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	13
14	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	10
15	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	11
16	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	Tarih	5
17	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Tarih	5
18	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Tarih	7
19	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Tarih	11
20	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	2
21	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	9
22	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	10
23	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	9
24	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	9
25	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	Tarih	5
26	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Tarih	6
27	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	24
28	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	15
29	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	5
30	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	5
31	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	5
32	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	5
33	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	6

34	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	10
35	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	4
36	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	6
37	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Tarih	7
38	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Tarih	6
39	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Tarih	3
40	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Tarih	12
41	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	3
42	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Tarih	5
43	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	5
44	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	16
45	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	3
46	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Tarih	3
47	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Tarih	5
48	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	İydiyye	9
49	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Arz-ı hâl	9
50	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	İlmi Bilgiler	2
51	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	İlmi Bilgiler	3
52	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	İlmi Bilgiler	2
53	Müfteilâtün Müfteilâtün	İlmi Bilgiler	1
54	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Lügaz	5
55	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Lügaz	3

Kıt'alarda 11 vezin kalıbı kullanılmıştır. Bunlar Remel, Hezec, Münserih, Müctes ve Hafif bahirlerine ait kalıplardan oluşur.

Tablo 2.9. Kıtalarda Kullanılan Bahirler

Remel Bahri	Sayı	%
Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	6	10,9
Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün	13	23,6
Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün	1	1,8
Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün	4	7,2
Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	3	5,4

Hezec Bahri	Sayı	%
Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün	14	25,4
Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün	3	5,4

Münserih Bahri	Sayı	%
Müfte'îlâtün/ Müfte'îlâtün	1	1,8
Müfte'îlâtün/Fâ'ilün/ Müfte'îlün/Fâ'ilün	1	1,8

Müctes Bahri	Sayı	%
Mefâ'ilün/Fe'îlâtün/Mefâ'ilün/Fe'îlün	7	12,7

Hafif Bahri	Sayı	%
Fe'îlâtün/Mefâ'ilün/Fe'îlün	2	3,6

Kafiye ve redif açısından ise 55 kıtadan sadece sekizi rediftir. Bunlardan ikisi (1'li) kelime ve kelime grubu,altısı da ek halinde rediften oluşur. Kafiyesiz ve redifsiz olan bir manzume dışında 54 kıtada da kafiye kullanılmıştır.

Tablo 2.10. Kıtalarda Kafiye Ve Redif Kullanımı

	Sayı	%
Zengin Kafiye	32	59,2
Tam kafiye	21	38,8
Yarım kafiye	1	1,8

	Sayı	%
Ek ve ek grubu halinde redif	6	75
Kelime ve kelime grubu halinde redif	2	75

2.1.1.5. Mesnevi

Sözlük anlamı ikişer ikişer anlamında, iki mısralık nazım birimidir. “Edebiyatta her beyti kendi arasında kafiyeli, iki beyitten binlerce beyte kadar uzanan nazım şeklinin adıdır.”²³

Divanda mesnevi nazım şekliyle yazılmış üç manzume vardır. Mesneviyle ilgili bilgileri gösteren tablo aşağıdadır:

²³ İsen, a.g.e., s.217.

Tablo 2.11. Divandaki mesnevilerin vezinleri, türleri ve beyit sayıları

Nu	Mesnevinin Vezni	Türü	B.S.
1	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Vakı'a-nâme	40
2	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	Medhiyye	9
3	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Manzum dilekçe	10

2.1.1.6. Murabba

Murabba, “dört köşeli, dörtlü” demektir. “Edebiyatta aynı vezinde dörder mısralık bendlerin birleşmesinde oluşan nazım şekline Murabba adı verilmiştir.”²⁴

Divanda dokuz bendden oluşan bir murabba²⁵-ı müzdevic²⁵ vardır. Murabba aruzun Müfte'ilün/Mefâ'ilün kalıbıyla yazılmış ve redifsiz kafiyeden oluşmuştur.

2.1.1.7. Müfred

Müfredler kafiyesiz şiirlerdir. Divanda Müfredat başlığı altında 6 müfred vardır ve divanın sonunda yer alırlar. Aşağıda divandaki müfredlerin vezinleri, kullanım sayıları ile birlikte gösterilmiştir:

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün (3)

Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (1)

Mef'ülü Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fâ'ilün (1)

Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün (1)

Müfredlerin kafiye ve redif tespiti yapılamadığından sadece son harfleri tespit edilmiştir. Bu da şöyledir:

m	6	n	1
a	2	k	1
e	3	z	1
r	2	r	1

²⁴ İpekten, **a.g.e.**, s.84.

²⁵ Bendlerin son mısraları yalnız kafiye ile başlanmışsa bu tür murabbalara Murabba²⁵-ı müzdevic adı verilir. (Bkz. H aluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergah Yay., İst., 2004, s.84.)

2.1.1.8. Beyit

Divanda 10 beyit bulunmaktadır. Beyitler hakkındaki bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 2.12. Divandaki beyitlerin vezinleri, türleri ve beyit sayıları

Nu	Beyitlerin Vezni	Türü	B.S.
1	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	1
2	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	1
3	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Tarih	1
4	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	Tarih	1
5	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	1
6	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	Tarih	1
7	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	İlmi Bilgiler	1
8	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	İlmi Bilgiler	2
9	Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilâtün	İlmi Bilgiler	1
10	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	İlmi Bilgiler	1

2.1.2. Vezin

Feyzî Bey Divanı'na baktığımızda, toplam 142 şiirde 17 kalıbın kullanıldığını görüyoruz. Bunların her biri bahirler bazında nazım şekillerinde ayrı ayrı ele alınmıştı. Aşağıdaki tabloda divandaki tüm manzumelerin aruz kalıpları ve bunların kullanım oranları verilmiştir:

Tablo 2.13. Divanda Kullanılan Vezin Kalıplarının Dağılımı

Vezin	Şiir Sayısı	%
Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	12	8,4
Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün	35	24,6
Mef'ûlü/Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	24	16,9
Mefâ'ilün /Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün	16	11,2
Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün	24	16,9
Mef'ûlü/Fâ'ilâtün/Mef'ûlü/ Fâ'ilâtün	2	1,4
Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fe'ûlün	3	2,1
Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün	4	2,8
Müfte'ilün/Fâ'ilün/Müfte'ilün/Fâ'ilün	1	0,7
Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/Fe'ûlün	5	3,5
Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün	1	0,7
Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	6	4,2
Müfte'ilâtün/ Müfte'ilâtün	1	0,7
Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün	5	3,5
Müfte'ilün/Müfte'ilün/Müfte'ilâtün	1	0,7
Mef'ûlü/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/ Fe'ilün	1	0,7
Müfte'ilün/ Mefâ'ilün	1	0,7

Tabloda görüldüğü gibi aruzun

‘Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün’ ,

‘Mef’ûlü/Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün’ ,

‘Fe’ilâtün/ Fe’ilâtün/ Fe’ilâtün/ Fe’ilün’ ,

‘Mefâ’ilün /Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün’ ve

‘Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün/Fâ’ilün’ kalıpları, Feyzî Bey Divanı’nda daha çok tercih edilmiştir.

Divanda zaman zaman vezin bozuklukları ve vezin aksaklıklarıyla karşılaşmak mümkündür. Hataların büyük bir kısmı hece ekleme, çıkarma ve söz dizimine müdahale yoluyla düzeltilmiş ve bu işlem dipnotta belirtilmiştir. Bununla birlikte Türkçe kelimelerde imale’ye²⁶, çoğunlukla Farsça kelimelerde de zihaf’a rastlanır.

Gelmez zemîne arķası çarķ-ı lu‘b-zeniñ

Çoķ kimseler ümîd-i tağallübe zûr ider

(76/4)

beyitinde “çarķ-ı”kelimesinin ikinci hecesi, “zeniñ”kelimesinin de ilk hecesi imaleli okunmuştur. Ayrıca “tağallübe” kelimesinin üçüncü hecesinde de zihaf vardır.

Sonuç olarak Feyzî Bey Divanı’nda Remel, Hezec, Muzarî ve Müctes bahirlerinin daha sık kullanıldığı söylenebilir. Divandaki vezin aksaklıklarına gelince her şairde görülmesi olası olan bu kusurları Feyzî Bey’in sadece şairlik gücüne bağlamamak gerekir. Dolayısıyla da “Aruz ölçüsünün şiirde uygulanmasında kelimeler belirli kalıplara her zaman uymaz. Özellikle uzun sesli bulunmayan Türkçe kelimeleri aruz kalıplarına yerleştirmek oldukça güçtür. Bunun için şairler, bu ölçüyü daha kolay kullanabilmek ya da beyitin âhengini arttırmak için bazı yollara başvurmuşlardır. Bunlar vasl, imâle ve zihâf’dır”²⁷ demek daha uygun olur.

²⁶ İmale terimi burda “kapalı hece gereken yerde açık heceyi biraz uzatarak okumak” anlamında kullanılmıştır. (Bkz. Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, TDK.Yay., Ank. 1983, ss.13-14.)

²⁷ İpekten, **a.g.e.**, s.155-156.

2.1.3. Kafiye ve Redif

Nazım şekilleri incelenirken her birinde ayrı ayrı kafiye ve redif üzerinde durulmuştur. Burada bunların bütünü bir arada ortaya konulmaya çalışılacaktır. Müfredlerde, Mesnevi ve Beyitlerde kafiye ve redif tespitinin yapılması mümkün değildir. Bunlarda toplama dahil olmak üzere toplam 142 şiirden 62'sinde (% 43.6) redif olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan 24'ü birli, 4'ü ikili olmak üzere (% 45.1) kelime halinde, 34'ü (% 54.8) ise ek halinde rediftir. Şiirlerin 14'ü (%11.5) redifsiz kafiyelidir. Bunlardan “-ân’, ‘-âr’, ‘-â” gibi kafiyeler en çok tercih edilenlerdir. Kafiyeli şiirlerin 77'si (% 63.6) zengin kafiye, 43'ü (% 35.5) tam kafiyedir. Manzumelerin sadece birinde (% 0.8) yarım kafiye kullanılmıştır .

Kafiye ve redif içine giremeyen bazı parçalar ise kasîde bölümünde de örneklendirildiği üzere aynı şiir içinde kimi zaman ek halinde redif, kimi zaman da kelimenin aslından görülen müteşekkil harflerden, ne kafiyeye ne de ek redife sığdıramadığımız durumlardan kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak Feyzî Bey, şiirlerinde daha çok kafiye ve redifi bir arada kullanmayı tercih etmiştir. Redif olarak kullanılan kelimelerin tamamına yakını Türkçedir. Şairin kafiyedeki tercihi ise büyük oranda zengin kafiyedir. Bununla birlikte Divanda kafiye hatarına da rastlamak mümkündür.

2.2. DİVANIN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Âşık ve Sevgiliyle ilgili Unsurlar

2.2.1.1. Âşık

Divan şiirinde aşk ve sevgili ilişkisi, belirli kalıplara oturmuş gibidir. Şair daima âşıktır. Onun aşkı mücerret bir aşktır ve samimidir. Âşığın gıdası üzüntüdür, bu nedenle de maddiyatla hiçbir ilişkisi yoktur. Âşık, sevgiliyle hayali bir beraberlik yaşar ve ona asla kavuşamaz. Dolayısıyla da sevgiliden gelen bir bakış, yahut bir gülüş onun için en büyük lûtuftur. Aşağıdaki beyitte âşığın ince bir karaktere sahip olduğu, bundan dolayı gönlünün kırılmaması gerektiği vurgulanmıştır:

Al gönlümü ele hâzer it inkisârdan
Ey tündhû şaşın ‘âşık dakîk olur

(82/3)

‘Uşşâka gâhî nîm nigâh-ı teğâfülüñ
İnşâfla bakılsa aña kim kerem dimez

(94/3)

2.2.1.2. Ağyâr, Rakîb, Hodbin

Başkaları, yabancılar olarak tabir edilen ağyâr, divan edebiyatında aşk üçgeninin en önemli unsurudur. Sevgilinin diğer âşıkları ağyârdır. Rakîb olarak nitelendirilen ağyâr, âşığa nazaran sevgiliyle daha yakın münasibette bulunması ve ona yanlış haberler vermesi nedeniyle sürekli âşığın şikayetlerine maruz kalır. Aşağıdaki beyitler de de şair, âşığın rakiplerine olan sitemlerini dile getirir:

Varmış da kışşa-ı dili hep yâre söylemiş
Ağyâr-ı yârkâra ne dersin sözüñ nedir

(92/5)

Ağyâra lütf idüp beni tîrd itme sevdiğim
Yohsa kapuñda ben dağı sâ’il degil miyim

(101/2)

Bürkân olur cihânda billâh ‘âkıbet
Her dem rakîb ol meh ile cilvelenmesün

(106/4)

2.2.1.3. Şuh, Mumiyan

Divan şiirinde sevgili her yönüyle idealize edilen bir tiptir. Dolayısıyla âşığın sevgilisi de çoğu zaman ideal olandır. Feyzî Bey’in de divanda sevgili unsurları bakımından bu tipin dışına çıkmadığı görülür. Manzumelerde bahsi geçen sevgili, gerek uzun saçları, ince beli (mumiyan), gerekse şuh davranışları ile divan şiirindeki kadın tipine örnek teşkil eder:

Yariñ görünce şîve ü nâzik revişleriñ
 Ey dil hemân hâtıra bir şey zuhûr ider
 (76/5)

Hergiz hedef-i tîr-i ğam-ı ‘aşk iden ey dil
 Bir kaşu kemândır beni bir şûh-ı cihândır
 (78/3)

Yâriñ n'ola olursa kaddi ser-firâz
 Belli idi ol mûmiyânım küçücekden
 (108/5)

‘Aşkıyla kıyılca kalmışiken cânım âh
 Bu hâliyle gözüm yine bir ince beldedir
 (85/2)

2.2.1.4. Nâle, Niyaz

Âşık sevgiliye özlem duymanın ve ona kavuşamamanın etkisiyle ağlayıp feryad eder, bir bülbül misali her dâim niyaz eder. “Âşığın âh ateşi göklere yükselir ve Allah katına ulaşır. Âşık bazen öyle ateşli âh eder ki onun ateşinden gökte yıldızlar, ay ve güneş tutuşur. Nitekim, bu nedenle parlamaktadırlar.”²⁸ Bahar gelince âşıkların feryadları artar. Aşağıdaki beyitler bunun en güzel örnekleridir:

Bâhar irdi dilâ nâle vü feryâda ağâz it
 Ki teşrîf eyleye ol gül-ruhum demdir gülistânı
 (36/3)

Añlar diliñden ey sözü şîrîn cihânda yok
 Geçmez niyâzı saña tehîdir delek delek
 (100/4)

²⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yay., İst., 1999, s. 19.

Ṭalebkârân evvel resm-i nâzı senden ögrensün
Ki kânûn-ı Niyâzî şoñra gelsün benden ögrensün

(109/1)

2.2.1.5. Kûy, Gubâr

Divan şiirinde sevgilinin oturduğu yerden (kûy) sıkça bahsedilir. Āşık için kûy-ı yâr'in önemi büyüktür. Āşık, ne kadar imkansız olsa da oraya ulaşmak için her yolu dener ve ordan hiç ayrılmamak ister. Ancak burada yine sevgilinin âşıkları, yani âşığın rakipleri mevcuttur. Feyzî Bey, divanında âşıkla beraber diğer rakiplerinde sevgilinin sokağında beklediğini şu sözlerle ifade eder:

Tolanur kûyunu pervâne şıfat cânânıñ
Yine âteşlisi var pek dil-i bî-pervânıñ

(99/1)

Sevgilinin yüceliğini ve büyüklüğünü anlatan bir diğer kelime ise, toprak parçası anlamına gelen “gubâr”dır. Āşık, sevgilinin ayağının tozuna, toprağına bile razıdır ve buna özlem duyar. Ama onu bile zor elde eder. Divanda da sevgilinin ayağının tozuna bile hasret olan âşığın özlemi şu beyitlerle dile getirilir:

Kâfi hayâlî neyleyeyim ol kamer ruhuñ
Girmez gubâr pâyı ele kîmyâ mıdır

(89/3)

Ümîd-i bûs-i pâyî ile şehsüvârımıñ
Râhında rîk ü gerd-i gubâr olmağ isterim

(102/3)

2.2.1.6. Zülf, Kakül

Şairler tarafından çok kullanılan güzellik unsurlarından biri de sevgilinin saçlarıdır. Zülf rengi, kokusu, şekli gibi pek çok yönden âşığı kendisine bir semend misali başlar ya da onu hapseder. Sevgilinin zülüfleri, Feyzî Bey Divanı'na da başlıca güzellik unsuru olarak girmiştir:

Ėam degil kâkûlüne beste degilsem ol ŗûĥ

Yine ser-riŗte-i zûlfûñ arasa bende bulur

(88/4)

Heman tek micmer-âsâ olmasun ĥâlî ĥayâlûñden

Göñül yâ zûlf-i müŗgînûñ ya ĥatt-ı ‘anberîn olsun

(107/4)

2.2.2. Dini ve Tasavvufi Unsurlar

2.2.2.1. Dini Unsurlar

2.2.2.1.1. Allah

İnsanın, dünyayın, kâinatın, görülen veya görülemeyen bütün varlıkların yaratıcısıdır. “Gerek tasavvufun, gerek ŗer’î akîdelerin tesiri altında teessüs etmiş olan Allah, insan, ve kâinat telâkkisi, divan ŗairlerinin dünya görüşünü hususî bir nizama başlamış, bir (fikirler manzumesi) vücade getirmiştir. Dünyayı bu zaviyeden ibretle temaŗa eden hakîm ŗair, daima bir (müsebbib-ül esbab) ın, bir (illet-i ûlâ) nın vücudunu görür. Bütün hadiseler onda nihayet bulacaktır. Her ŗey (takdir-i İlâhî) ile taayyün etmiştir. Bunu deĖiŗtirmeye imkan yoktur. Buna rızadan başka çare olamaz.”²⁹

Bu görüş, Divan edebiyatının bütün mahsüllerinde olduğu gibi, Feyzî Bey’in manzumelerinde de kendini gösterir:

Gül-i kâmiñ ola eşküfte küŗâde baĥtıñ

Der-i iĥbâl vecihiñ itmeye Allah mesdûd

(45/8)

Feyzî tehâlük itme ĥuŗûlünde maĥlabıñ

Tefvîz iden umûrunu Ĥaĥĥ'a ĥuzûr ider

(76/6)

²⁹ Agah Sırrı Levend, **Divan Edebiyatı**, Enderun Yay., İst., 2004, s.88

2.2.2.1.2. Melekler

Allah tarafından yaratılmış, çeşitli şekillerde peygamberlere görünebilen, zor işlere gücü yetebilen, yemeyen içmeyen, erkeklik ve dişilikleri olmayan, Allaha devamlı ibadet ve itaatten ayrılmayan lâtif varlıklar olup İslâm'da iman esaslarından birini oluşturmaktadır. Melek kelimesi “mülk” kelimesinden türemiş Arapça bir kelimedir. Türediği bu kelimeler, risalet, yani elçilik (postacılık, aracılık) ve kudret, anlamlarına gelir. Dolayısıyla “melek” de elçi, güçlü, kuvvetli, idare eden anlamındadır. Bundan dolayı Allah, bu kelimeyi; kulları, peygamberleri ve diğer yaratıkları ile kendi arasında elçilik-habercilik görevini yapan ve evrendeki olayların meydana gelmesi için verilen görevleri yerine getiren güçlü, kuvvetli yaratıklarına isim olarak vermiştir.

Feyzî Bey Divanı'nda melek kavramı, bazen sevgilinin güzelliğini anlatmak için bir benzetme unsuru olarak, bazen de habercilik-elçilik görevlerini gerçekleştiren bir aracı olarak zikredilmiştir:

Feleklerdir derinde hizmetiniñ ğıbtâ-fermâsı

Meleklerdir kitâb-ı vaşfınıñ ez-dil sebağ-ĥânı

(37/11)

Dilâ bağ ol mehe mihr-i felek degil de nedir

Bu ĥüsnile o ĥümâ per melek degil de nedir

(80/1)

2.2.2.1.3. Dini Kitaplar

2.2.2.1.3.1. Kur'ân

Allah tarafından Hz. Muhammed'e Cebrâil Aleyhisselâm vâsıtası ile (yâni vahiyile) gönderilen ve beşeriyetin bütün saadet düsturlarını hâvi en mukaddes ve en son kitâb-ı semâvidir. Din ve dünyanın nizâmını en iyi şekilde bildirir, kâinatın neden ve niçin yaratıldığını ve hikmetlerini beyan eden bir kitaptır. Feyzî Bey, divanındaki beyitlerinde de Kur'an'ın önemi üzerinde durmuştur:

Bunda tertîl ü tilâvet oluna ur'ân

asenâtın ıla iş'âf-ı musâ'af Mevlâ

kıta (6/9)

2.2.2.1.3.2. Hadîs

Hadis'in terim anlamı, Hz. Peygamber'in sözü, fiili, ashabının yaptığını görüp de reddetmediği davranışlar ve onun yaratılışı veya huyu ile ilgili her türlü bilgi demektir. Hadis, Hz. Peygamber'i dinleyen sahabîden başlayarak onu rivayet edenlerin adlarının yazılı olduğu sened ile Hz. Peygamber'in söz, fiil veya takrîrinin yazıldığı metin'den meydana gelir. Divanda hadisin önemi üzerinde durulmuştur. Buna aşağıdaki beyiti örnek verebiliriz:

or şihhâtiñ dilâ aber al la'ı-i yârdan

Derler belî adîs şifâ-yı 'ilelde-dir

(85/4)

2.2.2.1.4. Peygamberler

2.2.2.1.4.1. Adem

Allahın yarattığı ilk insan ve peygamberdir. “Tanrı gökleri ve yerleri yarattıktan sonra Cebrail'e buyurmuş. O'da yeryüzündeki her türlü toprağın karışığından toplayıp getirmiş. Allah ona en güzel şekli (ahsen-i takvîm) verdikten (40 yıl) sonra meydana gelen kalıba ruh da üflemiş ve böylece ilk insanı (Âdemi) yaratmıştı.”³⁰ Feyzî Bey Divanı'nda Hz. Ademin insanlığın başlangıcı olduğu şu dizelerle dile getirilir:

Kâm-yâb olmadık âdem yoğiken sulânım

'Ahd-ı 'adliñde mürüvvet mi ılam ben ma'zûr

(4/24)

30 Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, Türk Edebiyatı Yay., İst., 2002, C.2, s.472.

2.2.2.1.4.2. Süleyman

Benî İsrail peygamberlerinden olan Hz.Süleyman, nübüvvetle saltanatı birleştirmiş bir şahsiyettir. Edebiyatımızda Hz.Süleyman'ın menkıbesi, ism-i a'zam yazılı hâtemi (yani yüzüğü) ile dünyaya, hatta bütün mahlûkata, rüzgarlara hükmetmesi ve tahtını rüzgarların taşımasıyla geçer. Divanda Hz. Süleymanla ilgili beyitlere sıkça yer verildiği görülür:

Ne Âşaf-ı Hâk Süleymân-ı zamâna eyledi tevfiğ

Ne âşaf k'ola zâtı emr u nehyi haqqı icrâda

(5/8)

Ne âşaf kim Süleymân-ı zamâna elyağ u ahrâ

Ne âşaf zâtı şadr-ı devletiñ şâyân-ı çespânı

(37/1)

Görelî mühr-i Süleymân'daki hâşşıyyeti dil

Mûr iken cismi nişân u heves nâm gelür

(87/4)

2.2.2.1.4.3. Hızır

Hızır, Hz. Mûsâ döneminde yaşamış ve peygamber olması kuvvetle muhtemel, hikmet ve ilim sahibi bir şahsiyettir. Âb-ı hayâtı içip ölmezliğe kavuşan kişi olarak bilinir. “Halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup Ku'rân-ı Kerîm'de Mûsâ peygamber ile olan macerası anlatılır. (Kehf/59-81). Onun, darda kalanların imdadına yetişmesi inancı, hayli yaygın olup “Kul bunalmayınca Hızır yetişmez, Hızır gibi yetişmek” vs. kalıplaşmış sözlerde hala yaşar”³¹ Aşağıdaki beyitten de anlaşılacağı üzere Hızır'ın menkıbeleri divan şiirinde önemli bir yer tutar:

Olaydı katre-yâb-ı kûlzüm-i elîfî bir kere

Hayâdan âb-ı hayvânı getürmezdi Hızır yâda

(5/23)

³¹ Pala, a.g.e., s. 183-184.

2.2.2.1.4.4. İ̇sâ

İsrailoğullarının son peygamberi olan Hz. İ̇sâ, bir mucize olarak Hz. Meryemden babasız olarak doğmuş ve kendisine dört büyük kitaptan biri olan İncil indirilmiştir. Edebiyatta ise daha çok ölüleri diriltme, körlerin gözlerini açma ve el-aşâ hastalıkları giderme gibi mazmunlarla yer alır. Mesih, Mesîhâ, İbn-i Meryem gibi lakaplarla anılır. Aşağıdaki beyit Hz. İ̇sâ'nın ölüleri diriltme mucizesine göndermede bulunur:

Bu eyyâm-ı şafânîñ şöyle şimdi feyz-i te'sîri

Ki ider her demi mürdeyi hem-cû Mesîh-i ihyâ

(12/3)

2.2.2.1.4.5. Muhammed

Son İslâm peygamberidir. “Hz. Muhammed, miladi 571 senesinde, Rumî aylardan nisan ayı içerisinde, kameri Rabiulevvel ayının on ikinci pazartesi gecesi sabaha doğru dünyaya gelmiş; o gece gün doğmadan âlem nur ile durmuştur. İlk peygamber ve ilk insan Hz. Âdem'den itibaren evlattan evlada geçen “son peygamberlik nuru” O'nda sahibini bulmuştur.”³² O, peygamberlerin imamıdır ve birçok mucizeler göstermiştir. Dolayısıyla da edebiyatta pek çok şiire konu edilmiştir. Divanın bir çok yerinde Hz. Peygamberin ismi geçer. Aşağıdaki beyitte Feyzî Bey, mersiyesinde vefâtına tarih düşürdüğü zatın peygamberimize ahirette komşu olmasını niyaz eder:

Düşürdüm aña işidüp vefâtına târîh

Hudâ civâr-ı Muhammed'de Aḥmed'e kıla câ kıta

(59/3)

2.2.2.1.5. Çâr-yâr

Dört dost anlamına gelir. Ashâbın ileri gelenlerinden Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali olmak üzere dört büyük halifeye verilen isimdir. Bu isim

³² Pala, a.g.e., ss.291-292.

divanda da karşımıza çıkar. Aşağıdaki beyitte Feyzî Bey, doğumuna tarih düşürdüğü zâtın, dört büyük peygamberimizin koruyuculuğunda olması için temennide bulunur:

N'ola emrinde muvaffak ide Mevlâ-yı Kerîm

Ḥazret-i çaryâr aña nigejbân oldu

(30/10)

2.2.2.1.5.1. Ebû Bekir

Adı Abdullah olup, dört büyük halifenin birincisidir. Ebu Kuhâfe'nin oğlu olup Ashâb-ı kirâm ve aşere-i mübeşşere (cennetle müjdelenen) nin en üstünüdür. Ebu Bekir için “Sıddîk” ve “Atîk” lakapları kullanılır. Feyzî Bey, divanında övdüğü şahıslarla ilgili beyitlerde Hz. Ebubekir'in lakaplarına sıkça yer vermiş ve onun yolunda gitmenin önemini vurgulamıştır:

A'nî hem-nâm-ı Cenâb-ı Şıddîk

‘Ömeri’ş-şiyem ü bî-hemtâ

(6/9)

Ömer-i ‘adl Meḥemmed-nâm Şıddîkî sehâvet kim

‘Adîlîñ görmedi hiç bundan esbak mülk-i ‘Osmânî

(37/4)

Ḥazret-i Şıdkı'ya peyrevlik degil ḥaddiñ meger

‘Afv ide lütf eyleyüp ‘özü-i dil-i bî-kîneñi

(117/6)

2.2.2.1.5.2. Ömer

İslâmın ikinci halifesi olan Hz.Ömer, hayatında cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Haklıyı haksızdan ayırt ederek adaletli davramakla ün kazanan Hz.Ömer, “ayırt eden, ayıran” anlamında Fârûk lakabıyla da anılmıştır. Feyzî Bey, divanında övdüğü şahıslarla ilgili özellikleri sıralarken de Faruk lakabını kullanır:

O ‘Osman menkıbet Farûk haşlet Mürtezâ-sîret

Muţâbık hazret-i Şiddîka şekl ü ism-i sîmâda

(5/11)

2.2.2.1.5.3. Osman

İslâmın üçüncü halifesi olup hayatında cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Hz. Osman, beşinci müslümandır. “Zi-n Nureyn” lakabıyla da anılmıştır. Divanda övülen şahısla ilgili şu şekilde geçer:

Semiyy-i pâk-i Zinnûreyn vü hem-hâşşıyyet-i Şiddîk

Ki a’nî Hazret-i Şâhib Efendi-yi kerem-pîrâ

(42/2)

2.2.2.1.5.4. Ali

Hızret Peygamberin amcasının oğlu ve dördüncü halifesi olan Hz. Ali İslâmların arasında ilim ve fazilet, mürüvet ve faziletle tanınan bir muhteremdir. Allahın arslanı, şîr i Yazdan, şîr-i Hudâ, Esedullah vs. unvanlarla anılmıştır. Divanda Mürteza gibi ifadelerle geçen Hz. Ali, övülen kişilerin huy güzelliği nedeniyle kendisine benzetilmesi yahut onun gibi temiz bir ahlâka sahip olması temennisiyle şiiire mevzu edilmiştir. Şiirlerde Hz. Ömer’le birlikte anılmıştır:

Semiyy-i ebtaḥî fârûk-ḫînet murtezâ-sîret

Ki a’nî Muştafa Paşa'yı hem hâşşıyyet-i Şiddîk

(38/2)

2.2.2.1.6. Ahiretle İlgili Unsurlar

2.2.2.1.6.1. Cennet

“Allah'a inanan ve O'na ibadet ve itaat edenlerin, iman ve İslâmiyyet'e ihlâs ve sadâkatle hizmet edenlerin, Kur'ana bir hizb'ül-Kur'ân olarak mücâhidâne bir sûrette hizmetkâr olan mücâhidlerin, cihâd-ı diniyye erlerinin âhirette fazl-i İlâhi ile gidip ebediyyen içinde kalacakları mekân ve mesken.”³³ Cennet'in varlığını bütün

³³ Pala, a.g.e., s.83-84.

peygamberler, onların yolundan giden âlimler ve ermiş kişiler, evliyalar ittifakla haber vermişlerdir.

Divan edebiyatında cennet; sevgilinin sarayı, bahçesi, yurdu, kısaca onun bulunduğu yerdir. Divanda güzel yerlerin cennete teşbih edildiği görülür:

Ṭarîḳ-ı ‘aşkı bilen bî-emel bu ‘âlemde
Vuşûl-i Cenneti seyr eylesün şîrâtladır

(91/2)

Bu kaçra kâh-ı Cennet dense lâyıḳ
‘Acâyib cân-fezâ cây-ı müferraḥ

(23/1)

2.2.2.1.7. Namazla ilgili Unsurlar

2.2.2.1.7.1. Salât

Müslümanların belli zaman ve durumlarda Kur’an- ı Kerîm’de emredildiği ve Peygamberimizin de tarif edip yaptığı şekilde Allaha karşı yapmış oldukları ibadettir. Aşağıdaki beyitte dinin esaslarından birinin salât olduğu vurgulanmış ve bu esasın gerekliliği üzerinde durulmuştur:

Îmâd-ı dîn şalât olduğuna müsebbitdir
Benânı zâbıt-ı esâs ü direk degil de nedir

(80/ 2)

2.2.2.1.7.2. Secde

Namazda alın, el ayaları,diz ve ayak parmaklarının yere degecek şekilde pozisyon alıp âcizlik ve kulluk ifadesi göstermektir. “Divan şiirinde güneş, ay ve yıldızların Hz.Yûsuf’a secde etmeleri, meleklerin Âdem’e vs. secde etmeleri, ateşperest ve putperestlerin vs. secdeleri söz konusu edilir. Âşık, sevgilinin yüzü, kaşları, eşiği, izi, mahallesi vs. için kulluk ifadesi olarak secde eder.”³⁴ Feyzî Bey, cami yapımı için düşürdüğü tarihte secdeyle ilgili şu beyite yer verir:

³⁴ Pala, a.g.e., s. 344.

Ne zîver câmi^ç-i dil-keş ki rûhâniyyetiñ görse

İçinde secdeden baş kaldırılmaz idi Tayfûr

(33/7)

2.2.2.1.7.3. Secdegâh

Namaz kılınp secde edilecek, ibadet yapılacak yer. Aşağıdaki beyitten de anlaşılacağı üzere secdegâh da divandaki tarihlerde adı geçen kelimelerdendir:

Ağa-yı Hâzret-i Dârü's-sa^çâde dağı ez-cümle

Bu vâlâ secdegâhı eyledikde sa^çy-i nâ-maḥşûr

(33/4)

2.2.2.1.7.4. Seccade

Genellikle üzerinde secdeye varmakta yâni namaz kılmakta kullanılan küçük halı, kilim cinsinden sergi anlamlarında kullanılır. Aşağıdaki beyitte seccadenin daimi olması yani övülen kişinin hak yolunda ilerlemesi için seccade üzerinde olması temennisine yer verilir:

Mehir taşı meh-i nevsîm bir ayrıḫ çarız eyler

N^çola peşende lâyıḫ çarḫ-ı atlas olsa seccâde

(5/16)

2.2.2.1.8. Diğer Dini Unsurlar

2.2.2.1.8.1. Rûh

Can, canlılık, nefes anlamlarına gelir. Rûh. emir âleminden olup, beden ülkesini idare etmesi için kendisine müstakil bir varlık verilen bir kanundur. Bedenden ayrılınca da varlığını devam ettirebilen lâtif bir cisimdir. Feyzî Bey divanında medhettiği kişilere ya da hayır sahiplerine temiz ve ferah bir ruh temennisinde bulunur:

Cây-ı faẓl u edeb ü fen ve çulûm u çirfân

Mevzi^ç-i pâk ve maḫal-i ferah-ı rûḫ- efzâ

(10/6)

Ḥabbezâ mekteb-i zîbende vü resm-i dil-keş

Ṭarḥ-ı nâdîde maḥall-i şeref-i rûḥ-efzâ

(11/6)

2.2.2.1.8.2. Felek

Gök, gökyüzü, semâ, tâlih, baht, kader anlamlarına gelen felek, her gezegene mahsus gök tabakası olarak da anılır. “Eskilere göre gök tabakası felekler dokuzdur. Her semâda bir yıldız tasavvur edilmiştir. Bu yedi seyyar yıldızdan herbirinin dünyaya ve dünya üzerindeki canlı cansız her şeye hâkim ve müessir olduğu farz olunmuş, her yıldız az çok uğurlu, uğursuz sayılmış ve her birinin hususî tabiatları, hakim olduğu iklimleri, hâkimiyet saatleri olduğu sanılmış, işte bu sebeble dünyada olup biten her şey feleğe isnâd olunmuştur.”³⁵ Divandaki manzumelerde de felek kavramı daha çok kader anlamıyla kullanılmış ve Feyzî Bey, başına gelenlerden feleği sorumlu tutmuştur:

Ben bildigim dilâ hele köhne ‘acûzedir

Beyhûde kâḥî ḳaḥbe-i felek bîvelenmesün

(106/2)

Ḳovup gönüm elimden aldı dil-dârı felek ammâ

Bu dem zâlim ‘acâyib öñdül aldı dil-şikenlikde

(110/2)

2.2.2.1.8.3. Kul

Türkçede "Kul", emir dinleyen hizmetkâr, Allah'ın mahlûku, Allah'a itaat ve ibadet eden veya köle mânasındadır. Feyzî Bey, divanında kimi zaman Allahın, kimi zamanda sevgilinin kulu kölesi olduğunu dile getirmiştir:

Ḳul olmaḳ câna minnetdi saña ey kişver-i ḥüsnüm

Mülâyim pek rûşen ammâ baḳışlar âh şâhâne

(114/4)

³⁵ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ Yay., Ank., 2000, s.209.

Şefâ'at eyle uluñ Feyzî'ye emân emân

Yetiş yetiş meded it o faır-i amnâke

(2/2)

2.2.2.1.8.4. Şeriat

Allah tarafından peygamberler vasıtasıyla ortaya konulan İlahî kanundur. İslâm dini insanların dünya ve ahiret işlerini düzenlediği için bu kavram, “gidilen doğru yol, hak, din yolu” anlamında kullanılır.

Divan şiirinde şairin maksadı ise, insanların âhiret saâdetidir. İşte bundan dolayı, bütün insanların gerek dünyevi ve gerek âhiret işlerinde şeriatlara uygun olarak görmeye sevk etmek onun görevidir. Aşağıdaki beyitler, bir şair olarak Feyzî Bey'in de bu görevi yerine getirdiğinin en güzel örneğidir:

Odur ol muntehib-i nüsha-ı şer'î-î anûn

Ki bulur re'yi ile dîn ü düvel istiklâl

(3/19)

Re'yi icrâ-yı şerî'atla avânîn-i selef

Pişesi taviyet-i devlet ü dîn ü dünyâ

(8/7)

2.2.2.1.8.5. İmân

İslâm dininde imân, Allah'ın Muhammed peygambere vahyettiği, Muhammed tarafından teblig edilen hususların kabul ve tasdik edilmesidir. İslam amentüsüne inanmaktır. Feyzî Bey, aşağıdaki beyitinde inanmanın gerekliliğini dile getirmiştir:

Diye her kim iderse buna im'ân

Vere Allâh şifâ Feyzî'ye her ân

(63/9)

2.2.2.1.8.6. Kâbe

Mekke'de Müslümanlıkça kutsal tanınan, bütün Müslümanların kiblesi sayılan, hac zamanında çevresi tavaf edilen taştan yapılmış küçük bir binadır. Divan

edebiyatında aşk, sevgi, güzellik, kavuşma imajları için Kâbe adı sıkça kullanılmıştır. Buna Feyzî Bey Divanı'ndaki beyitlerden örnek verilebilir:

Dil mektebinde Ka'be-i kûyuñ iden hayâl
Elbette ders-i vâdî-i' azm-i Hicâz okur
(121/2)

Bir kes olmaz Ka'be-i maşşûda vâşıl sa'yile
Olmayınca râhber tevfiğ-ı Hâk tedbîrde
(113/4)

2.2.2.1.8.7. Kiblegâh

Kible tarafı, kiblenin bulunduğu yer anlamındadır. Feyzî Bey bu kavrama daha çok tasavvufî manzumelerinde yer verir:

Kiblegâh-ı fuğarâ pâk tebârâ şadrâ
Ey olan dergehi bî-keslere beyt-i ma'mûr
(4/21)

2.2.2.1.8.8. Dua

Cenab-ı Hak'tan hayır ve rahmet dilemek, Allah'ın rızâsını, hidayet ve istikamete muvaffakiyyeti dilemek, yalvarmak anlamlarına gelir. Feyzî Bey, hemen hemen her manzumesinin sonunda Allahın rızasını istemiş, kimi beyitlerinde de dua'nın önemini dile getirmiştir:

Dergehinde o 'ağâ-pîşe hağâ-pûşuñ gel
Fezîyâ lâf u güzâf itme yeter eyle du'â
(8/25)

Du'â hengâmıdır rabğ et kelâmı eyleme ıñnâb
Dilâ gel arşa kıl hağl-i du'â-yı devletiñ ta'lîk
(38/12)

2.2.2.1.8.9. Şevval

Arabi aylardan onuncusudur. Ramazandan sonraya geldiği için ilk üç günü mübarek Ramazan bayramıdır. Ramazan-ı Şeriften sonraki şevval ayında oruç tutmak öteden beri sevimli bir adet olarak gelmiştir. Bir ay boyunca oruca alışmış olan insanlar, şevval ayında da altı gün oruç tutmaya büyük bir ilgi göstermiş, hatta teravih gibi sıcak bir ilgiyle şevval ayı orucunu sürdürme gelmişlerdir. Elbette bu sıcak ilgi sebepsiz değildir. Nitekim Efendimiz Hazretleri, şevval ayı orucunun bir sene oruç tutmuş gibi sevaba vesile olacağını duyurmuş, bu yüzden de bir ay Ramazan orucu tutanlar, şevvalde altı gün oruç tutmakla bütün seneyi oruçlu geçirmiş olma sevabını kaçırmak istememişlerdir. Divanda şevval ayı, şöyle zikredilmiştir:

İntisâbım hele bir dergehe var kim dâ'im

Reşk ider halka-i zergârına mâh-ı Şevvâl

(3/7)

2.2.2.1.8.10. Rûze

Rûze, oruç demektir. Oruç, islâmın 5 şartından biridir. Oruç, niyetlenip tan yeri ağarmaya başladığı andan akşam güneşi batıncaya dek hiçbir şey yememek, içmemek, mukarenette bulunmak vs. yasakları yerine getirmektir. Divanda orucun güzellikleriyle ilgili şu beyite yer verilmiştir:

Keder yok rûze dârân-ı elem yok emn ü râhat var

Niçe olmaz mişâl 'ahd-ı şerîfi anîñ a'yâde

(5/20)

2.2.2.1.8.11. Şefâat

Şefaât kelime olarak; birinden, başkası adına bir ricada bulunma, kusurlarının bağışlanmasını dileme, bir suçlu veya ihtiyaç sahibinin af ve iyiliğe kavuşması için diğeri tarafından vâsıtalık etme, kayırma, iltimas ve yardım isteme mânâlarına gelmektedir. İslâmî ilimlerde ise şefâat, buna ehil olan bir zâtın, Allah Teâlâ'dan, günahkâr bir mü'minin affını niyaz etmesi demektir. "En yüce şefaâtçi

hz.Muhammed'dir. Kıyamet gününde ümmetinin bağışlanması için şefaatte bulunacaktır."³⁶

Aşağıdaki beyitlerde Feyzî Bey, Peygamberimiz'in şefâati için niyaz etmiştir:

Yâ Resûlallâh şefâ'atla devâ kıl Feyzî'ye

Bağrı yanık cigeri şad pâre pür-ğamnâkdür

(1/7)

Şefâ'at eyle kuluñ Feyzî'ye emân emân

Yetiş yetiş meded it o fakîr-i ğamnâke

(2/2)

2.2.2.1.8.12. Rahmet

Merhamet, acımak, şefkat etmek, ihsan etmek, esirgemek anlamlarına gelir. Şair'in manzumelerde kimi zaman Allah'ın kimi zamanda sevgilinin rahmetine sığındığı görülür:

Dilberde şanma sevmege cesbân şağîridir

Zenbiñ hümâda rahmete şâyân kebîridir

(93/1)

2.2.2.1.8.13. Hayır, Şer

Dilimize Arapça'dan geçmiş olan bu kelimenin aslı "hayır" olup; herkesin beğendiği, rağbet ettiği şeyler, şeref, meşru iş, faydalı ve sevabı gerektiren amel, iyilik, ibâdet ve mal gibi anlamlara gelir. Zıt anlamı ise şerdir. Divanda her iki kavramında sıkça kullanıldığı görülür:

Cemâliñ ol perîniñ vâkı'a görsem de hâb içre

Ki ta'bîr idemem anı hayır mı şer midir bilmem

(103/2)

³⁶ Pala, a.g.e., s. 369.

Sa'yini meşkûr idüp oldu bu hayra bâdî
Luṭfla aña tevfiķ eyledi[ki] Rabb-i enâm

(9/4)

2.2.2.1.8.14. Haram

Helâl olmayan, İslâmiyetçe ve dince nehyedilen şeyler ve ameller. Allah'ın izin vermediği, men'ettiği şeyler. Helâlin zıddı olan şey. Bu kavrama divanda şöyle geçer:

Bu 'acebdir ki tâ Buḫara'da
Zevcesi çer peçîniñ oldu ḫarâm

(141/4)

2.2.2.1.8.15. Helal

Allah'ın müsaade ettiği, haram olmayan yani dini bakımdan kullanılmasında, yenilip içilmesinde, dinlenmesi veya bakılmasında yahut dokunulmasında nehiy olmayan şeydir. Divanda yer alan lügazlarda her iki kelimeye de sıkça yer verildiği görülür:

Zevcesi bir kimesneye ibdâ
Ol gündüz ḫarâm u gece ḫelâl

(142/2)

2.2.2.2. Tasavvufi unsurlar

2.2.2.2.1. Dede, Mürşid, Abdal

2.2.2.2.1.1. Dede

Mevlevi tarikatında çile doldurmuş olan dervişlere verilen san, Alevi-Bektaşilerde ise yol (tarikât) büyüğü anlamlarına gelir. Divanda da “dede” kelimesi yol gösterici anlamında kullanılmıştır:

Bir dede müntesibim böyle ki minnet Hâkka

Vâyesinde niçe üftâde-i devlet hoşhâl

(3/11)

2.2.2.2.1.2. Mürşid

Müridlerine klavuzluk ederek doğru yolu gösteren tarikat pîri ve şeyhlere verilen addır. Divanda adları “bedreka” olarak geçen mürşidlere her daim ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır:

Fürûğ-i âhîñi deycûr-ı gamda der-pîş it

Bu râhı bedrekasız şanma bir diyâra çıkar

(86/4)

Tevfîk eger bedreka olur ise Feyzi

Biz de ereriz menzil-i kâma giderekden (108/7)

2.2.2.2.1.3. Abdâl

Evliyadan ziyade nuraniyyet kazanmış kendini Allah'a adanmış ve ona teslim olmuş, bu yolda çile çekmiş evliya zümresinden kişilerdir. “Nefislerini ruhlarına bedel ettikleri, yahut erenlerden biri ölünce Allah tarafından bir başkasının onun yerine geçirilmesi dolayısıyla Hakk âşıklarının bir kısmına abdâl denilmiştir.”³⁷ Divanda bu kelime gerçek aşka gönül veren âşığın çekeceği gamı ve ulaşacağı mertebeyi dile getirmek için pîr kelimesiyle birlikte kullanılır:

Mecnûn-ı ‘aşka ‘âkıl olan ta‘n ider mi hiç

Ol da bu Âsitâne'niñ âbdâl u pîrîdir

(93/3)

³⁷ Pala, a.g.e, s.12.

2.2.2.2.2. Dervişle İlgili Unsurlar

2.2.2.2.2.1. Asâ

Terim olarak değnek, sopa, baston gibi anlamlara gelen asâ kelimesi, divan edebiyatında daha çok bir denge unsuru oluşu ve uzunluğu dolayısıyla şiirlere girmiştir. “Aşk sarhoşu olan bir âşık için içki kadehi bir asâ olur. Dervişlerin bir asâ taşıdıkları da yer yer söz konusu edilir. Yılan olması dolayısıyla da sevgilinin saçına benzetilir.”³⁸ Divanda asâ kelimesi gerek güç simgesi olması gerekse değerli olması yönüyle manzumelerde yer alır:

Olur kâmî mu'teber micmer-âsâ vaşf-ı pâkinde
Getürse şâ'ir-i hoş-gû gülâb-ı hilkat-i bâde
(5/22)

Olup cihâna 'ıtr-âsâ riyâz-ı sulbünden
Açıldı yümn ü le'tâfetle bir gül-i nesrîn
(18/4)

Heman tek micmer-âsâ olmasun hâlî hayâlünden
Göñül yâ zülf-i müşgînün ya hatt-ı 'anberîn olsun
(107/4)

2.2.2.2.2.2. Hırka

Dervişlerin yaz-kış giydiği, kalın kumaştan yapılan yakasız ve kollu cübbedir. Şeyh tarafından mürîde duâ ile giydirilen hırka, o şeyhe bağlılık ifadesi taşır.

Nitekim beyitte de şair rahat ve huzura kavuşmak için bir hırkaya sahip olmanın önemini vurgulamıştır:

Mağsadin[ki] âsiyâb-ı emn ü bister râht ise
Başa çek bu hâbgehde hırka-i peşmîneñi
(117/3)

³⁸ Pala, a.g.e., s.37.

2.2.2.2.3. Mürîd

Tarikata girerek bir şeyhe veya mürşide bağlı olan kişidir. Kelime anlamı olarak “dileyen, isteyen” demektir. Mürîdlik, muhiblikten sonra gelen bir mertebedir. Feyzî Bey gazelinde sevgiliye bağlılığını onun mürîdi olduğunu söyleyerek dile getirir:

Göriccek ol şûh-ı bî-râmîyi bu endâm ile

Tekye-i ‘aşkında şeyh ü şâb olmaz mı mürîd

(31/2)

2.2.2.2.4. Sûfî

Tasavvuf yolunda olan kişilere verilen addır. Sûfiler, dünya işleriyle meşgul olmayan, dünya hazlarına karşı bîgâne ve perhizkâr kalan, ehl-i tasavvuftan olan kimselerdir. Hemen hemen her şâirin şiirine konu olan sûfî, münevverlerin ve rindlerin sevmeyeceği, hasım tellâkkî ettikleri kimselerdir. Sûfî için “zâhid”, “vâiz” gibi tâbirler sık kullanılır. Divanda sûfî ile ilgili şu beyitler yer alır:

Dünyâda herkesiñ çü bihi'l-iftihârı var

Şûffide bu riyâlığı köhne haşîrîdir

(93/2)

Şofi bi zerre gel gözün aç hâl ü kâli ço

Dâd ü sitede ne hâle koyar bak ikâleyi

(116/4)

2.2.2.2.3. Dünyâ, Tarik, Dost

2.2.2.2.3.1. Dünya

İçinde yaşadığımız âlem yer yuvarlığına verilen addır. Ahirete veya ölüme en yakın olmasından bu isim verilmiştir. Dünyâ, âhiretin tarlasıdır. Bir kitab-ı Samedanîdir. Hem bir mezraadır. Hem birbiri arkasında dâim gelen geçen âyineler mecmuasıdır. Hem seyyar bir ticaretgâhtır. Hem muvakkat bir seyrangâhtır. Hem bir misafirhânedir. Eski şâirlerimiz dünyayı kocakarıya, hilede şeytâna rahmet okutan acûzeye benzetmişlerdir. İşte bu ve daha bir çok yönüyle dünyâ divan edebiyatında sık

kullanılan bir kelime haline gelmiştir. Feyzî Bey'in divandaki manzumelerde çoğu zaman geçici bir dünyâdan bahsettiğini görürüz:

Eyleseñ dîde-i 'ibretle ne ki dünyâda
Cümle maḥkûm-ı yed-i kudret-i Ḥaḫdır eşyâ
(3/2)

Hele ben bildigim Allahu a'lem
Görmedi mişlini dünyâ aşlâ
(6/20)

Dünyâda herkesiñ çü bihi'l-iftihârı var
Şûfide bu riyâlığı köhne ḫaşîrîdır
(8/2)

2.2.2.2.3.2. Tarik

Sözlükte yol manasına gelen tarîk kelimesi tasavvufi manzumelerde bir maksada nâil olmak için icrâsı lâzım olan husus veya bu hususların hey'et-i mecmuası olarak anlam kazanır. Nitekim Feyzî Bey de gazelinde Allah yoluna girip bu uğurda çaba gösterenlerin cennete nail olacaklarını şu beyitle dile getirmiştir:

Ṭarîḫ-ı 'aşkı bilen bî-emel bu 'âlemde
Vuşûl-i Cenneti seyr eylesün şırâḫladır
(91/2)

2.2.2.2.3.3. Dost

Sevilen insan, muhib, yâr anlamlarının yanı sıra bu kelime tasavvufta hakiki dost ve âşıklar ile âriflerin âşık oldukları Allah anlamlarını da kapsar. Aşağıdaki beyitten de anlaşılacağı üzere şiirde geçen dost kelimesiyle sevgili kastedilmiştir:

Açma her bî-gâne-i ḫod-bîne cânâ sîneñi
Dostum gel inkisârımdan şaḫın âyîneñi
(117/1)

2.2.2.2.3. Dergâh, Tekye

Tekke, kapı önü anlamlarına da gelen dergâh, tarikat mensuplarının topluca ibâdet ve törenlerini yaptıkları yere verilen addır. İslâm kültür tarihinde önemli yeri bulunan tekke, tasavvuf düşüncesinin, anlayış ve terbiyesinin derinleştirildiği ve halka takdim edildiği bu yerlere insanlar, dünya hayatının çeşitli meşakkat ve sıkıntıları ile yorulan ruh ve bunalan gönüllerini dinlendirmek için gitmişlerdir. Tekke (tekye), zâviye, hankah, âsitane gibi isimler altında anılırlar.

Divanda dergeh şeklinde de kullanılan kelime, kimi zaman fakir ve yolcuların barındığı halka açık bir yer, kimi zamanda sevgilin kapısı olarak ele alınmıştır:

İntisâbım hele bir dergehe var kim dâ'im

Reşk ider halka-i zergârına mâh-ı Şevvâl

(3/7)

Bu tekye-kâhda şanma tehî ribâtladır

Ki resm-i kâdr-i dil-i mîhmân simâtladır

(91/1)

Tehniyetçün şevk ile pîşinde zerrîn şofra hûr

Mâh kâ'il cân ile olmağa dergâhında mûm

(15/6)

Şem^c-i ikbâlinden anîñ itmege kesb-i şeref

Teşnedir olmağa dergâhında mihr ü meh gulâm

(27/6)

2.2.2.2.4. Zühd, Takva

2.2.2.2.4.1. Zühd

Dünyaya rağbet etmemeyen, nefsâni zevk ve arzulardan kendini çekerek ibâdete veren kimselerdir. Divanda bu kelimeler daha çok tasavvufî düşünceye yer verilen beyitlerde geçer:

Eger zühhâd-i ‘âlem şubḥ u şâm u dem anîñ

Sezâ ḥayır du‘âsın zam iderler ise evrâde

(5/19)

Sen ola burc-ı sa‘âdet sen ki eslâfıñ maḡarr-ı zûhd

Mübeyyen küşmiş ḥâcet degildir zâtıñ işhâda

(5/31)

Ḥilm ü insâf u diyânetle şehîr

Şeb u rûz pîşesi zûhd ü taḡvâ

(6/15)

2.2.2.2.4.2. Takvâ

Allah korkusu ile dinin yasak ettiği şeylerden kaçınmaktır. Manzumelerde bu kavram genellikle “zûhd” kelimesiyle beraber kullanılmıştır:

Ḥilm ü insâf u diyânetle şehîr

Şeb u rûz pîşesi zûhd ü taḡvâ

(6/15)

Şâriḥ-i mütün-i şalâḥ ü islâm

Mâlik-i milket-i zûhd ü taḡvâ

(14/9)

2.2.3. Cemiyet

2.2.3.1. Şahıslar

2.2.3.1.1. Tarihi Şahsiyetler

2.2.3.1.1.1. Hükümdarlar

2.2.3.1.1.1.1. Sultan I. Mahmud Han

Sultan I. Mahmud, Osmanlı Padişahlarının 24. sü olup, 16. halifesidir. Sultan II. Mustafa'nın, Saliha Kadın adlı hanımından, 1108/1696 tarihinde dünya'ya gelmiştir.

1730-1754 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. Feyzî bey divan'ında özellikle de tarih niteliğindeki manzumelerinde Sultan Mahmud Han'dan övgüyle söz eder:

Sâye-i Hâzret-i Hallâk-ı Cihân Maḥmûd Hân

Ki odur Pâdişeh-i memleket-ârâ vü gayûr

(49/1)

Zıll-i Haḫ Hâzret-i Sultân-ı Cihân Maḥmûd Hân

Ki şehinşâh-ı eḫâlîm ü memâlik-i ârâ

(10/1)

A'nî Sultân-ı cihân Maḥmûd Hân

Ki odur şâh-ı 'adâlet-fermâ

(6/2)

2.2.3.1.1.1.2. Dârâ

İran'ın Keyâniyân sülalesinin dokuncu hükümdarı olan Keykûbad, “hükümdar” anlamına gelen Dârâ lakabıyla anılmıştır. Şehnâme'nin başlıca kahramanlarından olan Dârâ, divanda da mevzu edilmiştir:

Hân Maḥmûd-ı Ferîdûn fer-i Dârâb-haşem

Ki rikâbında olur gâyişedârı Dârâ

(11/1)

2.2.3.1.1.2. İlim Adamları, Şairler ve Ressamlar

18. yüzyıl osmanlı devletinde dinî kimlikleriyle ön plana çıkan Beşir Ağa, Ārif Efendi, Tevfik Efendi, gibi isimlerde divanda adı geçen şahıslardandır:

Ġâlibâ Hâzret-i Beşîr Ağa

Saḫa bir tevliyet ider i'ṫâ

(62/35)

Peyrev olunca ‘Ârif Efendi'ye Feyziyâ
Sürdüm semend-i şab'ımı vâdî-i nazma pek

(100/7)

Tevfik Efendi'ye nice peyrevlik eyledi
Feyzî-i dilfigâra ne dersin sözüñ nedir

(92/8)

Feyzî Bey divanında 18. yüzyılın önemli şairlerinden Nedîmle beraber şair Seyri ve Hâmid Fazıl'dan da söz eder.

Feyzî oynatsa Nedîme ger semend-i şab'ını
Hem-‘inân olmaz yayandır vâdî-i tanzîrde

(113/9)

Nice peyrev olursuñ bu ağızla Feyzî Seyri'ye
Akıtdı çok dehânın âbını şirîn sühanlıkda

(110/5)

Hamîd-i Fâzıl'ın tezyîl idince beytini Feyzî
Terâzû-yı kalemle menzil-i i‘câza dek gitdi

(118/5)

Büyük Türk minyatür ressamı Bihzâd da divanda adı geçen şahıslar arasındadır:

Müsellemdir bu kaşırın tarzı elhak naş-ı vâlâdır
Eger var ise bir mişl ü kuşûru söylesün Behzâd

(56/2)

2.2.3.1.1.3. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler

2.2.3.1.1.3.1. Leylâ ve Mecnûn

İslâm edebiyatlarında mesnevi konusu olan bu aşk hikayesi ye divanda da yerini bulmuştur. “Bir rivâyete göre Mecnûn, şair Kays b. Mülevvaha'l-Âmirî'nin (öl.698) lakabıdır ve bu hikâye onun şiirlerinin yorumundan doğmuştur. Ancak onun Emevî ailesinden olup bir genç olduğunu ileri sürenler de vardır. Leylâ'nın gerçek adı ise Leylâ binti Mehdî b. Sa'dî'l-Âmirî'dir.”³⁹ Bu aşk hikayesinin Feyzi Bey Divanı'na daha çok benzetmelerle girdiği görülür:

Mecnûn-veş oldu bendesi bir zülf-i leylîniñ

Dünyâda 'âkıbet ü bîn 'âkil degil miyim

(101/3)

Beni mecnûn iden ol şûh-ı haţ-âver midir bilmem

Ki bend-i zülf-i leylîsi gönül mü ser midir bilmem

(103/1)

2.2.3.1.1.3.2. Aristo (M.Ö.384-322)

Klasik felsefenin kurucularından olan Aristo , eski Yunan filozoflarından ve büyüklerindedir. Aristo, divanda ilmi dolayısıyla sık sık anılan bilginlerdendir:

Dâniş ü rüşd ü sedâdına Aristo hayrân

Fikr ü tedkîkine dil-beste cihân ser-tâ-pâ

(8/9)

Beyâna kâdir olsa nüşha-i kadriñ zamîrinde

Aristo 'ilm-i eflâke bulurdu merci'-i mirsâd

(57/6)

³⁹ Pala, a.g.e., s.255-256.

2.2.3.1.1.3.3. Eflâtun (M.Ö.430-347)

Aristo'nun hocası olan meşhur Yunanlı filozof, Sokrat'tan öğrenim görmüş, Mısır'da okumuş ve Atina'da Akademia'yı kurmuştur. Divanda Aristo ile beraber anılmıştır:

Aristo bu sedâd ü dânişîñ dil-bestesi hâlâ

Bu tedkîkât-ı rüşd ü fikriñ Eflâtûn hayrânı

(37/6)

2.2.3.1.1.3.4. Calinus (M.Ö. 199-129)

Eski Grekler'in en büyük hakîmlerinde biri olan Calinus (M.Ö. 199-129), hekimlikteki maharetiyle anılır. Aynı zamanda hekimlik üzerine yazdığı eserler Arapçaya çevrilmiş ve İslâm dünyasını etkilemiştir. Divanda Calinus'tan şu sözlerle bahis olunur:

Zât-ı halâl-nikât hüküm-i Eflâtûn

Sebağ-âmûz-ı rumûzât dil-i Câlînus

(41/1)

2.2.3.1.1.3.5. Ebu Mansur

Künyesi Muhammed bin Muhammed bin Mahmud Ebu Mansur al-Semerkindî el-Matüridî el-Hanefî olan, Hanefî mezhebinden olanların itikad (inanç) imamı, ünlü âlimdir. Kurucusu olduğu kabul edilen mezhep Matüridilik olarak anılır. Mansûr, şiirimizde maksad ve gaye uşrunda Allah yolunda asılmayı göze alan bir fedayi timsali olarak yer eder. Edebiyatta çokça anılan Mansûr, şairin divanına şu beyitlerle girer:

Rû-nümâ olsa ne kim hikmeti var şanma tehî

Cânib-i Hâzret-i Hâllâk ezelden maḥzâ

(8/3)

Ebû Manşûr fiṭnat ibn-i sîrîn-i sîret ü ḥaşlet

Sütûde-menḳıbet 'âlî- nijâd vu zât-ı pâk-i ecdâd

(57/1)

2.2.3.1.1.3.6. Āsaf

Süleyman peygamber'in veziri İbn-i Barahyâ'nın adıdır. Edebiyatımızda daha çok nüsha, tılsım, vefk gibi garip ilimler ile simyânın mücidi olarak anılır. Divanda Āsaf'ın efsanevi özelliklerine şu şekilde yer verilir:

Bi-ḥamdillâh ğumûm-ı dehr ü deyden ḥâl müşkildi

Bu germiyyetle 'adl ü dâd-ı âşaf geldi imdâda

(5/7)

Ḥazret-i Āşaf-ı zî-şân-ı zamân

Menba'ı lütf u kerem kân-ı aṭâ

(29/1)

N'ola dil-keş-i edâ böyle ğazel söyler isem Feyzî

Ki vâd-ı ṭab'ımda şevk-ı medḥ-i pâk-i Āşaf-ı şânî

(36/6)

2.2.3.1.1.3.7. İskender

Kur'ân-ı Kerim'de adı geçen ve Peygamber olup olmadığı tam bilinmeyen İskender, eski Yemen Padişahlarından birisidir. İki zülüflü yahut da şark ve garbın hakimi olmas gibi çeşitli rivayetler nedeniyle “Zü-l Karneyn” lakabıyla anılır. Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm zamanında bulunup Hazret-i Hızır'dan ders almıştır. Divan şiirinde şairler, her vesile ile ondan bahsetme imkânı bulmuşlar ve onu birçok sanata konu etmişlerdir. Bunlardan birisi de Feyzî Beydir:

Göreydi mürtefi' tâ böyle kâḥ-ı 'izz ü iclâliñ

Eñ evvel baş ḳodu süddeye İskender-i Şânî

(37/5)

2.2.3.1.1.4. Diğer şahıslar

Divanda, medhiye türünde yazılan kasidelerde İmâm Abdurrahman efendi, Şeyhülislâm Mustafa Efendi, şitaiyye türünde ise Vezir-i a'zam Abdullah paşa mahbûb

olarak anılmıştır. Şahıs kadrosunun en geniş olduğu manzumeler ise tarihi belge niteliğine sahip kıtalardır. Bu sıralamayı da beyit ve nazmlar takip eder. Bu manzumelerde daha çok cami, medrese, kütüphane yaptıran hayırseverlerin, makam atamaları gerçekleşen devlet görevlilerinin, ölüm yahut doğum vesilesiyle şiire konu olan şahısların adı geçer.

Bahsi geçen şahıslardan bazıları şunlardır :

Kâtip Süleyman Efendi, Aşık Salih efendi, Vezir Abdullah Paşa, Vezir Mehmed Paşa, İmam Abdurrahman Efendi, Kethüda Abdi Ağa, Mehmet Said Efendi, Silahdar Ali Ağa, İsmail Efendi, Kaptan-ı Derya Mahmud Paşa, Mehmed Ağa, Mmehmed Ağa Turgudlu, Zeyni Efendi, Bolevizâde Mehmed Emin Efendi, Evliyazâde Ahmet Efendi, Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi, Nuri Efendi, Vezir Ali Paşa, Kaptan-ı derya Mehmed Paşa, Beşir Ağa, Manisalı İbrahim Ağa, Vezir Mahir Mustafa paşa, Asım Efendi, İbrahim Efendi vs.

2.2.4. Ülkeler ve Şehirler

2.2.4.1. Aden

Güney Arabistan'da Kızıldeniz'e bitişik bir sahil şehridir. İnci üretiminin yapıldığı bir yer olan Aden, divan şiirinde de daha çok bu yönüyle yer bulur. Şair divandaki lügazında Aden şehriden aşağıdaki beyitiyle söz eder:

Kızılı çıkup âhir 'âlemde

Yüzü ağıla 'Aden'e hırâm

(141/3)

2.2.4.2. Buhara, Semerkand

Özbekistan sınırları içerisinde önemli yerleşim merkezlerinden olan bu şehirler divan edebiyatının coğrafyasında önemli bir yer tutar. Buhara şehri şiirlerde genellikle Semerkand ile birlikte kullanılır. Aşağıdaki beyitler Feyzî Bey'in divan edebiyatı coğrafyasını manzumelerinde kullanmayı sevdiğinin en güzel örnekleridir:

Bir boyacı zamân-ı mâzîde

Kim Semerķandı eylemişdi maķâm

(141/2)

Bu ‘acebdir ki tâ Buķara'da

Zevcesi çer peķiniñ oldu ģarâm

(141/4)

2.2.4.3. Rum İli

Eski mülkî teşkilata göre Sivas vilayeti ve Araplar zamanında ale'l-umûm yarım adasına verilen addır. Divanda iki beyitte bu şehire bahis olunur:

Rûm ili şadırdı degil belki maķâm-ı vâlâ

Saņa şâyestedir ey zât-ı sûtûde aĥvâl

(3/23)

Rum ili şadırdı degil belki maķâm-ı vâlâ

Saņa şâyestedir ey zât-ı kerem-kâr el-ĥaķ

(13/3)

2.2.4.4. Haleb

Halep Vilayeti 1864 yılında Teşkil-i Vilâyet Nizamnâmesi ile kurulmuş Osmanlı Devleti vilayetidir. Manzumelerde Halep şehri hem mazmunlara hemde düşürülen tarihlere konu olmuştur:

Bir tıfl-ı şîr-ĥâr-ı mecâzî bilür iken

Gör şimdi baņa vâdî-i semt-i Ĥaleb tıtar

(84/4)

Düşürdi bâ-du‘â ģuş eyleyenler Feyziyâ târîĥ

Ĥaleb'de bula İbrahim Efendi mecd ile tevfiķ

(43/5)

2.2.4.5. Hicâz

Arap yarımadasında Mekke ile Medîne'nin bulunduğu bölgeye verilen addır. Divan edebiyatında âşğın Kâbesi, sevgilisinin mahallesi olarak düşünölmüş ve sevgilinin bulunduğu yer Hicâz'a benzetilmiştir. Aşağıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere şair de bu benzetmelerden yararlanır:

Her dem recâdayım ben o şûh-ı Hicâziye

Ammâ çe fâ'ide baña lâ vü ni'âm dimez

(94/2)

Feyzî hevâ-yi zülf-i dilârâ ki serdedir

Kâm-ı ümîde şemme-i şâm u Hicâz gelür

(122/2)

2.2.4.6. Manisa

1410 yılında osmanlı imparatorluğu sınırları içine alınan, tarihte “şehzâdeler şehri” olarak anılan osmanlı vilayetlerindendir. Kaynaklarda adı “Magnisa” olarak geçer. Divandaki tarihlerde Manisa'ya sıkça yer verildiği görülür:

Dedi târîhini gûş eyleyince Feyzî şevkınden

Ola Nûrî Efendi'ye mübârek câh-ı Magnîsâ

(28/2)

Feyzî şâyeste düşürse cevher-i târîh bu

Oldu Magnîsâ'ya İbrâhim Bey ni'mel-vekîl

(35/6)

Feyziyâ 'aşkile bi bâğ-ı cihânda âhir

İtdi bülbül beni bir gül daği Magnisanıñ

(99/5)

2.2.4.7. İzmir

Osmanlı idaresinin ilk yüzyıllarında ikinci derece bir sancak olan, daha sonraları yabancılara tanıdığı kapitülasyonlarla Osmanlının en önemli ticaret beşiği haline gelen bir vilayettir. Feyzî Bey Divanı'nda bu şehir, orada görülen bir güzel vasıtasıyla dile getirilir:

Yahşi eṭvârı âmân bir mîrzâ şûhu bu gün

Küşte-i tîr-i nigâh itdi beni İzmir'de

(113/8)

2.2.4.8. İstanbul

Osmanlı'nın medeniyet beşiği vilayetlerinden olan İstanbul divanda, İslâmbol ve Stanbul gibi tabirlerle geçer. Bazen de beyitlerde İstanbul'un semtlerine yer verildiği görülür. Buna şu beyiti örnek verebiliriz:

İşte Kız Kulesi'niñ daḫi kılup ta'mîr

Oldu bâ 'avn-ı Hudâ ol şehr-i 'âlem me'cûr

(49/3)

2.2.4.9. İctimâî Hayat

2.2.4.9.1. Görev ve Meslekler

2.2.4.9.1.1. Şeyhü'l-İslam

Osmanlı Devleti zamanında din işlerine bakan ve sadrazamdan sonra gelen en yüksek vazifeli şahıslardır. "Osmanlı devletinde dört ehl-i sünnet mezhebinden Hanefî fikhî üzeine kendisine sorulan umumî ve hukukî umumî meselelere ait dinî hükümlere uyarak karar veren kişiye müftü adı verilmiştir. Müftülere sonradan, 17. asırdan sonra, umumî olarak şeyhülislam unvanı verilmiştir."⁴⁰ Feyzî Bey'in, tarihi manzumesinde mahub olarak aldığı şeyhülislam için güzel dileklerde bulunduğu görülür:

⁴⁰ Ömer Özkan, *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, Kitabevi Yay., İst., 2007, s.181.

Şeyhülislâma sa'âdet ile teşrîfûñile

Kerem it nuṭṭ-ı ḥayât-baḥşını ḳılma ihmâl

(3/31)

2.2.4.9.1.2. Ulema, Fukaha

Osmanlı devrinde yüksek ilim ve fıkıh âlimlerine, ilmiye mensublarına verilen addır. Bu kavramlara divandaki tarihlerde sıkça yer verilir:

Mültecâ-yı 'ulemâ püşt-i penâh-ı fuḳahâ

Kâm-baḥş-ı zu'afâ taḳviye dâd-ı rencûr

(4/14)

2.2.4.9.1.3. Allâme

Osmanlıda her ilimde ihtisas sahibi, meşhur olmuş büyük alimlere verilen addır. Şair, divanında alim İsmail Efendi'den övgüyle söz eder:

Cenâb-ı fâzıl ü 'allâme İsmâ'ıl Efendi kim

'Ulûm-ı fen ü insâf u kerem zâtında hep mevcûd

(17/1)

2.2.4.9.1.4. Vezir-i A'zam (Sadaret)

Pâdişahın vekilidir. Osmanlının ilk devirlerinde padişahın yanında ulema sınıfından gelme yalnız bir vezir bulunurdu. I. Muratla birlikte vezir sayısı arttırılmış ve birinci vezire vezir-i a'zam adı verilmiştir. Bu meslek adı, makam atamaları nedeniyle tarihi manzumelerde sıkça kullanılmıştır:

Vezîr ibn-i vezîr-i pâk 'Abdullâh Paşa kim

Vücûhen zâtı taḳdîm olunur abâ vü ecdâda

(5/10)

Ḥikmete merhûn bu vaḳte teşrîfi meger

Çoḳdan olmuş şadır ol zât-ı pâkin mâ'ilî

(55/3)

2.2.4.9.1.5. Kadı

Osmanlıda ilk zamanlardan beri bir bölgeyi yönetmek için oraya hep iki yetkili atanmıştır. Bunlardan biri asker kökenli olan ve sultanın yürütme yetkisine temsil eden bey, diğeri ise ulema kökenli olan ve sultanın yasal yetkisini temsil eden kadıdır. Dolayısıyla da kadı din kurallarını ve devlet kanunlarını tatbik etmek üzere sultan tarafından beratle atanan, medrese mezunu kimsedir. Feyzî Bey'in, divanında kadılık makamına atanan şahıslar için pek çok şiir kaleme aldığı görülür. Buna aşağıdaki beyitleri örnek verebiliriz:

Cenâb-ı kân-ı kerem Kādî'asker-i zî-şân

İde hemîşe Hudâ 'izz ü devletiñ efzûn

(24/1)

Olup hâlâ Haleb kâdîsı istiḥkâk u yümn ile

Ṭarîḳiñ eyledi devr-i medâris iderek taḥḳîk kıta

(43/3)

2.2.4.9.1.6. Kethüda

Osmanlıda kazasker, şeyhülislam veya kadı gibi kimselerin maiyetinde çalışan memurlardır. Aynı zamanda kethüdalar, büyük devlet adamlarının saraylarında ve konaklarında görev yaptıkları için “Kahya” olarak da adlandırılırlar. Divanda bu kavrama aşağıdaki beyitlerle ilgili olarak yer verilir:

Dediler mesned-i vâlâya bu dem

Kethüdâ oldu efendiñ ağa

(14/3)

Böyle menḳûṭ ile târîḥ dedi

Kethüdâlık ola meymûn saña

(14/26)

2.2.4.9.1.7. Yeniçeri

Osmanlı İmparatorluğu'nun belirli bir döneminde kurulan ve kendine has bir düzeni olan askeri örgüte mensup ere verilen isimdir. Bu görev, divanda şu sözlerle geçer:

Der ki yeniçeriye hele hamdulillâh
Zâtıñ ikbâl ü sa'âdet ile itdikde ku'ûd

(45/9)

2.2.4.9.1.8. Silahdar

Osmanlılar döneminde padişah sadrazam vezir gibi devlet büyüklerinin silahlarına bakan ve koruyan odaya has görevlilerdendir. "Padişahla birlikte bulunurlar, rikabdâr pâyendâz taşırken o da padişahın kılıcını taşırdı. Başında kırmızı kadifeli bir bir üsküf bulunurdu."⁴¹ Feyzî Bey bu rütbeyi elde eden şahıs için şu dizeleri dile getirir:

Cenâb-ı Hağ 'Ali Ağa-yı zî-şâmı bu dem kıldı
Silâhdâr ol şehensâh-ı cihân ol baht-ı mes'ûda

(16/1)

Uṭârid yazdı nüh tâğ üzre böyle Feyziyâ târiḥ
Silâhdâr oldu devletle sezâ Sulṭân Maḥmûd'a

(16/7)

2.2.4.9.1.9. Teberdar

Yeniçerilerde balta taşıyan kişiler için kullanılan bir tabirdir. Divanda çeşme yapımı için yazılan bir şiir bulunmaktadır. Buna aşağıdaki beyit örnek verilebilir:

Dedi bu çeşmeniñ itmâmına Feyzî târiḥ
'Ayn ı nev yaptı Teberdâr Meḥemmed lillâh

(44/6)

41 Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü**, İst., 1993, s.221.

2.2.4.9.1.10. Kaptan-ı Derya

Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren denizlerdeki bütün işlerin sorumlusu ve donanmanın başkomutanıdır. Bu kavram divanda bahr kelimesiyle beraber kullanılmıştır:

Olup izz ü şeref ile kapûdân-ı deryâ
Yeniden bahr u berri eyledi ihyâ gûyâ

(19/4)

2.2.4.9.1.11. Tabib

Osmanlıda saray hizmetinde ve yeni içeri ocağında bulunan, yaraları değişik yöntemlerle iyileştiren, ameliyat eden operatör anlamına gelir. “Cerrahlar, devşirme zamanında saraya alınacak oğlanların muayenelerini ve divan-ı hümayunda Müslüman olanların sünnetlerini yaparlardı. Bunlar her gün ikişer kişi nöbetle sarayda bulunurlardı. Cerrah başları ve cerrahların azil ve tayinleri hekim başının emriyle olurdu.”⁴² Divanda tabib, âşğın derdine çare bulamayan bir şahıs olarak geçer:

Ben haste-ğâl-i nergis-i bîmârı olmuşum
İtmez tabîb derdime dermân ne fâ'ide

(112/39)

2.2.4.9.1.12. Mimar

İmar eden, hüner sâhibi gibi anlamlara gelen mimar, Osmanlı sosyal hayatında önemli bir yere sahiptir. Mimarlar şehrin yapı işlerinden sorumlu kimselerdir. “Sarayların, camilerin köprülerin ve hayır işlerinde mimarlar kullanıldığı gibi harp esnasında yıkılan kalelerin, harap olmuş köprülerin ve yolların tamir edilmesinde de bu kişiler kullanılırdı.”⁴³ Mimarlık mesleği de tarihlerde yer verilen kavramlar arasındadır:

⁴² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Merkez Ve Bahriye Teşkilatı**, Akçağ Yay., Ank., 1988, s.364.

⁴³ Pakalın, **a.g.e.**, s.535.

ıldı mi'mâr keff-i mekremeti bu resme

arhile böyle kitâbhâne-i Pâkîze-binâ

(10/4)

Eşerler koydu mi'mâr-ı keff-i cûdıyla dünyâda

udâ ol hayır-ı 'âlf-nijâdi eyleye me'cûr

(33/3)

2.2.4.9.1.13. Şair

Şiir yazan, sözünü vezin ve kafiye ile tertib eden kimseye denir. Divanda şairden şu sözlerle bahsedilir:

Olur kâmî mu'teber micmer-âsâ vaşf-ı pâkinde

Getürse şâ'ir-i hoş-gû gülâb-ı hilkat-i bâde

(5/22)

Midhat ü vaşf-ı şerîfîñ şâ'ir

İde kâbil mi seniñ haqqâ-edâ

(14/20)

2.2.4.9.1.14. Haddad

Osmanlıda demir işleri yapan usta, demirciye verilen addır. Manzumelerde bu kavramdan şu şekilde bahsedilir:

Şerâre olur idi rîziş-i yahpâre emr itse

Ki istibdâl-i isdâdıyla zîr-i darb-ı haddâde

(5/18)

2.2.4.9.1.15. Zerger

Altın, gümüş ve benzeri kıymetli madenler, taşlar alıp satan kişiye verilen addır. Feyzî Bey, zerger kelimesini daha çok sözlerini bir kuyumcu edasıyla işlediğini dile getirmek için kullanır:

Târ-ı hürşîde dîzerdi dür-i vaşfin böyle
Zerger-i nâzım-ı endîşe-i sencîde maķâl

(3/14)

2.2.4.9.2. Eğlence Hayatı

2.2.4.9.2.1. Bezm, İşretgâh, Meyhane, Mahur, Sâki

İçkili, eğlenlenceli sohbet meclisi olarak tabir edilen bezm yahut işretgâh, genellikle ilkbahar mevsiminde kır veya gül bahçesi gibi güzel yerlerde gezip eğlenmek, içip coşmak için tercih edilen bir eğlence şeklidir. Divan şiirinde bezm kelimesi yer yer alelâde bir toplantı için kullanıldığı gibi, karşımıza daha çok sevgilisi, sâkisi, mutribi, içkisi ve mezesiyle bir eğlence meclisi olarak çıkar:

Görmesün maķrem olur belki deyü bîgâne
Rûz ü şeb bezm-i meyi câm-ı muşaffâ bekler

(81/3)

Bezm-i pâkine şeb encümle mûnaķķaş sofrâ
Pertev-i mâh-ı cihân meş‘ale-i şem‘ kâfûr

(4/20)

Bâde-i ‘aşķı çeküp bir kez bilen keyfîyetiñ
Sâķî-i dehrîñ bu işret-gehde çekmez minnetiñ

(25/1)

Meyhane ve mahur içki içilen yer anlamına gelir. Bir eğlence mekanı olan meyhaneler, şiirimizde kimi zaman ilahi aşķ şarabının içildiği bir tekke kimi zamanda aşığı sarhoş eden sevgilinin gözelerine benzetilerek divan şairlerinin en önemli mazmunlarından biri haline gelmiştir. Feyzî Bey’in de şiirlerinde bu mazmunlardan sıkça yaralandığı görülür:

Hemçûney pâre gelür sem‘a şarîr-i hâme
Dem-i vaşfinda terennümde şadâ-yı mâhûr

(4/10)

Kebâb olursa da cismim eger tennûr-ı ğam içre
 Ki bu mey-ĥânededen Feyzî temennâ-yı şarâb itmem
 (104/5)

Divan şiirinde bezm aleminin en önemli unsurlarından biri olan sâki, ortada dolaşarak içki dağıtan kişidir. Aynı zamanda meclisin neşe ve canlılık kaynağıdır. Sâki bu mecliste güzelliğiyle dikkat çeker, öyleki âşık içkiden değil sâkinin güzelliğinden sarhoş olur. Bu ve benzeri unsurlar nedeniyle sâki kelimesi, şairlerin kullandığı en önemli mazmunlardan biri haline gelmiştir. Aşağıdaki beyitler de bunun en güzel örneklerindedir:

Bir bûse kerem kıl bu dem ey sâķî-i gül rû
 Ĥâtırda mı va‘d itmiş idiñ ĥayli zamândır
 (78/2)

Ne var bir câm ile ey sâķî-i meh-rev ayaklandır
 Ĥumâr-ı firķatiñle ‘âşık-ı bî-çâre düşdükce
 (111/2)

Ben meyi ‘aşkıyla sâķî şöyle mest oldum bu şeb
 ‘Aşra tevķîf eyle artık bâde-i düşüneneñi
 (117/2)

2.2.4.9.2.2. Bâde, Mey, Şarap

Şarap anlamına gelen bâde ve mey, mecâzen sekir verici mâyillere denir. Bâde, içki meclisinin ana unsurlarındandır ve genellikle şiirlerde içki dağıtan kişi olan sâki ile birlikte dile getirilmiştir. Mey ise üzümünden yapılan şarap anlamındadır ve daha çok şiirlerde rengi, tadı, sarhoşluk vermesi gibi yönleriyle ele alınır. Şairler, işret ve bezmlerden söz ettikleri beyitlerde genellikle içki olarak meyden söz etmişlerdir. Şiirimizde kimi zaman âşığın kanlı göz yaşı, kimi zamanda sevgilinin kırmızı renkli dudaklarını mey olarak tasavvur edilir:

Bâde-i la'liñi gördükde o çeşm-i mestiñ
 Bulurum 'aynı ile câşnî-i mâ-i zülâl
 (3/35)

Ûn-ı sirişk-i çeşmimi her dem revân ider
 Virmez mey-i lebiñ yine ol yâr kân ider
 (83/1)

Ûyâl-i la'lı-nâbıñdan dehâniñdan haber şorsam
 Beni sermest iden bâde mey-i sâğar mıdır bilmem
 (103/3)

Mest itdi kıl nazârını maħmûr gözleriñ
 Virme şarâb-ı la'liñi sulţânım istemez
 (96/3)

2.2.4.9.2.3. Sağar, Cam, Piyale

İçki kadehi anlamında kullanılan bu kelimeler, divan edebiyatında şarapla beraber önemli bir yer tutar. Kadeh, rengi dolayısıyla kimi zaman sevgilinin dudağına kimi zamanda gonca veya güle teşbih edilir. Divanda bu kavramların genellikle birlikte kullanıldığı görülür:

Yine rindân-ı deverâna bu dem sâķi-i deyy kıldı
 Bedel câm-ı billûr sâğar-ı yağ-pâre âmâde
 (5/3)

Mekîdeñ gerden-i dilberde tâb-ı meyle ĥallendir
 Gül-i kâmı gü-rû-yı sâğar billûrda âllândır
 (79/1)

Lebiñ o gonca dehâniñ görüp hemân şordum
 Dedim şu sâğarıñ içindeki ĥabâb gibi
 (115/2)

Açdı bahâr yine gelüp verd ü lâleyi
Sâkîye söyle bâğa götürsün piyâleyi

(116/1)

2.2.4.9.2.4. Lub

Zevk ve eğlenceye ve yasak şeylere düşkünlük anlamına gelen kelime divanda da kullanılmıştır. Feyzî Bey, aşağıdaki beyitinde insanların ne kadar çabalarsa çabalasın felek kadar şanslı olmadığından, feleğin sırtının hiçbir zaman yere gelmediğinden yakınmıştır:

Gelmez zemîne arķası çarķ-ı lu^b-zeniñ
Çok kimseler ümîd-i tağallübe zor ider

(76/4)

2.2.4.9.2.5. Mutrib, Tanbur

Eğlence hayatında önemli bir yer tutan mutrib, çalgı çalan ve şarkı söyleyen kişiler hakkında kullanılan bir tabirdir. “Şiirlerde mutribin üç yönüne ağırlıklı olarak vurgu yapılır. Bunlardan birincisi, onun şarkı söylemesi/gazel okuması, ikincisi herhangi bir müzik aleti çalması, üçüncüsü de onun mecliste iyi bir nedim olmasıdır.”⁴⁴

Tanbur ise eğlence meclislerinin önemli çalgılarından. Bu mecliste mutrib, çalgısıyla beraber ayrılmaz bir ikili oluşturur:

Aceb muṭrib bu nağme kâse-i ṭanbûra ḳandendir
İden leb-rîz-i şevḳ o lebleri şeker midir bilmem

(103/4)

2.2.4.9.2.6. Humar

İçki içildikten sonra hissedilen baş ağrısı ve sersemlik hallerine denilir. Divan şiirinde her bezmin sonunda humar dile getirilir:

⁴⁴ Özkan, a.g.e., s.155.

Ya bildigim ben o mestâne gözlere Feyzî
 Hârâbezâr-ı humâr olduğum zamânlar idi

(132/2)

Çeken dehirde şarâb-ı neşâtı bir kerre
 Humâr câm-ı felek ser-nigûn olunca çeker

(135)

2.2.4.9.2.7. Nev-rûz

Yeni gün ilkbahar anlamlarına gelen nevrüz, baharın ilk günü sayılan ve güneşin Hamel (Kuzu) burcuna girdiği 22 Marta rastlayan gündür. Bu tarihte gece ve gündüz müsâvi olur. Ayrıca İranlıların yılbaşısı olarak kabul edilir. Divan şiirinde ise nevrüz, genellikle baharla ilgili özelliklerle birlikte verilerek bir bayram günü olarak kabul edilir. Divanda nevrüz'un güzelliğine şu beyitle yer verilir:

Niçe nevrûza itmez bu demi tercih âdem kim
 Ola germiyyet-i şoḥbet ḥuşûşa leyl-i helvâda

(5/4)

2.2.4.9.3. Tıp-Hastalık

2.2.4.9.3.1. Merhem

Deriye veya yaraya sürülerek kullanılan ilaçların genel adıdır. “Ancak şairler bu kelimeyi daha çok bütün ilaçları ifade edecek şekilde kullanmışlardır.”⁴⁵ Bununla beraber şiirlerde, sevgilinin açtığı yaralar içinde merhem dile getirilir:

Felek merhem-pezîr elbette olmaz söylesem bârî
 Rûfû-yı şerḥa-i zaḥm-ı dilim sûzenden ögrensün

(109/3)

Zaḥmıña çâresâz ü merhem olur
 Dâfi'-i ḥüz[n] ü girye vü ğam olur

(62/36)

⁴⁵ Özkan, a.g.e., ss.548-549.

2.2.4.9.3.2. Behak, Demrag

Behak; insanın derisinde pul pul beyazlık ve alaca bir renk peyda eden bir çeşit hastalıktır. Demrag ise yine deride meydana gelen kırmızı lekelerdir. Divanda bu hastalıkla ilgili aşağıdaki beyite yer verilir:

Cülûs olsa eger havzında bî-pâk

Behakla demregîden cism olur pâk

(63/3)

2.2.4.9.3.3. Cer

Derideki yarık ve çatlaklar için kullanılan bir tabirdir. Feyzî Bey, soğuk nedeniyle ciltte meydana gelen rahatsızlığı şu sözlerle dile getirmiştir:

Ṭalâkla ḳalmaz evcâ‘-ı mefâşıl

Cerile ḳışr-ı cildi maḥv ider yel

(63/4)

2.2.4.9.3.4. Safe

Deride görülen çıban şeklinde bir hastalıktır. Şair, Bursa'nın kaplıcaları için yazdığı mesnevisinde, kaplıca suyunun safe hastalığına iyi geldiğini şöyle ifade eder:

Şuḥûş-ı sa‘feden ḳalmaz eşer hiç

Fe-ammâ nûş idem derseñ pek az iç

(63/5)

2.2.4.9.3.5. Teb

Ateşli sıtma hastalığına verilen addır. Divan şiirinde şair, sevgiliden ayrı bulunması yahut onun güzelliği karşında bu hastalığa tutulduğunu dile getirir. Aşağıdaki beyitte de bu düşünce dile getirilmiştir:

Gördükce ki o nûşha-i ḥüsnî vücûdumu

Ümîd-i vaşl u lerziş-i ‘aşḳla teb tutar

(84/3)

2.2.4.9.3.6. Şifa, İfakat, Sıhhat

Divanda iyileşme, hastalıktan kurtulma anlamlarına gelen şifa ve ifakat kelimelerinin yanısıra, sağlamlılık ve sağlıklı olma anlamında da sıhhat kelimesi kullanılır:

Şifâ peẓîr olamaz her tabîbe Feyzî şaşın

Gel açma gel marâz-ı ‘aşkı zaḥm-ı pâre çıkar

(86/5)

Marâz-ı ‘aşkı ol şûhuñ ifâkat bilürüz

Biz o ‘uşşâkı [o]firḳati vuşlat bilürüz

(97/1)

Şor şıḥhatiñ dilâ ḥaber al la‘l-i yârdan

Derler belî ḥadîs şifâ-yı ‘ilelde dir

(85/4)

2.2.4.9.3.7. Tabîb, Bimar, İlac

Tabib; doktor, hekim için kullanılan bir tabirdir. Bimâr ise hastadır. “Divan şiirinde tabîb, aşk derdine ilaç bulamayan bir kişilik olarak ele alınır. Zaten bu derde ilaç bulsa dahi âşık o ilacı istemez. Aşk hastasının can ve gönül derdine en iyi tabîb hiç şübhesiz sevgilinin kalın dudağı veya kendisidir.”⁴⁶ Divandaki şiirlerde de tabib’in aşk hastasının derdine derman olamadığı şu sözlerle ifade edilir:

Ben ḥaste-ḥâl-i nergis-i bîmârı olmuşum

İtmez tabîb derdime dermân ne fâ’ide

(112/3)

Vird-i cefâyı çekmede oldu ‘ilâc ister

‘Uşşâk-ı ḥasta-ḥâlî hemân dâr-ı zülfe çek

(100/5)

⁴⁶ Pala, a.g.e., s.379.

2.2.4.9.3.8. Vücut organları

Divanda diz, ayak, rahim gibi vücudun bazı uzuvlarından da bahsedilmiştir.

Çeker rahimde ağrıyı dâfi^c

Riyâh-ı bâride elbetde nâfi^c

(63/6)

Aşabda dizde ger var ise bâğîñ

Açılırsun hemân pek baş ayağîñ

(63/7)

Bulur ^cuzuv geride iltiyâmı

Dırâz itdi kalem gerçi kelâmı

(63/8)

2.2.4.9.4. İnşai Unsurlar

Divanda medrese, kitabhane, çeşme, cami, türbe ve ev yapımlarına düşürülmüş 16 tarihi manzume yer almaktadır. Bu bilgiler, 18. yüzyıl Osmanlı sanat ve mimarisi hakkında fikir edinmemize yardımcı olur.

2.2.4.9.4.1. Hangâh

Allah rızası için ve misafirleri minnet altında bırakmamak ihlâsı ile fakir ve dervişlere ve talebe-i uluma yemek verilen ve misafir edilen yerdir. Nitekim Feyzi Bey de bir hangâh'a müntesib olduğunu şu sözleriyle dile getirir:

Ümîd-i nânile bu hânehde fikr-i bâb itmem

Der-i lütf-i Hudâdan gayriye intisâb itmem

(104/1)

2.2.4.9.4.2. Medrese, Mekteb

Ders görülen yer, islâmi ilimleri okuyan talebelerin yatıp kalktıkları ve tahsil için çalıştıkları vakıf odalarının bulunduğu binâlar medrese, mekteb olarak tâbir edilir. Mehmed Paşa tarafından yaptırılan medrese için divanda şu beyitlere yer verilir:

Bunda ki taḥdîṣ ü tedrîs oluna dâ'imâ

‘İlm-i şerîfe vücûh ile olup iḥtirâm

(9/8)

Feyzî görenler bu ḥayrât-ı mu‘allâya der

Medrese-i Ebu-ḥayr oldu aña târîḥ ü nâm

(9/10)

Ḥoş edâ düşdü bunuñ itmâmına Feyzî târîḥ

Mekteb-i ‘âlî binâ kıldı Meḥemmed Paşa

(11/10)

2.2.4.9.4.3. Bünyâd, Bina

Yapı, ev, bina olarak tabir edilen kelimelerdir. Divanda bu yapılar için düŝülen tarihlere aşağıdaki beyitler örnek verilebilir:

Qıldı mi‘mâr keff-i mekremeti bu resme

Ṭarḥile böyle kitâbhâne-i Pâkîze-binâ

(10/4)

Zihî bünyâd-ı şeref-baḥş zihî ḥayr-ı celîl

Ki ider mürde-dil-i müşkili ḥall ü iḥyâ

(10/5)

2.2.4.9.4.4. Kitabhane

Kitabevi, kütüphane. Kitap okunan veya satılan yer olarak adlandırılır. Feyzî Bey, ilim yuvası olan bu yerin yapımına da bir tarih düŝmüŝtür:

Qıldı ma‘mûr kitâbhâne-i Vâlâ lillâh

Zihî zîbâ eşer-i pâk-i Meḥemmed Paşa

(10/12)

2.2.4.9.4.5. Kasr

Köşk. Yüksek ve ferah bina. Taştan veya kârgir küçük saray. Zeyni Efendi ve Numan Efendi'nin yaptırdığı kasrlar divanda şu beyitlerle yerini bulur:

Bu kaşra kâh-ı Cennet dense lâyıķ

‘Acâyib cân-fezâ cây-ı müferraḥ

(23/1)

Müsellemdir bu kaşrıñ tarzı elḥaķ naķş-ı vâlâdır

Eger var ise bir mişl ü kuşûru söylesün Behzâd

(56/2)

2.2.4.9.4.6. Sahilhane, Hane

Sahilhane; yalı evi, hane ise evdir. Feyzî Bey, yaşanan dönemde hayırseverlerin yanı sıra kendileri için ev yaptıranları da manzumeleriyle tebrik eder:

Ne sâhil-ḥâne-i rûḥ-efzâ mu‘allâ saķf u vâlâ câ

Ne sâhil-ḥâne a‘lâ mürtefi‘ bünyâd-ı bî-endâd

(44/10)

Ser-i du‘âyı dedim ‘arşa bend ile târîḥ

Ḥudâ efendime bu yalıyı kıla meymûn

(24/5)

Gören idüp aña tebrîk böyle der târîḥ

Mübârek eyleye bu ḥâneyi saña Mevlâ

(50/3)

2.2.4.9.4.7. Cami

İslâm mâbedi. İbadet yeri olan binalara verilen addır. Bu mübarek binasının yapımını şair şu beyitlerle kutlar:

Ne câmi^ç-i hâlet-efzâ rûşen ü zîbende kim el-ğak

Olunca niceler itmâmı târîhî ile me'mûr

(33/8)

Gelüp Feyzî de dedi ğayr-ı menkûtuyla târîhiñ

Beşir Ağa binâ kıldı ğayır bir câmi^ç-i pür-nûr

(33/9)

2.2.4.9.4.8. Çeşme

Su kaynağı, musluklu su hazinesi olarak tabir edilir. Teberdar Mehemmed'in yaptırdığı çeşme de tarihi manzumeler arasındadır:

Ħabbezâ çeşme-i zîbende vü âb-ı şâfi

Yoğ bu eţrâfda bir mişli dilâ ile nigâh

(44/1)

Dedi bu çeşmeniñ itmâmına Feyzî târîh

çAyn ı nev yaptı Teberdâr Mehemmed lillâh

(44/6)

2.2.4.9.4.9. Türbe

Mezar üzerine yapılan yapı, mezar yahut ölmüş büyük zâta mahsus mezar olarak tabir edilir. Divanda bu yapıyla ilgili aşağıdaki beyitlere yer verilmiştir:

Vücûd-ı pâki şöyle ğayra sâ'î ğayre şâmildir

Ki işte eyledi bir bendesi bu türbeyi ihyâ

(47/2)

Düşürdi bî-nuğat ehl-i başîret böyle târîhiñ

Eşer bir-kiğ'adır firdevsden bu türbe-i zîbâ

(47/6)

2.2.4.9.5. Yiyecekler

Osmanlı toplum hayatında sade ve gösterişten uzak olan türk sofraları çok önemli bir yer tutmaz. “İnsanlar gösterişli ve zengin sofraları ancak padişah vs. düğünlerinde görüyordu. Bu bakımdan şiirlerde, yemek ve farklı yiyeceklerle ilgili tasavvur ve hayaller çok yoğun değildir. Var olanlarda genellikle bir düğün veya bayram vesilesiyle tertip edilen sofralara ait gözlemlerin yansımalarıdır.”⁴⁷ Dolayısıyla da şairler divandaki manzumelerden de anlaşılacağı üzere yiyecek ve içecek adlarından ya da onların mahiyetlerinden hareketle değişik teşbih ve mecazlar kurmuşlardır.

2.2.4.9.5.1. Nân, Nemek

Nân;ekmek, nemek ise tuz olarak tabir edilir. Ekmek kelimesi etrafında oluşturulan beyitlerde dikkati çeken bir husu da tuz ve ekmek beraberliğidir. Beyitlerden anlaşıldığı üzere birisiyle aynı sofrada ekmek ya da tuz yemiş olmak bir hukuku da beraberinde getirmiştir. Aşağıdaki beyitler bunun en güzel örneğidir:

Kişi ider mi hîyânet veliyy-i ni‘metine

Bânın derindeki nân ü nemek degil de nedir

(80/3)

Der-i ‘aşkıında şadâhatle tuz ekmek şayarız

Biz senüñ la‘l-i nemek-pâşîñi ni‘met bilürüz

(97/4)

2.2.4.9.5.2. Kand

Şeker olarak tabir edilen keime divan şiirinde bir yiyecek maddesi olmasından öte sevgilinin dudağı yerine kullanılır. Sevgilinin dudağı tatlı sözler söylemesi, tadı gibi özellikler nedeniyle şekere benzetilir:

Şorup aşlıñ n'ola la‘l leb-i yâri emsem

Çandi ‘âlemde belî tûfî-i gûyende bulur

(88/5)

⁴⁷ Özkan, a.g.e., s.623-624.

‘Aceb muṭrib bu nağme kâse-i ṭanbûra ḳandendir

İden leb-rîz-i ŧevḳ o lebleri ŧeker midir bilmem

(103/4)

Dil-i mecrûḥuma emsem dedim la‘l-i ŧeker-bârîñ

Dedi ol ğonçe ḳam bilsem murâdıñ bundan ammâ

(114/5)

2.2.4.9.5.3. Kebâb

Bir çeŧit et yemeğidir ancak ŧairlerimiz, bu kelimeyle içlerinde yanan aŧk ateŧiyle ciğەرlerinin yahut bütün vücutlarının kebâb olduğunu tahhayül etmişlerdir. Kebâb, divanda tennur (tandır) kelimesi ile beraber kullanılmıştır:

Kebâb olursa da cismim eger tennûr-ı ğam içre

Ki bu mey-ḥânedен Feyzî temennâ-yı ŧarâb itmем

(104/5)

2.2.4.9.5.4. Meyveler

Divanda ŧeftali, sib(elma), ayva, meyve ve gibi kelimeler zikredilmiş ve bu meyveler değişik tasavvurlarla ele alınmıştır. Divandaki ŧiirlerde her meyve ŧekil renk ya da kokusu bakımından sevgilinin güzelliğ unsurlarıyla birlikte düşünölmüştür:

Ol naḥl-ı nâz be-kâmdır işvelenmesün

Pür dağ-ı bâğ-ı dil ḳo yine meyvelenmesün

(106/1)

Sîb-i zâḳandan ‘âŧıḳa ŧefetâlü virmeden

Lüṭf eyle rûyu ḥasretile ayvalanmasun

(106/3)

2.2.4.9.6. Süs Eşyaları

2.2.4.9.6.1. Altın, Gümüş

Divan şiirinde daha çok rengi dolayısıyla ele alınan altın (zerrin, zer) ve gümüş (sîm), kimi zaman ay'ı hilâli ve ay ışığını kimi zamanda sevgilinin güzelliğini ifade etmek için kullanılmıştır. Bu benzetmelerden Feyzî Bey'in de sıkça yararlandığı görülür:

Aşkî ki kim o sîm teniñ Feyziyâ görüp
Eş 'ârîña nüvişte-i zerrîn kalem dimez
(94/5)

İdrâke kıadr-i vişâliñ o sîmîn teniñ dilâ
Sengi cefâ-yı hicri kıadar olamaz mihek
(100/2)

Ben de gönül o sîm teniñ zer gibi bu dem
'Aşk ateşiyle pâk-ayâr olmak isterim
(102/2)

2.2.4.9.6.2. Gevher Mücevher

Divan edebiyatında cevher; renkleri, hazine, sandık ve kutularda bulunması dolayısıyla kullanılmıştır. Divanda ise Feyzî Bey'in bu kelimeleri, kimi zaman başkalarını kimi zamanda kendi sanatını övmek için kullandığını görürüz:

Keremver cûd-perver kâmkâr-ı ma' delet-küster
Ki zât-ı şâf-gevher mişli nâ-yâb genc-i dünyâda
(5/9)

Feyzî de didi mücevher düşürüp bir târîh
Ola Hüsni Bey'e 'izz ile ağalık mes'ûd
(45/10)

2.2.4.9.6.3. Akik ,Yakut, Mercan, La'l

Divan edebiyatında cevher ve mücevher olarak en çok kullanılan taşlar akik, la'l yakut inci gibi taşlardır. Feyzî Bey, şiirlerinde bu taşları bir süs eşyası olmaktan öte renkleri dolayısıyla daha çok sevgilinin ağız ve dudaklarının tasvirinde kullanır:

Dilhûn olursa hasret-i la'liñle ğam degil
 Bir ğün o dürce belki sezâ bir 'aķıķ olur
 (82/4)

Lebiñ bûs itdirir hûygerde iken rûy-i cânâna
 Bu şûretde belî terciħ olunmaz dürr-i mercâna
 (114/1)

Semend-i cûduna zeyn ol keremkârıñ meh-i nevdır
 Mihirdir niçe raħtına[ki] bir yâķût-ı rümmânî
 (37/12)

2.2.4.9.6.4. İnci

Divan edebiyatında çoğu zaman aşığın gözyaşı, sevgilinin dişleri yahut şairin güzel sözleri inciye teşbih edilir. Feyzî Bey Divanı'nda ise övülen kişilerin, özellikleri dolayısıyla inciye benzetildiği görülür:

Târ-ı hırşîde dızerdi dür-i vaşfın böyle
 Zerger-i nâzım-ı endîşe-i sencîde maķâl
 (3/14)

Dehen açsa sadefveş baħr-ı hayret içre ber-mağmûm
 Olur lü'lü'-feşân elbette dest-i cûd-ı nisânı
 (37/13)

2.2.4.9.6.5. Sedef , Esdaf

İnci kabuğu olarak tabir edilen kelimeler, divanda da benzetmelere mevzu olmuştur:

Nisâr itmege bîş-i hâke Feyzî olup peyrev
 Mezâmîniñ bir az esdâf-ı nazım içre lâlendır
 (79/5)

A'nî bî-mişl ü 'adıl 'Aşım Efendi ki anıñ
 Dür-i zâtın bulamaz bir daħı deryâ dür-i şadef
 (39/2)

SONUÇ

18. yüzyılda yaşayan Feyzî Halil Paşazâde'nin hayatı, edebi kişiliği, eseri divanının şekil ve muhteva özellikleriyle ilgili yapmış olduğumuz çalışmayı bitirmiş bulunmaktayız.

Feyzî Halil Paşazâde'nin hayatı hakkındaki bilgiler sınırlıdır, doğum tarihi bilinmemektedir; Divanında 1784'te vefat ettiği kayıtlıdır. Feyzî Bey, kalemden yetişmiş, haccân olmuş ve son olarak da cebeciler katipliğinde görev almıştır. Doğum yeri ve yaşadığı yer hakkında bilgilere ulaşamadığımız şairin devlet memuru olması dolayısıyla aynı dönemde yaşayan devlet erbabları ve makam tayinleri için yazmış olduğu manzumelerden Manisa, İzmir, İstanbul gibi şehirlerde devlet göreviyle çalıştığı ve şiirlerinde mahbub olarak anılan insanlarla bir etkileşim içinde olduğu söylenebilir. Bununla birlikte gerek bayram, gerek cami, çeşme vs. yapımı gerekse ölüm veya doğum vesileleriyle şiir taleplerinin olması, Feyzî Bey'in 18. yüzyılda memur kimliğinin yanı sıra şair kimliğiyle de tanındığını ortaya koyar.

Feyzî Bey'in bilinen tek eseri incelemiş olduğumuz divanıdır. Divân-ı Feyzî Bey olarak adlandırılan eserde 142 manzumeye yer verilmiştir. Şair, bu eseriyle divan edebiyatı nazım şekilleri çeşitliliğini gözler önüne serer. Nitekim divan, 3'ü kaside, 45'i gazel, 19'u nazm, 55'i kıt'a, 3'ü mesnevi, 1'i murabba, 6'sı müfred ve 10'u beyit nazım şekliyle yazılmış manzumelerden meydana gelmesi şairin halk edebiyatı nazım şekillerini tercih etmediğini gösterir. Divanda Rübaiyyat başlığı altında yer alan manzumelerin de "nazm" nazım şekliyle yazıldığı görülür. Müretteb bir divan olmayan eserde Feyzî Bey'in, gazellerde ve özellikle kıt'a, nazm ve beyit gibi değişik nazım şekilleriyle yazdığı tarihlerde daha başarılı olduğu söylenebilir.

Giriş bölümünde de belirttiğimiz üzere 18. yüzyıl divan edebiyatı açısından bir önceki yüzyılın tekrarı niteliğinde devam eden klasik bir dönem olmuş, bu yüzyıla tezkireler tarihler, münşeat mecmuaları, biyografik eserler gibi nesir örnekleri damgasını vurmuştur. Feyzî Bey divanı incelendiğinde de divandaki manzumelerin şekil açısından 17. yüzyıla göre bir değişiklik göstermemesi ve divanda tarih düşürmelerin de ağırlıklı olması şairin yaşadığı yüzyılın edebiyat çizgilerinde seyir

ettiğine en güzel örnektir. Şair, 18. yüzyıla damgasını vuran Nedîm'i örnek aldığını hatta onunla yarıştığını şu dizeleriyle dile getirir:

Feyzî oynatsa Nedîme ger semend-i tab'ını

Hem-'inân olmaz yayandır vâdî-i tanzîrde

(113/9)

Feyzî Bey, mutasavvıf bir şair degidir. Dolayısıyla da çok olmamakla birlikte bazı beyitlerinde yüzeysel bir tasavvufi eda görülür. Herhangi bir tarikata bağlı olmayan şair için tasavvuf ve tasavvufi öğeler şiirlerini süsleyen bir unsur olmaktan öteye geçememiştir. Nitekim şairin 55 manzumesinde tarihlere yer vermesi ve geriye kalan diğer manzumelerini ise aşk, ilmi bilgiler gibi temalarda yazması bunun en güzel örneğidir. Bununla beraber şair klasik divan şiiri geleneğini de sürdürmüş ve divanında na't ada yer vermiştir.

Feyzî Bey divanında şiirlerin tamamı aruz vezniyle yazılmıştır; aruz vezninde en çok Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün, Mef'ûlü/Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün, Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün, Mefâ'ilün /Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün ve Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün'kalıpları tercih edilmiştir. Bununla birlikte Divân'ın sonunda yer alan manzumelerde aruzun kısa kalıplarını görmek mümkündür. Divân'da yer yer karışık vezinler bulunmasına rağmen bunların sayıları azdır. Bazı manzumelerde vezin bozukluklarına rastlanmış ve bunlar dipnotlarda belirtilmiştir. Yine şairin sık sık imale ve zihaflardan yararlandığı görülür.

Kafiye ve redif konusunda da vezinde olduğu gibi ihmalkârlık sözkonusudur. Dolayısıyla da divanda kafiye hatalarına rastlanılır. Bu durum daha çok kafiye ve redif içine giremeyen bazı parçaların aynı şiir içinde kimi zaman ek halinde redif, kimi zaman da kelimenin aslından görülen müteşekkil harflerden, ne kafiyeye ne de ek redife sığdırılmamasından kaynaklanmaktadır. Müfredlerde, Mesnevi ve Beyitlerde kafiye ve redif tespiti yapılamamıştır. Ancak bunlarda toplama dahil olmak üzere toplam 142 şiirden 62'sinde (% 43.6) redif olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan 24'ü birli,4'ü ikili olmak üzere (% 45.1) kelime halinde, 34'ü (% 54.8) ise ek halinde rediftir. Şiirlerin 14'ü (%11.5) redifsiz kafiyelidir. Bunlardan “-ân”, “-âr”, “-â” gibi kafiyeler en çok

tercih edilenlerdir. Kafiye şiiirlerin 77'si (% 63.6) zengin kafiye, 43'ü (%35.5) tam kafiye, Manzumelerin sadece birinde (%0.8) yarım kafiye kullanılmıştır

Bu bilgiler ışığında Feyzî Bey'in,şiiirlerinde daha çok kafiye ve redifi bir arada kullanmayı tercih ettiği söylenebilir. Redif olarak kullanılan kelimelerin tamamına yakını Türkçedir ve bunlar daha çok tekrar eden kelime ve mısralardan oluşur. Şairin kafiyeedeki tercihi ise büyük oranda zengin kafiyeeden yanadır.

18. yüzyıla damgasını vuran Mahalileşme Cereyanı'nın etkilerini Feyzî Bey divanında görmek mümkündür. Şair, şiiirlerinde zaman zaman Farsça terkip ve kelimelere yer vermesine rağmen, daha çok sade, duru ve deyimlerle süslenmiş bir Türkçe kullanmıştır. Günlük yaşayışın edebiyata daha çok girdiği ve edebi ürünlerin halk zevkine yaklaşarak yerleştiği bu döneme Feyzî Bey de ayak uydurmuş ve manzumelerinde sık sık halk dilinde kullanılan deyim ve atasözlerine yer vermiştir.

Feyzî Halil Paşazâde şiiirlerini 18. yüzyılda Divan edebiyatı kalıpları içerisinde kaleme almıştır. Vezin ve kafiye kullanımında görülen bazı sıkıntılara rağmen sade, akıcı ve coşkulu diliyle okuru sıkmayan Feyzî Bey, devlet memuru kimliğinin yanı sıra kendisini şair olarak kabul edenleri haklı çıkaracak bir edebi hazineye sahiptir. Dolayısıyla da Feyzî Halil Paşazâde, 18. yüzyıl divan şiiiri içerisinde şair kimliğiyle anılması ve incelenmesi gereken bir şahsiyettir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DİVANIN METNİ

3.1. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

a	ا	ş	س	y	ى
â	آ	z d	ض	î	اي
b	ب	ţ	ط	u	او
p	پ	z	ظ	’	’
t	ت	‘	ع		
ş	ش	ġ	غ		
c	ج	f	ف		
ç	چ	k	ق		
h	ح	k	ك		
ħ	خ	g	ك		
d	د	ñ	ك		
z	ز	l	ل		
r	ر	m	خ		
z	ذ	n	ن		
j	ز	v	و		
s	س	h	ه		

3.2. DİVAN NÜSHASI

Feyzî Halil Paşazâde'nin bilinen tek eseri incelemeye çalıştığımız Divân'ıdır. Eserin bilinen tek nüshası Ankara Milli Kütüphane'de Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz FB 128 olarak kayıtlıdır. Nüsha Hicri 1198, Miladi 1783 tarihlidir. Nüsha kayıt tarihi ise 10 Eylül 1976 dır.

Nüsha hakkındaki bilgiler şunlardır:

Başı: Şevk-ı gül rûyuñla çeşmim dâ'imâ nemnâkdür

Hasretiñle yâ Resûlallah gönül şad çâkdur

Sonu: Hâll ü teşbîhi olmadı kâbil

Âhîr itdim bugûne anı su'âl

Feyzî Hâlîl Paşa-zâde (öl. 1198/1783): Divan 37vr., 245x138-182x90 mm, 17 satır, nesih kırması, harf filigranlı, serlevha ve cetveller kırmızı mürekkepledir. Yıldız zencirekli, bordo meşin bir cilt içindedir. Varak numaraları 1b-37b arasındadır. İç kapakta "Divân-ı Feyzî Bey- 1198" yazısı yer alır. Divanda 3 kaside, 45 gazel, 19 nazm, 55 kıt'a, 3 mesnevi, 1 murabba ve Müfredat başlığı altında 6 manzume olmak üzere toplam 142 şiire yer verilmiştir. Divan, Fahri Bilge varislerinden satın alınmıştır.

3.3. TRANSKRİPSİYONLU METİN

1

Gazel

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün / fâ'ilâtün /fâ'ilün

1/b

- 1 Şevk-ı gül rûyuñla çeşmim dâ'imâ nemnâkdür
Hasretiñle yâ Resûlallah gönül şad çâkdür
- 2 Çok mudur kat kat tefâhür itse anıñla cihân
Zât-ı pâki çün zemîn ü bâ'is-i eflâkdür
- 3 Tab'ı bir mir'ât-ı şâfidir o 'âlî-güheriñ
Kim gubâr-ı gıll ü gışden kıl ü kâlden pâkdür
- 4 Rûyı pür-nûr-bağş-ı mihr ü mâh-ı 'âlem şübhesiz
Kim vücûd-ı bî-'adili mazhar-ı levlâkdür
- 5 Dergeh-i pâkinde cârûb eyleyüp bâl ü periñ
Mürg-i kudsî hizmetinde dâ'imâ çâlâkdür
- 6 Midhat-i pâkiñde ger izhâr-ı 'acz itsem n'ola
Ben degil vaşfında 'âlem cümle bî-idrâkdür
- 7 Yâ Resûlallâh şefâ'atla devâ kıl Feyzî'ye
Bağrı yanık cigeri şad pâre pür-gamnâkdür

2

Kıt'a

Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/mefâ'ilün/ fe'ilün

Kıt'a-i Na't-ı Şerîf

- 1 İrişse rif'atile n'ola kadriñ eflâke
Ki olduñ 'izz ile mazhar hiṭâb-ı levlâke
- 2 Şefâ'at eyle kuluñ Feyzî'ye emân emân
Yetiş yetiş meded it o fakîr-i ğamnâke

3

Kaside

Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün

Der-sitâyiş-i İmâm-ı Sulṭânî 'Arabzâde 'Abdurrahmân Efendi

- 1 Vaqt olur ğâhî tehî ki görünür mâl-â-mâl
Böyledir kâ'ide-i gerdiş-i câm-ı iḳbâl
- 2 Bu siyâḳ üzrecedir hep gerdiş-i çerh-i kühen⁴⁸
Vaz'-ı pîşînesiniñ devrine yok kıl ile kâl
- 3 Zîver-i mazbaṭa-i ehl-i ħired der böyle
Bezm-i tertîb-i ħüdûṣât-ı cihân bi'l-icmâl
- 4 Çûn vâkıf ola bu keyfiyete bir kes itmez
Vâridât-ı ṭaraf-ı nüḫ felege isti'câl
- 5 Vâdî-i ğamda ḳomaz bedreḳa-i luṭf-ı Hudâ
Bir gün elbette ider menzil-i kâma îşâl
- 6 Lîk itdikce huṭûr Feyzî tesellî bulurum
Vaqt-i endîşede ğâhice derûna bu maḳâl

⁴⁸ Mısrada vezin bozuktur.

- 7 İntisâbım hele bir dergehe var kim dâ'im
Reşk ider halka-i zergârına mâh-ı Şevvâl
- 8 Südde-i devleti ol rütbede bâlâ-ter-kim
Görmedi per-i felek bu deme dek añâ mişâl
- 9 Süllem-i rif'ati ol pâyede 'âlîdir kim
Vaşf için görme murâd itse biñ hayâl
- 10 Yılmadan sür'atile başına teng ola anıñ
Şahn-ı endîşe yine bulımaya vaşfa mecâl
- 11 Bir dede müntesibim böyle ki minnet Hâkka
Vâyesinde niçe üftâde-i devlet hoşhâl
- 12 Şâhibi pür-himem-âmûz-i kerem-küster kim
Lütf u ikrâmı ider birbirini istikbâl
- 13 O 'atâ-pîşe hatâ pûş-ı kerîmü's-şânıñ
Şebt ü tahrîre eger vaşfına kesb olsa mecâl
- 14 Târ-ı hurşîde dizirdi dür-i vaşfin böyle
Zerger-i nâzım-ı endîşe-i sencîde maķâl
- 15 Mültecâ-yı 'ulemâ püşt ü penâh-ı fuķarâ
İftihâr-ı fuğalâ zübde-i pâkîze hısâl
- 2/b**
- 16 Dâver-i mülk-i hüner şâh-ı ma'ârif efser
'Âķıl-ı nev'-i beşer şâķib-i câh-ı iclâl

- 17 Fâzıl-ı nâtuqa-bağş-ı 'ulemâ-yı eslâf
Seyyid-i hâşiye-pîrâ halef-i ibn-i Celâl
- 18 Zîver-i şadr-ı Anadolu imâm-ı sâbık
Ki felek kıaddin ider şânına tevķîr ile dâl
- 19 Odur ol muntehîb-i nüsha-ı şer'î-ı kânûn
Ki bulur re'yi ile dîn ü düvel istiklâl
- 20 Odur ol fâzıl-ı müstagnî-i 'âlem k'olmaz
Nazarında bir avuç hâke bedel mâl-menâl
- 21 Nâhun-ı kilki ile her ne kıadar şa'b olsa
'Ukıde-i mes'eleyi hâll ider fi'l-hâl
- 22 Evc-i pâk-i hünerâ zıll-ı hüâm-pervâzâ
Ey olan mürğ-i şikeşte-pere 'avnı şehbâl
- 23 Rûm ili şadrı degil belki maķâm-ı vâlâ
Saña şâyestedir ey zât-ı sûtûde aķvâl
- 24 Bir kesiñ sen gibi memdûh-ı cihânda var iken
Hiç gelür mi diline fikr-i ma'şetle kelâl
- 25 Olalı mażhar-ı tevķikile vaşşâfiñ dil
Seniñ ey Pâdişeh-i memleket-i fażl ü kemâl
- 26 Şevķ-ı vaşfiñla telâtum-i yem-i endişem
Sâhilin dürr ü cevâhîrle ider mâl-â-mâl

- 27 O kadar dilde fizûnter bulurum Sultânım
Medh-i pâkiñde idersem ne kadar şarf-ı maķâl
- 28 Budur ümmîdim olan kevkebe-i câhıñdan
Bu dem ey fâzıl-ı ‘allâme medâr-ı âmâl
- 29 Dest-i mi‘mâr-ı ‘âtıfetiñile kerem it
Dil-i virânımı lütfuñla yâb itme pâ-mâl
- 30 İltifât-ı keremiñ fâyıķ-ı aķrân itsün
Beni ey hüsrev-i mülk-i himem ü ferruķ-fâl
- 31 Şeyhülislâma sa‘âdet ile teşrîfüñile
Kerem it nuķķ-ı hayât-baķşıñı kılma ihmâl
- 3/a**
- 32 Bir çerâģiñ olup ‘âlemde seniñ Sultânım
Eylesün reşk baña pertev-i hürşîd ü hilâl
- 33 Bir ğazel söyledim ammâ yine havfım var kim
Vire tûl-i sühanım tab‘-ı şerîfiñe kelâl
- 34 Nûş-ı bâdeyle olunca şanıñ ruhleri âl
Tâb-ı hürşîde ider sâye o meh kırmızı şâl
- 35 Bâde-i la‘liñi gördükde o çeşm-i mestiñ
Bulurum ‘aynı ile câşnî-i mâ-i zülâl
- 36 Ğazabıñdan hele pür-âteş olunca nefesiñ
Kor musuñ cism ü dil-i ‘âşık-ı şeydâda mecâl

- 37 addim olduysa ne am boye am ey zulf-i du-ta
imdi buldum reh-i valına daı rehber-i dal
- 38 an ayal-i dil-i 'aıda beyaz kaıddır
Olmaya[ki]⁴⁹ ru-i dilberde ki Feyzi a u al
- 39 un tamam oldu azel vat-i du'adır eyle
Feyziya ide abul azret-i a Celle Celal
- 40 Ta ki mesrur ola lutfuyla nie bi-kesler
Ola gunden gune adir-i erefi al-l-al
- 41 Da'ima ev u sur ile olup adr-niin
Yuz sure bendeleri payine her ruz-leyal

4

Kaside

Fe'ilatun / fe'ilatun / fe'ilatun / fe'ilun

Der-sitayı-i azret-i eyulislam Mutafa Efendi

- 1 Mihr-i pertev-igen-i burc-i me'an-i sur
Nur- raende-i mah- felek-i 'alem-i ur
- 2 Lucce-i bar- kerem menba'- elaf- himem
Malik-i lev u alem zubde-i aab- u'ur
- 3 Tesliyet dad- derun- dil-i acet-mendan
Kam-baa-y muhimsaz- udavend-i ayur
- 3/b**
- 4 Mukil-i mes'ele- amuz-i ferid-i 'aır
'arif-i sırr- suan vaıf- akam- umur

⁴⁹ Metinde olmamasına ramen vezin gerei ilave edildi.

- 5 Vaşf-ı zâtında o pâkîze-güherîn⁵⁰
İtse her ne kadar diğkat ile sa'yi mevfûr
- 6 Biñde bir rütbesin 'âciz olur âdem idemez
Hağ u 'adl üzre eşer itse de şarf-ı mağdûr
- 7 Böyle iken yine erbâb-ı sühan şevkinden
Midhat-i pâkine geldikde olurlar mecbûr
- 8 O kerem senc-i 'atâkâr-ı himem-mu'tâdiñ
Fikr-i evşâf-ı cemîli dile itdikçe huñûr
- 9 Harf-ı evşâfını yazdıķca süvâr-ı hâmem
Giydirir kâmetine şâhid-i nazmın semmûr
- 10 Hemçûney pâre gelür sem'a şarîr-i hâme
Dem-i vaşfında terennümde şadâ-yı mâhûr
- 11 Farı-ı tevķîr ü te'eddüb ile 'atğâr dâniñ
Böyle 'ünvâniñ ider levğ-i sipihre maşğûr
- 12 Hâdi-i semt-i Hüdâ bedreka-i râğ-ı Hudâ
İftihâr-ı fuğalâ bâ'ış-ı esbâb-ı huñûr
- 13 Mecnâ-yı şer'î Nebî hâmi-i kânûn-ı kavî
Tâbi'-i emr-i ganî şâhib-i zühd-i tayfûr
- 14 Mültecâ-yı 'ulemâ püşt-i penâh-ı fuğahâ
Kâm-bağş-ı zu'afâ tağviye dâd-ı rencûr

⁵⁰ Mısrada vezin bozuktur.

15 Zât-1 pâkîze-ḥaseb seyyid-i sâdât-neseb
Mürşid-i râh-1 edeb hey'et-dih-i şadr-1 şudûr

16 A'nî hem-nâm-1 nebî Ḥazret-i Şeyhülislâm
Ki odur şimdi fazîletle cihânda meşhûr

17 O veliyyü'n-ni'am-1 'âlim-i 'âlî-şânîñ
Olmadı bu deme dek mişli cihânda manzûr

18 Ter-midâd-1 qalemi ile riyâz-1 devlet
Pertev-i neyyir-i fazlı ile 'âlem pür-nûr

19 Hüsni re'yiyle cihân halkı fitenden sâlim
Nuḡ-1 pâkî ile güm oldu dehirden şer ü şûr

4/a

20 Bezm-i pâkine şeb encümle munaḡḡaş sofra
Pertev-i mâh-1 cihân meş'ale-i şem' kâfûr

21 Kıblegâh-1 fuḡarâ pâk tebârâ şadrâ
Ey olan dergehi bî-keslere beyt-i ma'mûr

22 Hâḡ ile bâtıl olur muydu cihânda tefriḡ
Emr-i fetvâya seni itmese Mevlâ me'mûr

23 Şîr ile pençeleşür arşagâh-1 'âlemde
Ḳuvvet-i himmetiñe mazhar olan kemter mûr

24 Kâm-yâb olmadıḡ âdem yoḡiken sultânım
'Ahd-1 'adliñde mürüvvet mi ḡılam ben ma'zûr

- 25 Eyledik herkese bir gûne efendilik kim
Nûr-ı hûrşîd-i cihân gibi olunmaz mestûr
- 26 Yalınız ben kuluñuñ kavli degildir bu sühan
Müttefikdir bu kelâm üstüne kavlı-i cumhûr
- 27 Fikr-i hâric ilese bu⁵¹ silsile-i endîşe
Himmetiñ dâhil ider ra'fetiñ eylerse zuhûr
- 28 Dest-i mi'mâr-ı kerem-sâzıñ iderse himmet
Kaşr-ı kâmı bir işâretle idersiñ ma'mûr
- 29 Görmedi şiklet-i re'yinle cihânda bir gün
Rûz-i bahtını felek eyledi Şâm-ı deycûr
- 30 Mevsim-i 'ahd-ı şerîfiñide n'olur Sulţânım
O da bir manşib ile olsa bu demde mesrûr
- 31 Ba 'd ez-îndergeh-i Mevlâya el aç Feyzî yeter
İrdi encâmasühan itme şenâsında kuşûr
- 32 Tâ ki gerdiş ile câm-ı meh ü mihr olmaya hiç
Bezm-i 'âlemde anıñ dîde-i bahtı maħmûr
- 33 Şadr-ı fetvâda bulunduğca müdâm devletle
İde düşmanlarını Hâzret-i Bârî mahķûr

⁵¹ Vezin gereği "bu" kelimesi kaldırılmıştır.

4/b

5

Kaside

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

Şitâiyye der-sitâyiş-i Hâzret-i Vezîr-i a'zam 'Abdullah Paşa

- 1 Ne ğam olsa 'ayân efsürdelik 'âlemde ser-mâda
Şafâdır peder ancak yine bugünlerde meştâda
- 2 [Ki]⁵² berfşanma cihân şâh-ı şitâya şimdi ikrâmen
Ki pâyiñe şu dîbâsı döşetdi kûh u şahrâda
- 3 Yine rindân-ı deverâna bu dem sâķî-i deyy kıldı
Bedel câm-ı billûr sâġar-ı yaġ-pâre âmâde
- 4 Niçe nevrûza itmez bu demi tercih âdem kim
Ola germiyyet-i şoġbet ġuşûşa leyl-i ġelvâda
- 5 'Arûs-ı berde zîr-i bâmda yaġ şanma dey kıldı
Gümüş âvîzelerle ġacleñe tezyîn ü âmâde
- 6 Kemâl-i berdden şeyġ-i zemistânîñ celâlinden
Çıkarmak erba'îni müşkil oldu şimdi zühhâda
- 7 Bi-ġamdillâh ġumûm-ı dehr ü deyden ġâl müşkildi
Bu germiyyetle 'adl ü dâd-ı âşaf geldi imdâda
- 8 Ne Âşaf-ı ġaġ Süleymân-ı zamâna eyledi tevfiġ
Ne âşaf k'ola zâtı emr u nehyi ġaġķı icrâda

⁵² Metinde yer almamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

- 9 Keremver cûd-perver kâmkâr-ı ma'celet-küster
Ki zât-ı şâf-gevher mişli nâ-yâb genc-i dünyâda
- 10 Vezîr ibn-i vezîr-i pâk 'Abdullâh Paşa kim
Vücûhen zâtı taqdîm olunur abâ vü ecdâda
- 11 O 'Osman menkıbet Farûk haşlet Mürtezâ-sîret
Mutâbık hazret-i Şiddîka şekl ü ism-i sîmâda
- 12 Sütûde cümbüşî-etvâr ü reftâr-ı pesen-dîde
Ki bu hüsn-i sülûke n'ola diller olsa dil-dâde
- 13 Göreydi haşmet ü dârâtıñ evvel 'adl-i ezmânın
Tenûr-âsâ yanardı reşkinden Dârâb u Dârâde
- 14 Vezîr-i muhteşem vâlâ-himem şâhib-kerem ancak
'Adîlîñ bundan aqdem kimdir meded anıñ kâdir îrâda
- 15 Felekdir cânile hizmet-güzâr dergeh-i pâkî
Melekdir şevkile deryân yâb re'yi mu'tâde
- 16 Mihir taşı meh-i nevsîm bir ayrık 'arız eyler
N'ola peşende lâyıq çarh-ı atlas olsa seccâde
- 5/a**
- 17 Ebed yâd itse qahrıñ lerziş-i tebdeñ rehâ bulmaz
O rütbe yey mi te'sîr itdi qalb-i saht-ı a'dâda
- 18 Şerâre olur idi rîziş-i yahpâre emr itse
Ki istibdâl-i isdâdıyla zîr-i darb-ı haddâde

- 19 Eger zühhâd-i 'âlem şubḥ u şâm u dem anîñ
Sezâ ḥayır du'âsın zam iderler ise evrâde
- 20 Keder yok rûze dârân-ı elem yok emn ü râḥat var
Niçe olmaz mişâl 'ahd-ı şerîfî anîñ a'âyâde
- 21 Hezârân devr-i a'sâr u dühûr eylerse eyler
Felek bir mişliñ izhâr-ı 'aciz-i 'âlemde peydâda
- 22 Olur kâmî mu'teber micmer-âsâ vaşf-ı pâkinde
Getürse şâ'ir-i ḥoş-gû gülâb-ı ḥilkat-i bâde
- 23 Olaydı kaçre-yâb-ı kûlzüm-i eltâfî bir kere
Ḥayâdan âb-ı ḥayvânı getürmezdi Hızır yâda
- 24 O memdûḥü'l-ḥişâliñ sebt-i evşâf-ı şerîfiñde
Sünûḥ itdi bedîḥ şevkden bir gâzel-i tab'a bu eşnâda
- 25 Olur germâbeye da'vet o şûḥ gerçi ser-imâda
Velâkin bir şovukluḡ olmayaydı âh arada
- 26 Yanardı mankal-âsâ âteş-i 'aşkıyla dil ammâ
Derûnı olmasa her dem sirişk-i dîde-i etḡâda
- 27 Görüp bir kaç şaçığı şarîḡ ile yâri dün toñdum
Işındım yine bu endâm ile ol kaçd-i şimşâde
- 28 Yine yârile bilmem beynimizde bir bürûdet var
Niyâz-ı naḡd-i dil toñmuş gibi dest-i dil-ârâda

- 29 Olur ‘uşşâka germ ü serd-i dehrî inleyen dil-ber
Niçe nâr-ı firâk ki zülâl-i vaŝlîñ icrâda
- 30 Hidivâ rûh-bağŝâ şâf-ı dil ‘İsâ demâ şadrâ
Ki cism-i dehri himmet kıldı ‘adl ü dâdîñ ihyâda
- 31 Sen ola burc-ı sa‘âdet sen ki eslâfiñ mağarr-ı zûhd
Mübeyyen küşmiş hâcet degildir zâtîñ işhâda
- 5/b**
- 32 Bu ahlâk-ı hamîde tâ ki vardır sende Sulţânım
Olur senden dağil-i hulq-ı cihân hoşnûd Mevlâda
- 33 Ne rütbe kılsa vaşf u medğ-i pâkiñ yine kâŝırdır
‘Ulüvv-i şânına nisbetle hâmem nazm u imlâda
- 34 Bu ‘ahd-i pâk-i germ-â-germ-i ‘adliñde olur ise
Murâdımcâ ğam-ı serd-i dehirden dil rehâ dâde
- 35 Ki târ-ı vaŝfiñi tanzîme kân-ı dilde hâzırdır
Nice dürr-i girân-kıymet ki gelmez hadd ü ta‘dâda
- 36 Yeter Feyzî du‘âya başla ıtnâb-ı kelâm itme
Anîñ hağ üzre çün kâdir degilsîñ vaŝfiñ irâde
- 37 Giye şâh-ı ŝitâdan hil‘at bôrki ciyâl her sâl
Ola dûşunda semmûr-ı şadâret yâ Râb ibkâda

6

Kıt'a

Fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün

Târîh der-ḥaḳḳ-ı şadâret-i Ḥazret-i 'Abdullah Paşa

- 1 Mâlik-i Saltanat-ı devlet ü dîn
Hâris-i baḥr ü ber ü mülk-ârâ
- 2 A'nî Sultân-ı cihân Maḥmûd Ḥân
Ki odur şâh-ı 'adâlet-fermâ
- 3 Fikr ü tedkîkî pesend-âver-i çarḥ
Re'y ü tedbîrine ḥayrân dünyâ
- 4 Emrine cümle melâik rehber
Ḥükmüne bedraḳa-i tevfiḳ-i Ḥudâ
- 5 İşte bir şâḥib-i cûd ü himemi
Ki vezîr eyledi aña Mevlâ
- 6 Ki bunuñ gibi 'adîmü'l-mişle
Var mı eslâfda mâlik âyâ
- 7 Bir kesîñ ide merâmını murâd
Bil-bedâhe ider Allah i'tâ
- 8 Eyledi devlet ile şadrı nasîb
Böyle bir kân-ı seḥâya ḥâlâ
- 9 A'nî hem-nâm-ı Cenâb-ı Şiddîk
'Ömeri's-şiyem ü bî-hemtâ

6/a

- 10 O keremkârîñ 'uţarid çarھا
Eyledi medħini böyle inşâ
- 11 Ma'celet- küster-i dîn ü devlet
Merħametkâr-ı mekârim-pîrâ
- 12 Şâhib-i rüşd ü sedâd ü dâniş
'Ārif ü pāk- nijâd ü dâñâ
- 13 Mihir-i tûde burc-ı rıf'at
Mehbit-i lütf-ı Cenâb-ı Mevlâ
- 14 'İlm ü fażl u edeb ü fenile ilm
Ki hüner-mend ma'ârif-pîrâ
- 15 Hilm ü insâf u diyânetle şehîr
Şeb u rûz pîşesi zühd ü taqvâ
- 16 Zâtı cûd ü kerem ile mevşûf
Nâmı ihsân va'ci ile yektâ
- 17 Hâmdü lillâh o vezîr ibn-i vezîr
Oldu 'izzet ile şadrü'l-vüzerâ
- 18 Olmuşiken hele pür-jeng ü keşîf
Devlet âyînesine verdi cilâ
- 19 Lütf u ihsânı zâhîr-i ğurebâ
Keremi yâver-i cins-i fuķarâ

20 Hele ben bildigim Allahu a'lem
Görmedi mişlini dünyâ aşlâ

21 Hasenü'l-hulk melîhu's-şiyem
İyi olan derd ü ğam-ı dehre şifâ

22 Şübhesiz zâtınıñ ey 'İsâ-dem
Oldu teşrîfi şadr-ı ihyâ

23 Yaptılar nice güzîn târîhler
Şadrı teşrîfiñe gerçi şu'arâ

24 Ben gibi 'abd-i şenâkâr-ı kâdîm
Anların var mı içinde ayâ

25 Midhetiñ şevkle hırz-ı cânım
Vaşfiñ ezkâr-ı dilim şubh u mesâ

6/b

27 Medhiñi böyle mi nazm eylerdim
İtmese bendeki ğam istîlâ

28 Çıkarırdım niçe gevher dilden
Ola âvîze-i gûş-i şu'arâ

29 Yeter ey Feyzî bu etyâb-ı kelâm
Eyle tebrîk ile gel hayr du'â

30 Ola 'izz ile Şadâretde muķîm
İde her hâlde muvaffak Mevlâ

31 Aña târîh düşürse lâyıq
Feyzîyâ câi mu'înü'd-đu'afâ

32 Bir düşer Feyzî bu târîh dahı
İde meymûn saña şadı Hüdâ
Târîh-i berâ-yı o

7

Beyit

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün
Düşürdü böylece bâ y u gedâ teşrîfine târîh
İde şadırında 'Abdullah Paşa'yı muvaffaq Hâk

8

Kıt'a

- Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün
Târîh-i der-ħaqq-ı şadâret-i Mehemmed Paşa
- 1 Baħr-ı fikr içre seyâhatle de olsañ ğavvâş
Bulamazsıñ yine şa'r-ı ħüküm-i ħaqqı dilâ
 - 2 Eyleseñ dîde-i 'ibretle ne ki dünyâda
Cümle maħkûm-ı yed-i kudret-i Hâkdır eşyâ
 - 3 Rû-nümâ olsa ne kim ħikmeti var şanma tehî
Cânib-i Ĥazret-i Ĥallâk ezelden maħzâ
 - 4 Ĥayır-ı bî-şübhe vü rayb anda olur itme cedel
İhtiyâr eyleye bir şeyi Cenâb-ı Mevlâ
 - 5 İşte bir lütf u kerem şâhibiñ 'iffet-ķânın
Ĥikmeten eyledi devlet ile şadrü'l-vüzerâ

6 A'nî ahrâ vü sezâ elyağ[u]p⁵³ ünsiyetdür
N'ola ism olsa Ebulhayr Mehemmed Paşa

7 Re'yi icrâ-yı şerî'atla kavânîn-i selef
Pîşesi taqviyet-i devlet ü dîn ü dünyâ

7/a

8 Hüner ü 'ilm ü fazîletde 'adili kem-yâb
Dehr ü devletde nezâfetde vücûdu yektâ

9 Dâniş ü rüşd ü sedâdına Aristo hayrân
Fikr ü tedkîkine dil-beste cihân ser-tâ-pâ

10 Hâtem-i engüşt-sehâsına olurdu hâtem⁵⁴
Bermekî görse idi cûdunu eylerdi hayâ

11 Kaatre nûşân-ı bihâr-ı kerem ü ihsânı
Âb-ı hayvâna n'ola eyler ise istiğnâ

12 Mazhar u lâyıq-ı eltâfı olan bir zerre
Eylemez mihr-i cihântâba nigâh u îmâ

13 Nice taqdîr ü şümâr eyleyebilsün âdem
Ki kerem-dîdesin 'âlemde anıñlâ-yuğşâ

14 Görmedi bir dağı devr ideli çeşm-i dünyâ
Mişliñ ol cûd u kerem-pîşeniñ aşlâ kaţ'â

15 Böyle bir zât-ı şeref-bağş-ı 'adîmü'l-mişle
Ola her hâlde tevfiğ-i Hudâ râh-nümâ

⁵³ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

⁵⁴ Mısrada vezin bozuktur.

- 16 Çâre-bağş-ı dil-i mekârimkârâ şadrâ⁵⁵
Ey olan tab^c-ı şikeste kerem ü cûd u şifâ
- 17 Bir hüner-mend u kaderdân-ı cihânsın el-ğak
Seni bed-dîdeden Allah ide hıfz u ihfâ
- 18 Bunca demdir ki olup illet-i tab^cım mâni^c
Şimdi tebrîke iderken dil-i şûrîde hayâ
- 19 Yüzüm aldım ele yüz sürmege hâk-i pâye
Bu maqâl-i perîşân ile âyâ şâhib-i râ
- 20 ‘Afv kıll eyle kerem midhat ü evşâfında
Ne ne kadar varsa kuşûrum benim ey bî-hemtâ
- 21 Midhat-i pâkiñi ger böyle mi nazm eylerdim
İtmese ‘illet ü kılllet dilimi mesken ü câ
- 22 Degilim bendeñ efendim o kadar bed-tînet
Lâkin itdi kederim servet-i tab^cım yağma
- 23 Mürğ-ı dil bulsa rehâ dâm-ı kederden bir kere⁵⁶
Gülşen-i midhatiñe bülbül olurdu gûyâ
- 7/b**
- 24 Genc-i vaşfında bulurdum nice gevherler kim
İtmemiş gûş olalar belki ...⁵⁷ şu‘arâ
- 25 Dergehinde o ‘atâ-pîşe haţâ-pûşuñ gel
Feyziyâ lâf u güzâf itme yeter eyle du‘â

⁵⁵ Mısrada vezin bozuktur.

⁵⁶ Mısrada vezin bozuktur.

⁵⁷ Kelime okunamamıştır.

- 26 Devr ide tâ ki felek ʿizzet ile devletde
Neyyir-i zâtını şâbit ide anîñ Mevlâ
- 27 Feyziyâ düşdü hoş âyende aña bu târih
Kâm-yâb oldu vezâretle Mehemmed Paşa

9

Kıt'a

Müfte'ülün / fâ'ilün / müfte'ülün / fâ'ilün

Târîh-i Medrese-i Celîle-i Mehemmed Paşa yesserallâhu hayrün mâ-yeşâ

Müfteilün / fâ'ilün / müfteilün / fâ'ilün

- 1 Pâdişeh-i baħr u berr a'nî ki Maħmûd Hân
Bermek ü Hâtem revâ olsa derinde ğulâm
- 2 Halk âsûde hâl 'ahd-i şerîfnde hep
Devlet-i taht u bahtîñ eyleye Hakk müstedâm
- 3 Ol şeh-i Cem çâkeriñ Āşafî 'âlî-nijâd
Kıldı emr murâd bu hayr pâkî ber -vefķ-ı merâm
- 4 Sa'yini meşkûr idüp oldu bu hayra bâdî
Luḡla aña tevfiķ eyledi[ki]⁵⁸ Rabb-i enâm
- 5 Yaptı bu taḡşîliñe 'ilm-i şerîfi lillâh
Tâ ola tâlibân-ı 'ilme bu 'âlî maḡâm
- 6 Seyr-i binâsı elem kimsede koymaz virir
Naḡş-ı hayât-baḡşı ħasta dile ber'-i tâm
- 7 Resmi pesendîde-i mânîyi vü Behzâddır
Târḡıña ki ğâretger-i dâniş ü hûş-ı enâm

⁵⁸ Metinde yer almamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

- 8 Bunda ki taḥdîs ü tedrîs oluna dâ'imâ
 'İlm-i şerîfe vücûh ile olup ihtirâm
- 9 Lütf u keremle bu ḥayrî ide ḥüsn-i ḳabûl
 Eyleye ecr-i cezîl Ḥaḳ aña rûz-ı ḳıyâm
- 10 Feyzî görenler bu ḥayrât-ı mu'allâya der
 Medrese-i Ebu-ḥayr oldu aña târîḥ ü nâm

8/a

10

Kıt'a

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Târîḥ-i berâ-yı kitâbhâne-i Meḥemmed Paşa

- 1 Zıll-i Ḥaḳ Ḥazret-i Sultân-ı Cihân Maḥmûd Ḥân
 Ki şehinşâh-ı eḳâlîm ü memâlik-i ârâ
- 2 Devlet ü salṭanatın Ḥazret-i Ḥaḳ dâ'im idüp
 Eyleye zât-ı şerîfini ḥaṭâdan ihfâ
- 3 Olan ol Pâdişeh e şimdi vezîr-i a'zâm
 A'nî şâhib-i himem ü cûd Meḥemmed Paşa
- 4 Ḳıldı mi'mâr keff-i mekremeti bu resme
 Tarḥile böyle kitâbhâne-i Pâkîze-binâ
- 5 Zihî bünyâd-ı şeref-baḥş zihî ḥayr-ı celîl
 Ki ider mürde-dil-i müşkili ḥall ü ihyâ
- 6 Câ-yı fazl u edeb ü fen ve 'ulûm u 'irfân
 Mevzi'-i pâk ve maḥal-i feraḥ-ı rûḥ- efzâ

- 7 Kütüb-i enfüse-i nâdireden memlûdur
Cevher-i pâk ile bir genc-i defîndir gûyâ
- 8 Ne sa'âdet bu ki her kim gele şâhib- hayra
İstifâde ide itdikçe aña hayr du'â
- 9 Tarh u resmini görenler didi istihsânen
Zîb ü zîbnede ne hoş câ-yı binâ-yı vâlâ
- 10 Yesserallâhu lehü'l-birr ü ve ecren ahsenen
Zâlîke'l-hayr u lekâd şâre maķâmen a'lâ
- 11 Düşdü bâ 'avn-ı Haķ itmâmına iki târîh
Feyziyâ böyle dü mısra'la mücevherle aña
- 12 Kıldı ma'mûr kitâbhâne-i Vâlâ lillâh
Zihî zîbâ eşer-i pâk-i Mehemmed Paşa

11

Kıt'a

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Târîh-i berâ-yı mekteb-i 'âlî-i Mehemmed Paşa

- 1 Hân Maḥmûd-ı Ferîdün fer-i Dârâb-haşem
Ki rikâbında olur ğâyışedârı Dârâ
- 2 Devr ide tâ ki felek neyyir-i zâtın şâbit
Kıla evreng-i sa'âdetde Cenâb-ı Mevlâ
- 3 O şehensâhîñ olan şâhib-i mührü el'ân
Mâlik-i rüşd ü sedâd A'nî Mehemmed Paşa

8/b

- 4 Sâlik-i şehire hayr-ı hasenât-ı hâlî
Mecrî-i emr-i ganî tâbi'-i şer'-i garrâ
- 5 Tab'-ı maḥbû'una bu mekteb-i 'âlî mülhem
Ṭaraf-ı Hâzret-i Mevlâ'dana kıldı binâ
- 6 Hâbbezâ mekteb-i zîbende vü resm-i dil-keş
Ṭarḥ-ı nâdîde maḥall-i şeref-i rûḥ-efzâ
- 7 Bâğ-ı pür bülbül-i tâyir kafes-i tûtûdır
Geldi mürğ-ı dil-i eṭfâle bu cây-ı a'lä
- 8 Bulamaz ḥâce-i dehr aña sebḳ-dâş ü nazîr
Ne ḳadar itse teccüssüte ta'allüm farzâ
- 9 Bunda tertîl ü tilâvet oluna Ḳur'ân
Ḥasenâtın ḳıla iş'âf-ı musâ'af Mevlâ
- 10 Hoş edâ düşdü bunuñ itmâmına Feyzî târîḥ
Mekteb-i 'âlî binâ kıldı Meḥemmed Paşa

12

Nazm

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Târîḥ-i berâ-yı Meşîḥat-i İslâmiyye der-ḥaḳḳ-ı Pîrî-zâde Meḥemmed Şâḥib Efendi

- 1 Hûşâ zevḳ u şevḳ ve pâk ü meymenet-pîrâ
'Acâyib feyz-i devr-i kâm-baḥş-ı 'ahd-i rûḥ-efzâ
- 2 Zihî vaḳt-ı meserret nûr baḥş-ı çeşm-i gülşen kim
Çemende açdı göz ḥâb-ı 'âdemden nergis-i şehlâ

- 3 Bu eyyâm-ı şafânîñ şöyle şimdi feyz-i te'sîri
Ki ider her demi mürdeyi hem-cû Mesîh-i ihyâ
- 4 Revâ mı cümleye şâmil iken bu Feyzî'niñ âşârı
Benim dest-i elem esbâb-ı şevkîm eyleye yağmâ
- 5 Şafâdan her kişi leb-rîz-i şevk olmağda ben dâim
Mürüvvet mi olam tâ böyle pâ-mâl-i ğam-ı dünyâ
- 6 Peder hicri ma'îşet fikri evlâd-ı iyâl kaydı
Tuta ceyb-i şu'ûrum kimi kimi dâmenim hâlâ
- 7 Peder-mânde deyü nedir müntakîl irşen baña yoğsa⁵⁹
Hilâlî kalmadı destârıma vaz^c idecek zîrâ
- 9/a**
- 8 Berî oldum hücûm-ı dâin-i tîmî'le râhatdan
Mübâşir şikletinden ise yok âsâyîşe me'vâ
- 9 Kerem-kârâ ma'ârif perverâ şadrâ felek-ğadrâ
İy dânen-de-i aḥvâl-i nâs-ı 'âlem-i dünyâ
- 10 Bugûne itmez idim nazm-ı târîhiñi dest-âvîz
Velâkin tab'ımı cünd-i elem itdi[ki]⁶⁰ istîlâ
- 11 Cenâh-ı mürğ-ı fikrim itmiş idi nâr-ı ğam Sûzân
N'ola pervâz iderdim evc-i evsâfiñda bî-pervâ
- 12 Ne mazmûnlar bulurdum baḥr-ı evşâfiñda sultânım
Ki her biri olurdu ğayta fermâ-yı dürr-i lâlâ

⁵⁹ Mısrada vezin bozuktur.

⁶⁰ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

- 13 Bu eyyâm-ı şafâda baña da lütf eyle şâhib ol
Ki zîrâ her cihetle bî-kesim ey merhamet-pîrâ
- 14 Yeter ey hâme pesdir terk-i tasdîc-i maqâl eyle
Duâ-yı devlet ü iqbâlin it gel sıdķile imlâ
- 15 Ziyâ küster ola tâ âfitâb u mâh âlemde
O zâtı nûr-bağş-ı burc-ı âftâb eyleye Mevlâ
- 16 Düşürdüm böyle tebrîkiñe Feyzîyâ târîh⁶¹
Mübârek ola buldu şâhibini mesned-i fetvâ

13

Kıt'a

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Târîh-i İmâm-Sultânî 'Abdurrahman Efendi

- 1 Olıcağ devlet ile zîb-dih-i şadr-ı şudûr
Dediler halk-ı cihân saña efendim elyağ
- 2 Ârzû-mend idi çoğdan saña şevğ ile şadır
Kâm-yâb oldu aña yümn ile basdığda ayak
- 3 Rum ili şadrı degil belki maqâm-ı vâlâ
Saña şâyestedir ey zât-ı kerem-kâr el-ħağ
- 4 Geldi Feyzîde şenâ-ħân olarak dergehiñe
Çaşd-ı tebrîk ile rû-mâle çerâğıñdır bağ
- 5 Kerem it yâver ol ol bî-kese lütf eyle bu dem
Kâm-yâb oldu aña yümn ile basdığda ayak

⁶¹ Mısrada vezin bozuktur.

9/b

7 Ehl ü evlâd ü ihyânîñ ile eṭbâ'îñ ile
 'Ömrünü devletiñi daḡı ziyâde kıla Ḥaḡ

8 Gûş idüp Feyzî şenâ-birle dedi târîḡiñ
 Şadr-ı Rûmu saña yümn ile mübârek ide Ḥaḡ

14

Kıt'a

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Târîḡ der-ḡaḡḡ-ı Kethüdâ-yı Şadr-ı 'âlî 'Abdi Aḡa

1 Kûşe-i ḡamda dil-i şûrîde
 Derd ü mihnetle olurken ḡüyâ

2 Pîç u tâb ile iki müjde-resân
 İtdiler müjde gelüp ḡamd-i şenâ

3 Dediler mesned-i vâlâya bu dem
 Kethüdâ oldu efendiñ aḡa

4 Meger ol peyk-i sürûr-engîziñ
 Birisi şevḡ imiş biri şafâ

5 Öyle bir zât-ı kerem-pîrâya
 Gûş iden dedi sezâ vü aḡrâ

6 Ki hünermend ü ma'ârif-perver
 Kâmver ü cûdda bî-hemtâ⁶²

7 Pâk-i pîrâmen ü şâḡib-'ıffet
 'Âḡl u kâmil ü zât-ı yektâ

⁶² Mısrada vezin bozuktur.

- 8 Blbl-i hoş- nağam fağl u keml
Verd-i glzr-ı  ulm u inş
- 9 şriğ-i mtn-i şlğ  islm
Mlik-i milket-i zhd  tağv
- 10 Fris-i pk-i şecat-kster
şr-i nerinde-i meydn-ı veg
- 11 N'il-i mevhibe-i ehl-i yağn
Mazhar-ı ltf-ı Cenb-ı Mevl
- 12 N'ola ger kılsa Aristo tağsn
Fikr-endişe v rşdne sez
- 13 Grse derghi o kn-ı keremi
Bermek gelmeye eylerdi đay
- 10/a**
- 14 Neyyir-i ltfu o burc-i şerefi
demi zerresi eyler iğy
- 15 Kaçre-nuşn-ı yem-i iğsnı
b-ı đayvna ider istiğn
- 16 Ebr-i nsn-ı  ağsı bir kez
Eylese bir kesi sr  irv
- 17 řdđ-ı dilde[ki]⁶³ bulur meymenet[ol]⁶⁴
Nice gencne-i drr-i ll

⁶³ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

⁶⁴ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

- 18 O kerem-pîşe o ‘âlî-himemiñ
Görmedi mişliñi çeşm-i dünyâ
- 19 Kân-ı cûd-ı keremâ şâf-dilâ
Ey kesîf-i tab‘a veren lütfu cilâ
- 20 Midhat ü vaşf-ı şerîfiñ şâ‘ir
İde kâbil mi seniñ haqqa-edâ
- 21 Var ise eyle kuşûrum kerem it
Dâmen-i ‘afv ile setr ü ihfâ
- 22 Hûş-ı tab‘ım alup ekdâr ü elem
İtdi gam etrâfımı istîlâ
- 23 Midhat-i pâkiñi böyle yoğsa
Hiç eyler mi idi dil imlâ
- 24 Bâğ-ı vaşfiñda olurdum bülbül
Mürğ-ı dil gamdan eger bulsa rehâ
- 25 Feyzî tebrîke hemân bu resme
Geldi sulţânıma bâ-şerm-i hayâ
- 26 Böyle menkûţ ile târih dedi
Kethüdâlık ola meymûn saña

15

Kıt'a

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Târîh der haqq-ı Halil Efendi-zâde Mehemmed Sa'id Efendi

1 Rûm ili şadriñ yine teşrîfi bir zâtıñ bu dem
 ıldı mesrûr 'âlemi maıv oldu âlâm-ı ğumûm

10/b

2 Oldu sârî 'âleme feyz u neşât ol rütbe kim
 Câ-yı vîrânıñ bile eyler bu dem âbâd bûm

3 Ma'rifet-küster keremver zât-ı pür-cûd-ı hüner
 Merhamet-perver şeref-baış-ı dil-i ehl-i ğumûm

4 A'nî hem-nâm-ı cenâb-ı hazret-i faıır-ı resûl
 Bû Hanîfe-ıhaslet ü şâhib-i dil ü faız-ı 'ulûm

5 Fenn-i 'ilm ile şehîr hilm ü ma'ârifle 'arîf
 Faız ile mümtâz cihân içre budur kavı-i 'umûm

6 Tehniyetçün şevk ile pîşinde zerrîn şofra hûr
 Mâh kâ'il cân ile olmaıa dergâhında mûm

7 Meşrebiñce işte ey dil-teşne-i âb-ı kerem
 Gel umarsañ bu kerem-cûnuñ cihânda cûduñ ûm

8 Şâf-dil pâkîze-ıtab'â kıadr-dânâ fâzılâ
 Ey huçeste t'âlî' ü iqbâl ü ferhunde-ıudûm

9 Böyle 'a'lâ rütbede 'izz ile gördükce seni
 Eyleye tâ esfelî câ-yı maıar a'dâ-yı şûm

10 Ancağ ızhâr-ı 'ubûdiyyetdir ey kân-ı kerem
Kaşdı Feyzî'niñ degildir itmek eş'âr-ı rüsûm

11 Böyle târîhiñ şenâ birle dedi tebrîk idüp
Saña 'izz ü yümn ile ola mübârek şadr-ı Rûm

16

Kıt'a

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Târîh der-ھاqq-ı Silâhdâr-ı Şehriyârî 'Ali Ağa Hâzretleri

- 1 Cenâb-ı Hâk 'Ali Ağa-yı zî-şâmı bu dem kıldı
Silâhdâr ol şehensâh-ı cihân ol baht-ı mes'ûda
- 2 Ne ağa pür-hüner kâmil [ü]⁶⁵ şecî' ü 'âkıl ü dâna
Ki zâtı ma'rifetle fenile cûd ile âlûde
- 3 Ne ağa kâmver şâhib-kerem 'âlî-himem el-ھاq
Derinden olmamışdır hâ'iben hiç kimse merdûde
- 4 Keremdir pîşesi endîşesi hayrâtdır cümle
Ki kaşdı herkesi irgürmeğdür cûdla maqşûda

11/a

- 5 N'ola olduysa mazhar bunca el'tâf-ı hafıyyâta
Hulûş-ı kalble var i'tikâd-ı pâki ma'bûda
- 6 Budur ümîdimiz Allah'dan tâ rûz-ı rüstâ-hîz
Cihânda ola 'izz ü devlet ü iqbâli memdûde
- 7 'Uâtîd yazdı nüh tâk üzre böyle Feyziyâ târîh
Silâhdâr oldu devletle sezâ Sulţân Maḥmûd'a

⁶⁵ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

17

Kıt'a

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Târîh der-ḥaḳḳ-ı Ḥazret-i İsmâ'il Efendi el-Üsküdârî

- 1 Cenâb-ı fâzıl ü 'allâme İsmâ'il Efendi kim
'Ulûm-ı fen ü insâf u kerem zâtında hep mevcûd
- 2 Sitanbulî olunca 'izz ü iḳbâl ile teşrîfi
Sürûr-ı râḫat oldu râyegân ekdâr-ı ğam nâ-bûd
- 3 Olup günden güne ḳadri bülend ü devleti müzdâd
Umûrunda muvaffaḳ ide anı ḫazret-i ma'bûd
- 4 Keremle zâtı me'lûf ṭab'ı pâkî 'ilm ile memlû
Ki fikri ḫayra sâ'rî 'aḳl u rüşdü 'adl ile mechûd
- 5 Bu aḫlâḳ-ı ḫamîde tâ ki var ol zât-ı ekremde
Olur şâḫib-i şerî'at dâḫı andan şübhesiz ḫoşnûd
- 6 Edâ-yı midḫat ü evşâfi ḳande Feyzî ben ḳande
Şenâdır ol mekârim pervere ancak hemân maḳşûd
- 7 İdince ğuş şevḳımden düşürdüm böyle bir târîḫ
Sitanbul câhı İsmâ'il Efendi'ye ola mes'ûd

18

Kıt'a

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Târîh der-ḥaqq-ı velâdet-i maḥdûm-ı mûmâ-ileyh İsmâ'îlEfendi

1 Kûnûz-i fazl u kerem maḥzen-i 'ulûm-ı himem

Ebû Ḥanîfe-şiyem zât-ı mekârimkâr-ı güzîn

2 Aristo-dâniş ü Loqmân-nazîr ü bî-aqrân

Şâh-ı memâlik-i 'irfân şâhibü't-temkîn

3 Ki a'nî ḥazret-i hemnâm-ı pâk-i ibn-i Ḥalil

Esâs-ı fenn-i 'ulûm vü 'imâd-ı devlet ü dîn

11/b

4 Olup cihâna 'ıtr-âsâ riyâz-ı sulbünden

Açıldı yümn ü leṭâfetle bir gül-i nesrîn

5 Yâḥûd bu günde ṭulû' itdi bir meh-i tâbân

Ki oldu nûra ser-â-pâ ğarîk-ı rûy-ı zemîn

6 Ḥuceste-tâli' ü ferḥunde-baḥt idüp Mevlâ

Ḳıla ḥaṭâ vü ṭarlardan anı ḥıfz-ı emîn

7 Velâdetine düşer Feyzî bu tamâm târîh

Sa'âdet ile mu'ammer ola Meḥammed Emîn

19

Kıt'a

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Târîh der-hakḳ-ı Kıpûdân-ı Deryâ Hâzret-i Maḥmûd Paşa

- 1 Menba^c-ı cûd ü kerem ḥâzret-i Maḥmûd Paşa
Kıtridir baḥr-ı kef-i lütfuna nisbet deryâ
- 2 Kâmil ü kâmvir ü zât-ı mekârim-perver
Mâlik-i mülk-i hüner vâkıf-ı şırr-ı ma^cnâ
- 3 Nefḥa-pîrâ-yı riyâz-ı çemen-i 'ilm ü kemâl
Bülbül-i nağmezen-i gülşen-i şî'r ü inşâ
- 4 Olup 'izz ü şeref ile kıpûdân-ı deryâ
Yeniden baḥr u berri eyledi ihyâ gûyâ
- 5 O kerem-cûy u yem-i mekremet ü ihsânın
Buldu eski şuyunu maḳdemi ile deryâ
- 6 Şanma emvâc ü telâṭum geliyor tebrîke
Sürerek dergehe yem-i rûyunu bâ-şerm ü ḥayâ
- 7 Oldu deryâda ğarîk-ı ni'am u elṭâfi
Yürüse n'ola yüzü şuyu ile bî-pervâ
- 8 İtinâ eyleme nazmında şaḳın ey Feyzî
O ḥaṭâ-pûş kuşûruñ bilür elbet zîrâ
- 9 Tıtalım nazm ile 'âlemde ferîd olmuşsuñ
Midḥat-i pâkîni kıbîl mi anıñ ḥaḳ-edâ

10 Saĥn-ı ma'nâya atı oynadıdır öñünde anıñ
Hele cevlân idemez tab'-ı semend-i şu'arâ

11 Yeniden tab'-ı hüner-mendi iderdi îcâd
Mün'adim olsa nazım levĥ-i cihândan farazâ

12/a

12 Cereyân eyleye tâ baĥr-ı siyâĥ 'âlemde
Ola keştî-i şeref-baĥş-ı vücûdu bûyâ

13 Düşdü yoĥ bir daĥı 'âlemde nazîri târîĥ
Ķapûdân oldu vezâret ile Maĥmûd Paşa

20

Kıt'a

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Târîĥ-i velâdet-i maĥdûm-ı Ĥazret-i Meĥemmed Aĥa

1 Maĥzen-i cûd-ı kerem-i maĥdûm-ı 'âlî himem
Bû Ĥanîfe- şiyem ü zât-ı nazîf ü tâhir

2 Midĥat-i pâkini taĥrîrde diller 'âciz
Şân-ı evşâfını taĥrîrde ĥâmem ĥâşır

3 Ol seĥâ ma'deni ol gevher-i kân-ı keremiñ
Bermekî görse rikâbında olurdu şâtır

4 A'nî memdûh-ı cihân Ĥacı Meĥemmed Aĥa
Şeref ile olıcaĥ Beyt-i Ĥarâmı zâ'ir

5 Bir mesîĥa-deme dûş anda olup ĥaĥĥâ kim
Zâtınıñ mişli cihân içre 'adım ü nâdir

- 6 albi mstabel  mzyi mut  alim
Dde-i reni t alem-i ayba nzr
- 7 Eyleyp bir veled-i pk ile an tebsr
Dem ismini olunca ola Abdlkdir
- 8 Œimdi gn gibi tl eyledi mallh
Himmeti ayn ile oldu o ztn zhir
- 9 Fazl u ilm  amel ile olup lemde
Tl-i mr ile ola cmle fnnda mhir
- 10 Feyziy dd dehn pederinden trh
Ola Allah'a emnet uzum Abdlkdir

21

Kt'a

Mef'iln / mef'iln / mef'iln / mef'iln

Trh-i ber-y ar- Hlil Aa-zde Meemmed Aa der-Trgudlu

- 1 Semiyy-i far- lem muterem aa-y z-an kim
Emn ide heme ztn ekdrdan Mevl
- 12/b
- 2 Riyz- ilm u irfn bae-i ilm  nezket kim
N'ola olursa midatkr rdvn- beh ar
- 3 emen-pr-y iffet zver-i nal-i nezfet kim
Lisn- vird olurdu grse a blbl-i Œeyd
- 4 İdp ymn ile bu ar miyn- baede bnyd
Ne ar- l bir mili cihnda olmad peyd

- 5 Ne aşr-ı âlî ar u resmi nâ-dîde pesendîde
Münakaş bir afes arz itdi ûî-i dile gûyâ
- 6 Nezâretün bu aşrın revzeniñ bâz ü küşâd itseñ
Ki eyler imtiyâzın mihre nâziklik ile îmâ
- 7 Huşûşan havz-ı şâfî-i şafâ peymâ ki yanında
Hemân aynü'l-hayât olduğunu işrâb ider mazâ
- 8 N'ola âyîne-i âlem-nümâ ger dense bu havza
İçinde bula işte ais-i ârem-i vâlâ
- 9 İde bânîsiniñ Ha zâtın âsîb-i dehirdendür
Riyâz-ı denîde nâ-dîde vü nev-bâvedir zîrâ
- 10 Bu kâ-ı bî-adîlîñ eyledi olunca manzûru
Şenâ birle bu resme Feyzî de târîhini imlâ
- 11 Temâşâ eyleyenler ar u mabû'uhn dedi târî
Zihî cây-ı şafâ-efzâ-yı aşr-ı dil-küşâ haâ

22

Beyit

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

Târî-i berâ-yı kâ-ı Seyyid Efendi

Düşürdüm bî-bedel itmâmına târîini böyle

Leb-i deryâda bu aşr-ı fera-âbâd ola mes'ûd

23

Kıt'a

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün

Târîh-i berâ-yı aşr-ı Zeynî Efendi

- 1 Bu aşra kâh-ı Cennet dense lâyı
'Acâyib cân-fezâ cây-ı müferra
- 2 Var ise himmet-i ehl-i dilândır
Bu mevzi'de bu me'vâ-yı müferra
- 3 Bu aşr içre ne 'âlemdir görölse
uşûşan câm-ı şahbâ-yı müferra

13/a

- 4 Ola bânîsiniñ yâ Rab cihânda
Hemîşe adri vâlâ-yı müferra
- 5 Görünce düşdü bir târîh Feyzî
Ne dil-keş aşr-ı ziyâ-yı müferra

24

Kıt'a

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Târîh-i berâ-yı sâhilhâne-i naîbü'l-eşraf Bolevî-zâde Meemmed Emîn Efendi

- 1 Cenâb-ı kân-ı kerem Kâdf'asker-i zî-şân
İde hemîşe udâ 'izz ü devletiñ eفزün
- 2 Olunca 'izz u şerefle bu yalıya mâlik
Ki oldu şevle 'âlim-i cihân cihân memnûn
- 3 'Adîli işte bu sâhilsaray-ı 'âlîniñ
Cihânda olmadı manzûr-çer-ı mînâgûn

4 Göreydi resm-i pesen-dîde-i  arh-ı z b sın
Olurdu M n  v  Behz d-ı re k ile meft n

5 Ser-i du ayı dedim  ar a bend ile t r h
Hud  efendime bu yalıyı kıla meym n

25

Beyit

Mef 'il n / mef 'il n / mef 'il n / mef 'il n

T r h-i diger

Gel p seyr iden itm mına b -tahs n der t r h

Dağı s hilsar y dil-k    p k   fera -efz 

26

Kıt'a

Mef 'il n / fe'ıl t n / mef 'il n / fe'ıl n

T r h-i vel det-i ma d m-ı Evliy -z de A med Efendi

1 Cen b-ı H zret-i A med Efendi kim anı 
Hud  s l le-i p kin hem  e ide mez d

2 F n n-ı  ilm ile ma' r f u h nd n olsun
Deri k   d ola b y   ged ya ber-te' b d

3 Hil l-i nev gibi sulbden itdi  imdi t l ' 
Ki bir veled n'ola  evk    arabla eylese  id

4 Sez  mihr a a gehv re  arz iderse bug n
Ki d yeliği  ider  rz  bu dem n h d

13/b

5 H ceste t li' u i b l   baht id p Mevl 
Ola cih nda  ul m u fez 'il ile fer d

6 İdüp bu resm ile Feyzî vilâdet i tebrîk
Hulûşuñ eyler o zât-ı sûtûdeye te'kîd

7 Ser-i du'âyı çıkarup der 'arşa târîhiñ
Hudâ kudûm-i Mehemmed Sa'îdi ide sa'îd

27

Kıt'a

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Târîh der haqq-ı Şeyhüislâm Mehemmed Es'ad Efendi

- 1 A'nî hem-nâm-ı Nebî Es'ad Efendi kim felek
Dergehinde şevkile hidmet-güzârı şubh u Şâm
- 2 Bû Hanîfe-menkıbet 'allâme-i rûy-i zemîn
Nükte-perdâz-ı ma'ârif zât-ı pâkîze kelâm
- 3 Merhamet-küster kerem-sûd zât-ı pür-cûd-ı hüner
Ma'rifet-perver felek dergâh-ı encüm-intizâm
- 4 Hamdülillah şadr-ı fetvâya su'ûduyla bu dem
Şevk ile 'îd itdiler cümle mevâlî-i 'izâm
- 5 Ol kerem-cûnuñ hulûş-ı kalb-i pâkîdir yine
Oldu mazhar bunca lütf-ı Haqq'a ber-vefk-ı merâm
- 6 Şem'î-i iqbâlinden anîñ itmege kesb-i şeref
Teşnedir olmağa dergâhında mihr ü meh gulâm
- 7 Tînet-i pâkinde ihsân ü kerem ol rütbe kim
Şevk-ı ta'hrîk-i benânı ile olur şâd-kâm

- 8 Bir 'adîli olmadı manzûr-ı çeşm-i dehr anıñ
İşte erbâb-ı ma'ârif işte hayl-i havâş u 'âmm
- 9 Nâ-şinîde midhâti nâdîde zât-ı ekremi
Kâbil-i imkân degil haqq-ı edâ vü vaşf-ı tâm
- 10 Râhber olup umûrunda aña tevfiq-i Haq
Eyleye şadrında 'izz ü devlet ile müstedâm
- 11 Ref idüp 'arşa ser-i de'vâtı târîhiñ dedi
Sa'd ile Es'ad Efendi oldu müftiyyü'l-enâm

14/a

28

Kıt'a

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Târîh der Haqq Nûrî Efendi

- 1 Yine bir zât-ı 'âlî-ğadrı lütfundan Cenâb-ı Haq
Merâmıyla bu dem mesrûr kıldı hamd ola Haqqâ
- 2 Dedi târîhini gûş eyleyince Feyzî şevkınden
Ola Nûrî Efendi'ye mübârek câh-ı Magnisâ

1161/1748

29

Kıt'a

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Târîh berâ-yı Şadâret-i 'Ali Paşa def'a-i şâniye

- 1 Hâzret-i Âşaf-ı zî-şân-ı zamân
Menba'-ı lütf u kerem kân-ı atâ
- 2 Ya'nî düstûr-i mühimsâz-ı cihân
'Ali Paşa-yı 'adâlet-fermâ

- 3 İzz ü devletle sa'âdetle yine
Eyledi şadr-ı şudûru ihyâ
- 4 Ola a'dâsına dâ'im gâlib
Devr-i ahdi ola leb-rîz-i şafâ
- 5 Devlet ü 'ömrü füzûn ola müdâm
Hem maķâmında ide Haķ ibķâ
- 6 Zât-ı pâkin ide maķfûz kirden⁶⁶
Her günün 'id ide nâsa Mevlâ
- 7 Öyle bir kân-ı şehânîñ mişlin
Görmedi dîde-i mülk-i dünyâ
- 8 Mihr-i lütfu hele ol mertebe kim
Beni bir zerresi eyler ihyâ
- 9 Geldi bâ-lütf-ı Haķ aña târiķ
Yine şadr oldu mu'înü'd-ķu'afâ

1155 /1742

30**Kıt'a**

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Ķasîde-i Peçe der-sitâyîş-i 'Ali Paşa

- 1 Peyķam-ı müjde-i teşrîfi yine bir zâtîñ
Beden-i 'âleme gûyâ yeniden cân oldu

14/b

- 2 A'nî devletile şükrüne 'Ali Paşa kim
Mazhar-ı mühr olıcaķ dehre Süleymân oldu

⁶⁶ Kelime metinde "kederden" şeklinde ise de vezin gereği "kirden" olarak okundu.

- 3 Hâk mübârek ide ol zât-ı şerîfe el-hâk
 ʿĀleme mevhibe-i Hâzret-i Yezdân oldu
- 4 Yine teşrîfini gûş eyleyicek şadrı anîñ
 Ser-i aʿdâya felek havf ile zindân oldu
- 5 ʿĀleme şâmil o rûtbe kerem ü cûdu kim ⁶⁷
 Bu şenâkârı dañı lütfuna şâyân oldu
- 6 Viricek defʿa-i şânîsine târîhimi ben
 Hıfz için bir kuluna emr ile fermân oldu
- 7 Gerçi şâyeste-i taşîn degil idi ammâ
 İntizâr-ı eşeri bâʿiş-i giryân oldu
- 8 Olmamağ nâʿil-i maşşûda ne mümkün Feyzî
 Niçe dil-hastalarıñ derdine dermân oldu
- 9 Başla edʿiyesine şevkile gel sen de hemân
 Halk-ı ʿâlem aña fi'l-cümle şenâ-hân oldu
- 10 N'ola emrinde muvaffâk ide Mevlâ-yı Kerîm
 Hâzret-i çaryâr aña nigebân oldu⁶⁸

⁶⁷ Mısrada vezin bozuktur.

⁶⁸ Mısrada vezin bozuktur.

31

Nazm

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Târîh der- hakk-ı Evliyâ-zâde Aḥmed Efendi berâ-yı teşrîf-i medrese-i saḥn

- 1 İtmede eller şafâ vaşlı ile her demde 'îd
Rûze-i hicrine yâriñ biz bu gün olduḡ resîd
- 2 Göricek ol şûh-ı bî-râmîyi bu endâm ile
Tekye-i 'aşkında şeyḡ ü şâb olmaz mı mürîd
- 3 Rûzedâr-ı hicr ü firḡat olmayanlar 'aşḡla
İtmesün 'âlemde' îd-i vuşlat-ı yâri ümîd
- 4 Yâri 'îd olmuş görünce câme n'ola didim
Eski demler va'deler ḡâḡırda oldu cedîd
- 5 Feyzî-i bî-çâr da sefer ide bu eyyâmda
Fikret-i taḡşîl-i maḡşûl ile olmaḡda ḡadîd
- 15/a
- 6 Şimdi bir zâtîñ hele terfî'-i ḡadriyle Ḥudâ
Bizlere itdirdi rûz-ı rûzede ḡûyâ ki 'îd
- 7 Evliyâ- sîret melek-ḡaşlet Aristö-menḡıbet
Şâḡib-i 'ilm ü fazîlet zât-ı bî mişl ü reşîd
- 8 A'nî hem-nâm-ı Cenâb-ı Ḥazret-i faḡr-ı rüsûl
Kim cihânda 'adîli olmadı añın bedîd
- 9 Tînet-i pâkinde fazl u ma'rifet şol rûtbe kim
Ḡuş iden eḡvâr-ı ḡüftârını olur müstefîd

10 Eyleyüp yevmen-fe-yevmen qadr u iqbâlin bülend
Vire 'ömr-i sermedî hayr ile Hallâk-ı Mecîd

11 Hoş-edâ düşdü şenâ idüp bu dem târîh aña
Eyleye Ahmed Efendi'ye Hudâ şahını sa'îd

32

Kıt'a

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Târîh-i berâ-yı Qapûdân Duraq Mehemmed Paşa

1 Yem ü cûd ü nezâfet dâdkâr u lücce-i 'iffet
Temevvüc-bağş-ı baqr-ı himmet ü deryâ dil ü dâna

2 Semiyy-i hazret-i faqr-ı cihân u şahib-i 'irfân
Ki zât-ı rahm-perver-i qapûdân Paşa-yı bî-hemtâ

3 Medâr-ı râhateyn oldu bârî sebû-yı deryâniñ
Qılınca zâtını bu şadrı Mevlâ hikmeten i'câ

4 Temevvüc itdi çoqdan [ki]⁶⁹heves-kâriydi şevqinden
Ki işte geldi hâk-i pâye yüz sürmege deryâ

5 Harîr-i meh müheyyâ sandal-ı cûdına bir yelken
Ki fülk-i lütfuna zerrîn top mihr-i cihân-ârâ

6 Şenâdirlikse besdir ey dil ıtnâb-ı kelâm itme
Bulunmaz qa'rı baqr-ı midhat ü evşâfınıñ qat'â

7 Olup âsib-i dehr-i dündân hıfz u emânetde
Mübârek ide bu şadrı o zât-ı ekreme Mevlâ

⁶⁹ Metinde yer almamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

- 8 Çıķup Feyzî de istikbâline o mekremetkârîñ
Bu vechile sürer rû pâýına medhîñ kılup imlâ
- 9 Düşürdü yâ edeb teşrîfine târîhîni böyle
Çapûdân oldu izz ü yümn ile haķķâ Duraķ Paŗa

15/b

33

Kıt'a

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

Târîh-i berâ-yı Câmî'-i Ağa-yı Dârü's-sa'âde Beşir Ağa der- Bâb-ı Timûr

- 1 İmâm-ı naşîh-ı mihrâb-ı devlet kürsî-i şevket
Şaf-ârâ-yı kerâmet pâdişâh-ı kişver-i manşûr
- 2 Ki a'nî Hâzret-i Sultân Maħmûd Hân-ı Gâzî kim
Binâ-yı şevket ü iclâlî hem-vâre ola ma'mûr
- 3 Eşerler koydu mi'mâr-ı kef-i cûdıyla dünyâda
Hudâ ol hayır-ı âlî-nijâdi eyleye me'cûr
- 4 Ağa-yı Hâzret-i Dârü's-sa'âde daħı ez-cümle
Bu vâlâ secdegâhı eyledikde sa'y-i nâ-maħşûr
- 5 Müyesser eyledi çün Hâzret-i Allâh itmâmın
Çabûlü defter-i hayrât-ı ma'nâda ola mestûr
- 6 Olup âlemde dâ'im hayra sa'î böyle bânîsi
Ki zât-ı pâki aşlâ görmeye şerr u ğam u rencûr
- 7 Ne ziver câmî'-i dil-keş ki rûhâniyyetiñ görse
İçinde secdeden baş kıaldırmaz idi Tayfûr⁷⁰

⁷⁰ Mısrada vezin bozuktur.

8 Ne câmi^c-i hâlet-efzâ rûşen ü zîbende kim el-ھاڭ
Olunca niceler itmâmı târîhî ile me'mûr

9 Gelüp Feyzî de dedi ğayr-ı menkûtuyla târîhiñ
Beşir Ağa binâ kıldı hayır bir câmi^c-i pür-nûr

34

Kıt'a

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / feûlün

Târîh-i berâ-yı maħfil-i câmi^c-i mezkûr

1 Cenâb-ı Hâzret-i Maħmûd Hân kim
‘Azîmet eyleye şevketle bî-bâk

2 Hudâ zât-ı hümâyûnuyla anıñ
İde bu maħfili dâ'im şeref-nâk

3 Ne zîbende müferraħ dergeh el-ھاڭ
Neşât-âver olur seyr itse ğam-nâk

4 Nükûşuñ görse reşk ü hayretinden
Eger Behzâd olur bî-fehm ü bî-idrâk

16/a

5 Düşürdü Feyzîyâ bânîsi târîh
Sezâ ğünkârıma bu maħfil-i pâk

35

Kıt'a

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün

Târîh-i berâ-yı Vekâlet-i İbrâhim Ağa der-Magnîsa

- 1 Hâmdülillâh yine İbrâhim Ağa-yı muhterem
Oldu Magnîsâ'nîñ evkâfına 'izz ile vekîl
- 2 Vekâlet-i İbrâhim Ağa î-sîret melek-şaşlet Hâlîli menkıbet
Şâhib-i 'irfân ü 'iffet zât-ı bi-miśl ü 'adîl
- 3 Olmadık dâhil bulunmaz ravza-i ihsânına
Varsa hâricinde meger ola şenâsında bağîl
- 4 Olmasun muzmer derûnunda nazîri söylesün
Gördü mü çeşm-i cihân hiç böyle ağa-yı cemîl
- 5 Nev-be-nev oldukça böyle hidmet-i 'âlîde ol
Dostu olup mükerrem ve düşmanı ola zelîl
- 6 Feyzî şâyeste düşürse cevher-i târîh bu
Oldu Magnîsâ'ya İbrâhim Bey ni'mel-vekîl

36

Gazel

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Der-sitâyîş-Devâtdâr Mehemmed Paşa

- 1 Açıldı 'âlemin gül gibi bir şûh-ı dilistânı
Getürdü 'andelîb-i dil gibi şevke hezârânı
- 2 Olur mu rûzgârîñ sadmesinden hiç esen 'âşık
Şalınsa bâğzâr-ı dilde bir serv-i hürâmânı

- 3 Bahar irdi dilâ nâle vü feryâda agâz it
Ki teşrîf eyleye ol gül-ruhum demdir gülistânı
- 4 Bilür dilteşnegân la'liniñ keyfîyetin ancak
Gören deşt-i gamı hem câşnî-i âb-ı hayvânı
- 5 Çemen-zâr-ı hayâle rûy-i rengîniñ getürdükçe
Gülâb-ı efşân olur 'uşşâk-ı zârîñ çeşm-i giryânı
- 6 N'ola dil-keş-i edâ böyle gâzel söyler isem Feyzî
Ki vâd-ı tab'ımda şevk-ı medh-i pâk-i Âşaf-ı şânı

16/b

37

Kıt'a

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

- 1 Ne âşaf kim Süleymân-ı zamâna elyağ u ahrâ
Ne âşâf zâtı şadr-ı devletiñ şâyân-ı çespânı
- 2 'Aât vü levh-i çarha böyle tezhîb eyler evşâfin
Kalem bu resm ider dîbâce-i medhinde 'ünvânı
- 3 Vezîr-i dâd-ı ger-'âlî nijâd-ı merhamet-küster
Sehâ vü cûd-perver zîver-i şadr-ı cihân-bânî
- 4 'Ömer-i 'adl Mehemmed-nâm Şiddîkî sehâvet kim
'Adîliñ görmedi hiç bundan esbak mülk-i 'Osmânî
- 5 Göreydi mürtefi' tâ böyle kâh-ı 'izz ü iclâliñ
Eñ evvel baş kodu süddeye İskender-i Şânî

- 6 Aristo bu sedâd ü dânişîñ dil-bestesi hâlâ
Bu tedkîkât-ı rüşd ü fikriñ Eflâṭûñ hayrânı
- 7 Mürüvvet hem-enîs-i ṭînet-i zât-ı dilârâsı
‘ Atûfet hem-celis-i meşreb-i pâk-i ḳadr-dânî
- 8 Sa‘âdet fiṭnat-ı pâkinde müntec ‘izz u iḳbâlî
Nezâfet hilḳatında münderic hayr-ı firavânî
- 9 Mekârim dergehinde bir gulâm-ı çâbük ü çâlâk
Merâḫim bir tevâzu‘-pîşe şevḳ-engîz der-bânı
- 10 Refîki hayr u tevfiḳ u zâhîri şıḳ u ihlâsı
İsâbet bedreḳa emrinde ‘avn-ı ḫaḳḳ-ı nigeḫ-bânı
- 11 Feleklerdir derinde ḫidmetiniñ ğıbtâ-fermâsı
Meleklerdir kitâb-ı vaşfiniñ ez-dil sebaḳ-hânı
- 12 Semend-i cûduna zeyn ol keremkârîñ meh-i nevdîr
Mihirdir niçe raḫtına[ki]⁷¹ bir yâḳût-ı rümmânî
- 13 Dehen açsa sâdefveş baḫr-ı ḫayret içre ber-mağmûm
Olur lü‘lü‘-feşân elbette dest-i cûd-ı nisânı
- 14 Derinde zerreden yâ ḫişşeyâb-ı feyz-i lüṭfundan
Cihânîñ iktisâb-ı nûr ider mihr-i dıraḫşânı
- 15 Elimde kilik-i mecriyyü'l-edâ şan bir ḳalem şudur
Ḳılaldan şarf sû-yı gulbün-i vaşfına iz‘ânı

⁷¹ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

16 Hünlerde ma'rifetde cûdda nâ-yâbdır misli
 'Aṭâ vü 'ilm ü merḥametde yoḡdur aḡrânî⁷²

17/a

17 Merâḡim-perverâ şadrâ ḡidivâ âsmân-ḡadrâ
 Eyâ burc-1 sipihriñ 'adl ü dâdıñ mâh-1 tâbânı

18 Cihâna nûkhet-i 'adliñle ta'ṭır-i dimâḡ itdiñ
 Bahâr-1 gülisitân-1 devletiñ ey verd-i ḡandânı

19 Gürisne-çeşm dehr-i dûna zecr eymen ü himmetle
 Ki zâtıñ maḡz-1 ni'emet ḡıldı nâsa lütf-1 zebânı

20 Sen ol verd-i gülistân-1 şadâretsin ki sulṭânım
 N'ola şevḡile olsam 'andelîb-i mu'ciz-elḡânı

21 Dil-ber-i şaf-şikâf leşker-i nazm iken 'âlemde
 Dilim ḡışn-1 ḡaşîn-i ḡamda oldu şimdi pinhânı

22 Yaḡışmaz kâle-i faḡriyye Feyzî şâhid-i nazma
 Ki olsa böyle bî-endâm eger lafz-1 perîşânı

23 Kelâl îrâş ider gül besdir ıṭnâb-1 kelâm itme
 ḡulûş ile du'âlar ile yâ şart-1 süḡandânı

24 İlâhî devlet ü iclâl ile tâ rûz-i restâ-ḡîz
 Şadâretde muḡîm et ol mekârimkâr-1 devrânı

⁷² Mısrada vezin bozuktur.

38

Kıt'a

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Târih-i Şadâret-i Mâhir Muştafa Paşa

- 1 Yine Hâk-Şadra teşrîfiyle bir zât-ı keremkârîñ
Nizâm ü devlet ü ferr u şükûhu eyledi tensîk
- 2 Semiyy-i ebtahî fârûk-înet murtezâ-sîret
Ki a'nî Muştafa Paşa'yı hem hâşşiyet-i Şiddîk
- 3 Cihânda vaşf-ı zâtıñ itdi zam evrâdına zâhir
Felekde midhat-i pâkiñ 'utarid eyledi tesbîk
- 4 Sütûde-menkıbet ehl-i fazîlet mâlik-i 'iffet
Mühimsâz-ı umûr-ı dîn ü devlet şâhib-i tedkîk
- 5 Vücûhen 'adlile başdırdı eslâfını bi'l-cümle
Ki mühr zâtını ehl-i başîret itdiler ta'tbîk
- 6 Hılâf olmaz der isem dünyede nâ-yâbdır mislî
Ki bu kavlı-i müraccahda beni kim eylemez taşdık

17/b

- 7 Hayâlin itmese ehl-i sühanger vaşfile şadâb
İder sûz-i taħassür ile tab'ın şübhesiz taħrîk
- 8 Semend-i hâmeye meydân verirdim medh-i pâkinde
Ki ammâ eyledi cevlân ki tab'ım keder-i tazyîk
- 9 Ne rütbe olsa mâdiḥ-hâme-i zâtı daḥı vâlâdır
Degil haḫḫ-ı edâ vaşfını kâbil eyledim taḫḫîk

- 10 Gel ihlâşîñ [ki ol]⁷³ dergâhına iş'âra hengâmı
Ki itdi nişîm bu vaqte dek bahtım beni ta'vîk⁷⁴
- 11 Çün erbâb-ı rüsûm oldu müheyyâ idi tebrîke
Dil-i zârı ki bende eyledim bu resmile teşvîk
- 12 Du'â hengâmıdır rabt et kelâmı eyleme ıtnâb
Dilâ gel arşa kıl hâbl-i du'â-yı devletiñ ta'lik
- 13 Hemân ol fâris-i meydân-ı 'adliñ sâ'ik-i taqdîr
'Înân-ı haneg emriñ hayr u birre eyleye tesvîk
- 14 Şehen-şâh-ı cihân kendüye şevketle sa'âdetle
O zât-ı ekremi itdikde mühr-i pâkile teşvîk
- 15 Ğaybdan gûşa geldi Feyziyâ bu cevherî târih
Vire şadrında Mâhir Muşafa Paşa Hâk tevfiğ

39

Kıt'a

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Târih-i berâ-yı rütbe-i Anadolu 'Āşım Efendi

- 1 Mâlik-i 'ilm ü beyân şâhib-i fazl u 'irfân
Sebağ-âmûz-ı cihân hâşiye pîrâ-yı netef
- 2 A'nî bî-mişl ü 'adîl 'Āşım Efendi ki anîñ
Dür-i zâtın bulamaz bir dağı deryâ dür-i şadef
- 3 Rütbe-i şadr-ı Anadolu'ya nâ'il olıcağ
İtdi taḥsîn ü şenâ 'âlem ü ahlâf u selef

⁷³ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

⁷⁴ Mısrada vezin bozuktur.

- 4 Dağı 'âlî ola 'izzetle cenâbı dilerim
Olmaya kevkeb-i iqbâli ebed hasf ü telef
- 5 Feyziyâ nâzik-edâ düşdü bu mışra' târîh
Buldu pâye kadem-i 'Âşım Efendi'yle şeref

18/a

40

Nazm

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

Târîh-i berâ-yı Şâhsüvâr-zâde Qapûdân Muştafa Paşa

- 1 Zâhîr-i bî-kesân şâhib-i zekâ vü tab' u zi'l-iz'ân
Şeh-i evreng-i 'irfân Qapûdân Paş a-yı bî-aqrân
- 2 Odur âsâyiş-i deryâya bâdî râhata bâ'ış
Ki Mevlâ zâtına bu şadı kıldı hikmeten ihsân
- 3 Derinde şubh u şâm bir âbkeş hizmetgüzârıdır
Sürer rû yem emvâc pâylene anıñ her an
- 4 N'ola top-ı livâ-yı lütfu mühre gösterir bayrak
İder fânûs-ı felek cûduna gıbta meh-i tâbân
- 5 Mağarr-ı düşmana ger lenger-endâzı қаһr olsa
Olurdu cism-i polad-ı 'adû havf ile rîgîstân
- 6 Muḥîṭ olmaz şenâverlik iderse ḥaşre dek ḥâmem
Ki yokdur baḥr-ı vaşf u medhine қа' r u ḥadd ü pâyân
- 7 Ne semte 'azm iderse baḥr u berde 'izz ü devletle
Ola rehber aña tevfiḳ ü 'avn-ı ḥazret-i Yezdân

- 8 uşu-r nazmımı afv eyle lütf et ey kerem-kânî
Degildir sözlerim dergâhına ‘arza belî şâyân
- 9 Tesâdüf eyle[yi]nce ‘izz ile sulţânıma bunda
Şenâña böyle dest-avîz ile oldum yine gûyân
- 10 alem evşâf-ı pâkiñ böyle mi eyler idi lâkin
oma yine fikri navlûn aydı itdi bendeni nâlân⁷⁵
- 11 Deriñe böyle geldi bî-bedel târîhile Feyzî
Donanma-yı Hümâyûn oldu baħre pür-naşir-i pûyân

41

Kıt’a

Fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilâtün / fe’ilün

Târîh-i berâ-yı manşıb-ı udsî şerîf ‘Abdullah Efendi

- 1 Zât-ı ħalâl-nikât ħüküm-i Eflâtûn
Seba-âmûz-ı rumûzât dil-i Câlînus
- 2 Manşıb-ı udsî şerîf oldu bu dem ‘izzetle
A’nî kim ‘Abdi Efendi fezâ’il-me’nûs
- 3 Neyyir-i zihnine nisbet ile zerre ħurşîd
Baħr-ı fazlına göre atre-kitâb-ı âmûs
- 18/b
- 4 Hem umûrunda muvaffa ola ħayra dâ’im
İtmesün Ĥazret-i Ĥa zât-ı şerîfin me’yûs
- 5 Dedi aħbâb düşer Feyzî bu mışra‘ târîh
İde devletle mübârek saña uds-i uddûs

⁷⁵Mısrada vezin bozuktur.

42

Kıt'a

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Târîh-i Meşîhat-i Pîrîzâde 'Osman Şâhib Efendi

- 1 Yine aşhâb-ı fażl u dâniş ü 'irfâna şad-müjde
Sa'âdet ile buldu şadr-ı fetvâ şâhibiñ hâkkâ
- 2 Semiyy-i pâk-i Zinnûreyn vü hem-hâşşıyyet-i Şiddîk
Ki a'nî Hazret-i Şâhib Efendi-yi kerem-pîrâ
- 3 Kemâl-i zâtın ehl-i fazîlet itdiler işbât
Mücâb olmazsa kim işte kitâb itsünler istiftâ
- 4 Muvaffâk eyleyüp şadrında zât-ı pâk-i pür-cûduñ
Zamân-ı devletinde herkesi mesrûr ide Mevlâ
- 5 Ser-i da'vâtı 'arşa bend ile Feyzî dedim târîh
Ola Şâhib Efendi'ye mübârek mesned-i fetvâ

43

Kıt'a

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Târîh-i berâ-yı manşıb-ı Haleb bâ-İbrâhîm Efendi

- 1 Hâsîb ü pâk-ıñet mâlik-i gencîne-i 'iffet
Sütûde-menkıbet 'âlî-nijâd ü şâhibü't-tedkîk
- 2 Odur Şurre Emîni-zâde İbrâhîm Efendi kim
Cenâbın şıdkile hâhiş[ü]⁷⁶ hem meşreb-i şiddîk
- 3 Olup hâlâ Haleb kâdîsı istiḥkâk u yümñ ile
Târîkıñ eyledi devr-i medâris iderek taḥkîk

⁷⁶ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

- 4 Mübârek eyleyüp câhîñ o zât-ı ekreme Mevlâ
 Kıla fevz ü felâhı âmini ide terfîk
- 5 Düşürdi bâ-du‘â gûş eyleyenler Feyziyâ târîh
 Haleb'de bula İbrahim Efendi mecd ile tevfiğ

19/a

Anadolu'da Eflanot Kazâsı'nda Zülüflü Teberdâr Mehemmed Ağa'nîñ çeşmesi'ne
 yazılan târîh

44

Kıt'a

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

- 1 Hâbbezâ çeşme-i zîbende vü âb-ı şâfi
 Yok bu etrâfda bir mişli dilâ ile nigâh
- 2 Ola bânîsi muvaffak nice hayra böyle
 ‘Ömrünü eyleyüp efzûn Cenâb-ı Allâh
- 4 Şâd idüp rûhunu hem vâlidî İbrâhîm'iñ
 Kıbrini ravza-i ‘adn eyleye fazlla lillâh
- 5 Şimdi bu kırye ahâlîsi şuyuñ buldurdu
 Mâ deyü teşneleri eyler iken nâle vü âh
- 6 Dedi bu çeşmeniñ itmâmına Feyzî târîh
 ‘Ayn ı nev yapıdı Teberdâr Mehemmed lillâh

45

Kıt'a

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Hüsni Bey Hazretleriniñ Yeñiçeri Ağalığı'na târîhdir

- 1 Zât-ı şâhib- keremâ 'ârif-i 'âlî-ğadrâ
Ey olan mâlik-i fazl u hüner-i nâ-ma'dûd
- 2 Vaşf-ı pâkiñ seniñ itnâba ne hâcet hâme
Tavr u memdûh u pesendide hişâliñ maħmûd
- 3 İşte târîh-i selef doğrusu[ki]⁷⁷ Sulţânım
Bu şadır görmedi zâtıñ gibi ferhunde vü cûd
- 4 Eyleye Hazret-i Hağ hüsni sülûküñ müzdâd
Senden erkân-ı ocağ râzı vü 'âlem hoşnûd
- 5 Geldi incâz-ı va'd günleri hâtırda mıdır
Bir kuluñ olmuşidi merħametiñle mev'ûd
- 6 Bir esâme aña vir ben kuluñ azâd eyle
Qalmasun ribğa-i şikletde vücûdum ma'kûd
- 7 Seni de hayra muvaffaq dahı 'âlî iderek
Şağlıya zât-ı şerîfiñi hağâdan ma'bûd
- 8 Gül-i kâmiñ ola eşküfte küşâde bahtıñ
Der-i iğbâl vecihiñ itmeye Allah mesdûd
- 9 Der ki yeñiçeriye hele ħamdulillâh
Zâtıñ iğbâl ü sa'âdet ile itdikde ku'ûd

⁷⁷Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

19/b

- 10 Feyzî de didi mücevher düşürüp bir târîh
Ola Hüsnü Bey'e izz ile ağalık mes'ûd

46

Kıt'a

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

'Abdullah Efendi'niñ İslâmbol pâyesiyçün târîhdir

- 1 Şimdi bir fâzıl u 'allâmeniñ iqbâli ile
'Âlemiñ geldi sa'âdetle mübârek fâlı
- 2 Ya'nî pâkîze-Şiyem 'Abdi Efendi elhaq
Şâhidi zâtını işbâta hulûş-ı bâlı
- 3 Qadri verdikde şeref-i pâye-i İslâmbol
Buldu emrinde felek şevk ile istiklâli
- 4 Feyzî-i dâ'î şenâ-birle dedi târîhiñ
Rütbeñi sa'dile yümnile ide Haq 'âli

47

Kıt'a

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Târîh-i berâ-yı Türbe-i ser-Yedekçiyân Ağa-yı Dârü's-sa'âde Mehemmed Ağa der-
Doğancılar

- 1 Cenâb-ı hayrüh-ı dîn ü devlet ü mâlik-i iffet
Ki a'nî nuhbe-i ümmet-i Beşir Ağa-yı bî-hemtâ
- 2 Vücûd-ı pâki şöyle hayra sâ'î gayre şâmildir
Ki işte eyledi bir bendesi bu türbeyi ihyâ
- 3 Ne bende nâmdâş-ı Hazret-i fahr-ı cihân olmuş
Ki zât-ı pâkîne hayrâtı Bârî eylemiş i'tâ

- 4 Gelen züvvâr-ı hayır-endîşân bu türbe-i pâke
Recâ mendiz ki ihlâş ile ide fâtiḥâ ihdâ
- 5 Kederden hıfz idüp dâ'im ide tâ rûz-ı restâhîz
Velîyyü'n-ni'cemetiñ hem 'izziyle bânîsiñi Mevlâ
- 6 Düşürdi bî-nuḩaḩ ehl-i başîret böyle târîḩiñ
Eşer bir-ḩıḩ'adır firdevsden bu türbe-i zîbâ

48

Kıt'a

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Târîḩ-i berâ-yı ḩatt-ı Hüseyin Ağa

20/a

- 1 Levḩaş Allâḩ liḩye-i nev ḩayr kim
Ser-fîrâz oldu çemen-zâr-ı 'aden
- 2 Hâce-i ḩudret ne dilkeş çekdi baḩ
Şafḩa-i vecheyne tuḒrâyı şiken
- 3 Eyledi temlîk-i ḩattıyla iksâ
Mülk-i ruḩsârı şehin-şâh-ı huten
- 4 Vechi var ḩârîḩ ise ḩalb-i 'adû
Çeşm-i aḩbâbı n'ola şevkile rûşen
- 5 Yine ḩâşırđır ḩılarsa mû be mû
Vaşf-ı rîşîñ ḩâme-i câd u fen
- 6 Mışra'ıñ ḩarf-i aḩîrinden bulur
Mâh-ı sâl-ı ḩattı tedḩîḩ iden

7 Düşdü bâ-feyż-i Hudâ ana târîh bu
 Hattile rûy-ı Hüseyin oldu Hasan

49

Kıt'a

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Târîh-i berâ-yı meremmet-i Kız Kulesi

- 1 Sâye-i Hâzret-i Hallâk-ı Cihân Maḥmûd Hân
 Ki odur Pâdişeh-i memleket-ârâ vü gayûr
- 2 Nice mevzi'ler olup himmet-i pâkiyle bihîn
 Nice yerler kefi cûdu ile oldu ma'mûr
- 3 İşte Kız Kulesi'niñ daḥi kılup ta'mîr
 Oldu bâ 'avn-ı Hudâ ol şehr-i 'âlem me'cûr
- 4 Bî-cihâz-ı duḡter idi ḥüznile sân nâ-bâlig
 Eyledi sa'y-i belîgi ile anı mesrûr
- 5 Eşer-i bâkî ile ola 'âlem âbâd
 İde düşmanlarını bârî ḥarâb u maḡhûr
- 6 Geldi ta'mîrine bir 'abdi dedi târîhiñ
 Emr-i Sulṭân ile Kız Kulesi oldu ma'mûr

50

Kıt'a

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Târîh-i berâ-yı hâne-i Mehemmed Ağa der Magnisâ

20/b

- 1 Cenâb-ı Hacı Mehemmed Ağa-yı zîşân kim
Muķīm kuvvet-i bahtı ola esâs-âsâ
- 2 Binâçün eyledi bu hâneyi derûnunda
Bula hemîşe neşât u sürûr zevķ u şafâ
- 3 Gören idüp aña tebrîk böyle der târîh
Mübârek eyleye bu hâneyi saña Mevlâ

51

Kıt'a

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Târîh-i Kaşr-ı Hüseyin Ağa der-Ķartal

- 1 Habbezâ kâh-ı müferraħu bî-^çadil
Bârekallâh kaşr u zibâ vü metîn
- 2 Biñde bir olmaz bu kaşr-ı bî-ķuşûr
Tarħ iden üstâdına şad âferîn
- 3 Sâhası revnaķ-ı dih- bâĝ-ı İrem
Ķıı^ça-i reşķ-âver ħuld-i berîn
- 4 Tarzı naķşı ĝıbta-fermâ-yı felek
Resmi ĝâret-gâh-ı tab^ç-ı ħurde-bîn
- 5 İnķişâfı kâşif-i tab^ç-ı kesîf
İnşirâhı şâriħ-i ħalb-i ħazîn

- 6 Saḡfına bir Őemse-i zerr-dûz mâh
Mîhr bir âvîze-i dürr-i semîn
- 7 Vaşf-ı pâkiñ kılsa gûş âdem degil
Cân atar⁷⁸ cismin yâsemîn
- 8 Tûtî-i gûyâya gûyâ nev  afes
 Andelîbe lâne-i feraĥ- arîn
- 9 Cilve-ger Őahnında zevĥ ile Şafâ
Őevĥ der-bâb u ġam u hem dürr-i kemîn
- 10 Őevĥ-ı bâdıyla Şarîr-i revzeni
Bir Hüseynî beste gûyâ nev-zemîn
- 11 H aĥ ide bânîsini dâ'im ola
Kim derûnında Şafâ ile nişîn
- 12 Seyr iden bu resme der târîĥini

21/a

 aŐr-ı dilkeş tarĥı maţbû^c-ı bihîn

52

Beyit

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Târîĥ-i berâ-yı vilâdet-i maĥdûm-ı SilâĥŐör-ı Şehriyârî  adı Bey

- 1 Dedim vilâdetine bir hoş-edâ ile târîĥ
Hudâ Meĥammed Emîn'niñ  udûmün ide sa'îd

⁷⁸ Mısra metinde eksik çıkmıştır.

53

Kıt'a

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Târîh-i vilâdet-i maḥdûm-ı Molla 'Ömer

- 1 Bugün pür-nûr kıldı 'âlemi bir tıfl-ı meh-peyker
Neşât ile cihânîñ n'ola ḳurre gelse 'aynına
- 2 Görenler şubḫ-ı şâdık doğdu derler dâye ol mâhîñ
Şarınca hâle-âsâ şan beyâz ḳundağı eynine
- 3 Mücevher ḫarfile ṭab'ıma geldi bir güzel târîḫ
Meḫemmed Şâdık'ı baḫş eyle yâ Rab vâlideynine

54

Beyit

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Târîh-i vilâdet-i maḥdûm-ı Nûri Efendi

- 1 Geldi dû mışra'ile böyle mücevher târîḫ
Ḥaḳ ḳudûmünü mübârek ide Faẓlullâh'ıñ

55

Kıt'a

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Târîh-i berâ-yı Şadâret-i Nâ'ilî 'Abdullâh Paşa

- 1 Fenn-i dâdıñ mâhiri meydân-ı 'adliñ Fârisî
Metn-i rüşdüñ şârihi ḳavl-i sedâdıñ ḳâ'ilî
- 2 A'nî faẓl-endîşe 'Abdullâh Paşa-yı kerîm
Kim cevâb-ı cûdunuñ Ḥâtem-i derinde sâ'ilî
- 3 Ḥikmete merhûn bu vaḳte teşrîfi meger
Çoḳdan olmuş şadır ol zât-ı pâkin mâ'ilî

- 4 Eyleyüp her hâlde emn ü selâmetle muķīm
İtmesün tevfiķını fevkinden Allâh zâ'ili
- 5 Yazdı çâr rükün-i levha böyle târîhin kalem
Şadr u mührüñ oldu 'Abdullâh Paşa nâ'ili

21/b

56

Kıt'a

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

Târîh-i berâ-yı Kaşr-ı Nu'mân Efendi

- 1 Hûşâ kâh-ı müferraḥ cây-ı pâk ü tarḥ-ı bî hemtâ
Maḥall-i şevḳ-efzâ mevki'-i bî-miṣl ü bî-endâd
- 2 Müsellemdir bu kaşrıñ tarzı elḥaḳ naḳş-ı vâlâdır
Eger var ise bir miṣl ü kuşûru söylesün Behzâd
- 3 Şafâ ise murâdıñ gel bu kaşra ey dil-i şeydâ
Küşâd it revzen-i şevḳı idüp bâb-ı gamı ...⁷⁹
- 4 Hudâ âsîb-i dehr-i dündan ḥıfz eyleyüp dâ'im
Kedersizce derûnunda ide bânîsini dil-şâd
- 5 Düşer tebrîk için bir mışra'ı berceste-i târîḥ
Bu kaşr-ı dil-keşi Nu'mân Efendi eyledi âbâd

1173/1760

⁷⁹ Mısra metinde eksik çıkmıştır.

57

Kıt'a

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Târîh-i berâ-yı sâhilhâne-i Dürrî-zâde Muştafa Efendi

- 1 Ebû Mansûr fitnat ibn-i sîrîn-i sîret ü haşlet
Sütûde-menkıbet 'âlî- nijâd vu zât-ı pâk-i ecdâd
- 2 Semiyy-i fahr-ı 'âlem a'nî kâdî'asker-i zîşân
Esâs-ı mülk-i iqbâli bula devletle istibdâd
- 3 Ebâ 'an ced fazîlet mûriş-i mevrûş-ı râyetdir
Fünûn-ı 'ilm ü 'iffet tînet-i pâkinde mâder-zât
- 4 Sütûn-ı midhatiñ şerhinde fahr eyler dil-i zârı
Ġazâlî vaşf-ı müşgîniñ ider dibâce-i evrâd
- 5⁸⁰
Mezâkında halâvet-bağş olurdu şükr-i mî'âd
- 6 Beyâna kâdir olsa nüşha-i kadriñ zamîrinde
Aristo 'ilm-i eflâke bulurdu merci'-i mirsâd
- 7 Hüve'z-zâtü'l-kerîm mişlühû fi'd-dehr lem-yüced
Ve mâ lî tâketün bil leyse bi'l-evşâf-i ta'dâd
- 8 Bihîn kâdr-ı bülendeş ser-firâz u hâme-i kütâhest
Ceh-i kerîm medh o ki tînet men nîst isti'dâd
- 9 O zât-ı kâmkârıñ dahı âşâr-ı cemîlinden
Bu sâhil-hâneyi mi'mâr-cûdu eyledi âbâd

⁸⁰ Mısra metinde çıkmamıştır.

22/a

- 10 Ne sâhil-hâne-i rûh-efzâ mu'allâ saḳf u vâlâ câ
Ne sâhil-hâne a'lâ mürtefi' bünyâd-ı bî-endâd
- 11 Nuḳûş-ı tarḥ u tarzı ğıbta-fermâ-yı dil-i nezzâr
Ki resmi ḥayre-sâz-ı çeşm-i zîhn-i Mânî vü Behzâd
- 12 N'ola ma'füvv olursa i'tirâf-ı cürmile şimdi
Der-i pâkinde feyz eyler istirḥâm ...⁸¹
- 13 Ğarâz 'arz-ı 'ubûdiyette besdir eyleme iṭnâb
Du'â-yı ḥayır-ı pâkiñ gel ey kilik-i ḥoş inşâd
- 14 Nişîn olsun bu sâhil-hânede yümn ü sa'âdetle
Keder hiç görmesün yâ Rab ol zât-ı kerem mu'tâd
- 15 Şafâ-yı ḥâtır ile râḥat u zevḳ u sürûr ile
Müdâm evlâd u etbâ'-ı kirâmıyla ola dilşâd
- 16 Gören tarḥıñ bu resme tebrîk ile der târîḥ
Zihî zibende sâhil-hâne-i vâlâ mübârek bâd

1166/1753

⁸¹ Mısra metinde eksik çıkmıştır.

58

Kıt'a

Fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün

Târîh-i Merşiye

- 1 Şad hezâr hayf Süleymân Ağa-yı zîşânîñ
Halîlesiydi o pâkîze habîb ü pâk-dâmen
- 2 Dıraht-ı 'ömrünü kaç' itdi rûzigâr çün kim
Nihâlini ide bârî cihânda sağ u esen
- 3 Dedim iki elimi kaldırup aña târîh
Hâtîce Kadın'a me'vâyı ide Hâk mesken

59

Kıt'a

Mefâ'ilün / fe'îlâtün / mefâ'ilün / fe'îlün

Târîh-i Merşiye

- 1 Cenâb-ı maşraf-ı 'âlî Hasan Efendi'niñ
Ki zâdesiydi o mâh-ı nev-sipih-rârâ
- 2 Füzûn olup aña yandıkca rahmet-i Bârî
Ki vâlidî ola 'ömr-i tavîl ile yektâ
- 3 Düşürdüm aña işidüp vefâtına târîh
Hudâ civâr-ı Muhammed'de Aḫmed'e kıla câ

22/b

60

Beyit

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

Târih-i merşiyeye berâ-yı Selim-zâde Yahya Efendi Kâtib-i Maḥkeme

- 1 Fevtine âh çeker sûzile târih dedim
Kâtib-i Maḥkeme-i ḥuld ide Ḥaḫḫ Yahyâ'yı

61

Kıt'a

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Târih-i Merşiyeye der-Saḫız

- 1 Ḥalîlesi idi Fetḫi Efendi'niñ efsûs
Muḥaddere idi ...⁸² şalâḫ ile ḫaḫḫâ
- 2 Edince ıṣḫâṭ kendi de ḫoydu⁸³
Bu bâğda daḫı tâze nihâl idi ḫayfâ
- 3 Gidince ḫamli bu da gitdi âh ḫasret ile
Rażî'ayı ḫuzusundan ayırmadı Mevlâ
- 4 Mezâdı raḫmet ile ravza-i cenân olsun
Ki seyyi'âtını 'afv ide Cenâb-ı Ḥudâ
- 5 Du'â idüp dediler bu edâ ile târiḫ
Ḳıla nefise tena'um nefâyis-i me'vâ

⁸² Mısra metinde eksik çıkmıştır.

⁸³ Mısrada vezin bozuktur.

62

Mesnevi

Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Vâkı'a-nâme

- 1 Gel ey hâme-i huceste-eşer⁸⁴
Râvî-i vaq'a-hây-ı peyk-i hayr
- 2 Naçle şâlih bu 'acibe destânı
Gördüğün gibi yaz bu dem anı
- 3 Ğonce-i kâmı bul küşâde tûvân
Çalmasun nâ-şüküfte kıl handân
- 4 Hâk-pây-ı cenâb-ı Ağa'ya
O felek-çadr u âsumân-pâye
- 5 Olduğu üzre hâlim icmâlâ
Eyle 'izz-i huzûruna inhâ
- 6 Deyicek böyle kıldı bâ-takrîr
Vaç'amı zîver-i beyân birbir
- 23/a
- 7 Ey 'atâ-perver ü mekârim-kâr
V'ey mühimsâz-ı ma'nî-i düşvâr
- 8 Vaç'amı diñle gel mürüvvet kıl
Lâyık-ı şânıñ üzre himmet kıl
- 9 Üstüme ceş-i gam şitâbandır
Hâl-i zârım çat'î perîşandır

⁸⁴ Mısrada vezin bozuktur.

- 10 Tâkatim yok taḥammüle tende
Görmemişdim bu ḥâli zâtında
- 11 ‘Ahd-i pâkiñde cümle leyl ü nehâr
Her demim zevk ile iderdi güzâr
- 12 Boynuma olmamışdı bend aşlâ
Ḳayd-ı fikr-i maşârif-i dünyâ
- 13 Şanur idim bu âsyâyı felek
Bu sibâk üzere hep gider dönerek
- 14 Vâlidim eyleyince ‘azm-i beḳâ
Teng ü târ oldu başıma dünyâ
- 15 Bildigim yâr-ı ḡâr-ı şâdıḳlar
Bâtınen çıḳdı hep münâfıḳlar
- 16 Şem‘-i iḳbâl olunca mürde vü târ
İtmedi sâyesinde biri ḳarâr
- 17 Olan eşyâyı dâni aldı
Baña âşâr faḳaḳ keder ḳaldı
- 18 Tereke itmeyince deyne vefâ
Göñül ol demde ḳıldı terk-i şafâ
- 19 Çâk idüp ceybimi yed-i şekvâ
Dâmenim tutdu pençe-i gavḡâ

20 Zâr u zûr dâ'in-i dalâlet-kâr
Sen deyü kefil deyü beni tekrâr

21 İtdi iddi'âların bi'z-zât
Şâhid-i zor ile o kıavm işbât

22 Gerdenime olunca zâr u zebûn
Tavk-ı kamerî gibi tağıldı düyûn

24 Dağılup gitdi hep müdâhinler
Kaldı ancak yanımda dâyinler

23/b

25 Bu kederle olur iken bî-tâb
Düşmen olmuş idi dü dideme hûb

26 Bu gice seyrim içre oldu nümâ
Çeşm-i câna sevâhil-i deryâ

27 Girye-rîz olarak o etrâfi
Hayret ile gezerken eknâfi

28 Oldu dâver-i kerîmü's-şân
Zât-ı pâkiñ o yerde baña 'ayân

29 Baña bir sâ'at eylediñ ihdâ
Ey merâhim-hüner kerem-pîrâ

30 Tesliyetlerle eylediñ dilşâd
Dil-i maızûnu guşşadan âzâd

- 31 Def idüp cümle hüzünle kederi
Beni ğamdan o sâ'at itdi berî
- 32 Dîdem oldu çü hâbdan bîdâr
Verdi hayret bu vâkı'a tekrâr
- 33 Şoñra bir pîre ben bu rü'yâyı
Gördüğüm zevk-i seyr-i uz mâyı
- 34 Naql idince vuķû'unu bir pîr
Böyle ta'bîrîn eyledi tebşîr
- 35 Ğalibâ Hazret-i Beşîr Aĝa
Saña bir tevliyet ider i'câ
- 36 Zaħmîña çâresâz ü merhem olur
Dâfi'-i hüz[n]⁸⁵ ü girye vü ğam olur
- 37 Nazm ile kııl bu hâlini inhâ
Beni diñlersen ey sühan-pîrâ
- 38 Dedigin ĝuş idince ez- dil ü cân
Böyle yazdım be-ķudret-i imkân
- 39 İki 'âlemde zâtîña Allâh
Ola hâfız kerem ide herĝâh
- 40 Olıcaķ devlet ile manzûruñ
Ola Feyzî kuluñ da mesrûruñ

⁸⁵ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

24/a

63

Mesnevi

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ûlün

Bursa'da kaplıcalara âvîze olandır

- 1 Şuyu teshîn eyleyen hep⁸⁶
Nûşâdır zâc u kibrît ü borak
- 2⁸⁷
Şifâdır nice vâye ile taşdıķ
- 3 Cülûs olsa eger havzında bî-pâk
Behakla demregîden cism olur pâk
- 4 Talakla kalmar evcâ'-ı mefâşıl
Cerile kışr-ı cildi maḥv ider yel
- 5 Şuḥûş-ı sa'feden kalmar eşer hiç
Fe-ammâ nûş idem derseñ pek az iç
- 6 Çeker raḥimde ağrıyı dâfi'
Riyâḥ-ı bâride elbetde nâfi'
- 7 'Aşabda dizde ger var ise bâđıñ
Açılırsun hemân pek baş ayađıñ
- 8 Bulur 'uzuv geride iltiyâmı
Dırâz itdi kalem gerçi kelâmı

⁸⁶ Beyitte vezin bozuktur.

⁸⁷ Mısra metinde çıkmamıştır.

- 9 Diye her kim iderse buna im'ân
Vere Allâh şifâ Feyzî'ye her ân

64

Kıt'a

Fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün

Iydiyye destâr recâsıyla yazılan

- 1 Deyr-i felek baña baña bu 'îd içere yine⁸⁸
Künc-i derd ü ğamı me'vâ eyle
- 2 Kaţ'-ı nâhun iderek âh iderek
Hâşılı kendiñi ihfâ eyle
- 3 'Âkıbet dalkavuğ itdikde beni
Didi bir kes sözüm ıŝġâ eyle
- 4 Variken böyle veliyyü'n-ni'metiñ
Var merâmıñ aña inhâ eyle
- 5 Geldim ey server-i hayl-i 'ulemâ
Bu niyâzım benim i'tâ eyle
- 24/b**
- 6 Ne var ey kân-ı kerem başıñ için
Bir şarıqla beni ihyâ eyle
- 7 Feyzî gel bâġ-ı şenâsında yeter
Hameñi bülbül-i gûyâ eyle
- 8 Şihhat ü devlet ile yâ Rab anıñ
Her zamân kıadrini bâlâ eyle

⁸⁸ Mısrada vezin bozuktur.

- 9 Dağı mahdumların 'âlemde
Her birin fażl ile yektâ eyle

65

Mesnevi

Fe'ilâtün/me'fâilün/fe'ilün

Üsküdâr Maḥkemesi'nde Kâtib Süleymân Efendi'niñ Mülâzemet verdiği 'arz-ı ḥâlîñ
kenârına yazılmıştır.

- 1 Ey veliyyü'n-ni'am 'ulüvv-i himem
V'ey 'aḫâ-pîşe vü sütûde-şiyem
- 2 'Arz-ı ḥâl-i faķire eyle nazâr
Ey keremkâr u merḫamet perver
- 3 aldı dil künc-i ğamda zâr u ḫazîn
Bunca demdir ki ider efgân ü enîn
- 4 Var du'âna belî muvâzabetim
Yokdur ammâ ki bir mala zimmetim
- 5 Bilürüm lîk baḫtımı varun
Gel emiri bu vaķite merḫûn
- 7 Umarım vaķti geldi sulṫânım
Keremiñ şâd ide dil ü cânım
- 8 Der-i pâkiñden itme[ki]⁸⁹ me'yûs
Beni ey zât-ı mekremet-me'nûs
- 9 Seni şadrında ide Ḥaķ dâ'im
Ṭûl-i 'ömr ile olasın dâ'im

⁸⁹ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edilmiştir.

10 Hem tehâlük cihânda olup sermed
Şaklaya anı haşâdan ebed

66

Kıt'a

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Hareket-i meseliyye için Dürrî-zâde Efendi'ye verilen manzûm 'arz-ı hâldir.

25/a

- 1 Pâdişâh-ı dâd-küster a'nî sulţânü'l-enâm
Kenz-i 'adl ü ma'adelet lütf-i kerem-i 'âlî tebâr
- 2 Oldu âşâr-ı müberrâtı cihânda şâyegân
Eyleye hemvâre hayrâta muvaffağ kirdgâr
- 3 Zâtı hayr-ı maḥẓ u fikri nef'-i 'âlem şübhesiz
Günc-i 'ilmi eyledi feth ile işte âşikâr
- 4 ...⁹⁰ Devletlü Sulţânım gibi nâ-yâbda
Şadr-ı fetvâda sa'âdet ile kıldı pâydâr
- 5 Sikke-i altmışlığı daḥı idüp tecdîd çün
Cevdet-i ṭab'-ı selîmi 'âleme itdi nisâr
- 6 Geçmesün ümmîdim benimde ḳal kerem bulsun revâc⁹¹
Eyleye hemvâre hayrâta muvaffağ kirdgâr
- 7 Geçdi gitdi niceler mermerde ḳazdı sikkeyi
Ḳaldı dil fülüs-i züyûf-âsâ ayaḳda ḥâksâr⁹²

⁹⁰ Mısra metinde eksik çıkmıştır.

⁹¹ Mısrada vezin bozuktur.

⁹² Mısrada vezin bozuktur.

8 Sen gibi hâliş efendim variken lâyıķ mıdır
Büte-i ğamda ide mağşûş ķadrim rûzgâr

9 Zâtınıñ dâ'im Hudâ göstermesün noķşânını
Niceler olsun muhıkk-i iltifâtıñla 'ayâr

67

Beyit

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Ef'âl-i nâķısa

1 Fi'l-i nâķış der 'avâmil leyse est
Kâne şâra zâle ve mādâm est

68

Kıt'a

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Ĥurûf-i 'âtıfe

1 Naĥivde medĥûlünü tâbi' iden
Ezber it ondur ĥurûf-ı 'âtıfe

2 Vâv u fâ vü sümme ve ev lâ ve bel
Lâkin u ammâ vü em ĥattâ ile

69

Nazm

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Kelimât-ı câzim-i fi'l-i muzâri'

1 Câzim-i fi'l-i muzâri' onbeş oldu ey Hümâ
İki fi'li cezm iden onbirdir itme ĥatâ

25/b

2 Lâ ve lem lemmâ metâ ve lâ ve in innî ve men
Ĥaysümâ izmâ izâmâ eyne mehmâ ey ve mâ

70

Beyit

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Şurûṭ-ı 'âmiliyet-i ism-i fâ'il

- 1 İsm-i fâ'il 'âmil olsa der kelâm
Altı nesne şart kılındı ey hümâm
- 2 Harf-i istifhâm u nefy ü mübtedâ
Di hâl u mevşûl u mevşûf ve's-selâm

71

Beyit

Müfteilün / müfteilün / müfteilâtün

Zamâ'ir

- 1 Cümle dört oldu 'ibâretde zamîr
Vâv u elif u nûn u yâ'dır ey dilîr

72

Beyit

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Nâşıb-ı fi'l-i muzâri'

- 1 Dörttür fi'l-i muzâri' naşb iden
Ey püser gel diñle en ve len key izen

73

Kıt'a

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Hurûf-i cârre

- 1 'İlm-i naḥv içre iden cerr ancak ism-i vâhidi
Cümlesi oldu yigirmi ezber it ey hoş-edâ
- 2 Harf-i vâv u lâm u kâf münzû müz yâ Rab tâ
Fî ilâ hattâ 'alâ ḥaşâ 'adâ 'an min ḥalâ

- 3 İhtilâfi ey püser kime la'alle levlâ
İ'tibâra cümlesi kavm-i 'aqlîde sezâ

74

Kıta

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ûlün

Râfi'-i haber nâşib-ı ism

- 1 İdüp erfa'-ı haber naşb iden ismiñ
Sekizdir al-i hayrından kienne

- 2 La'alle leyte ve lâkinne inne
Ve enne lâ ve illâ ve keenne

75

Kıta

Müfteilâtün / müfteilâtün

Râfi'-i ism nâşib-ı haber

26/a

- 1 Râfi'ü'l-ism nâşibü'l-ahbâr
Mâ ve lâ-i müşâbihi leyse

26/b

76

Ġazeliyât

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'îlü / fâ'ilün

- 1 Dilde hayâl-ı yâr kaçan kim zuhûr ider
'Âşık hemîşe derûna 'arz-ı sürûr ider
- 2 'Älemde nîk ü bed ne ki gelse rızâdâde ol
Tağdîr-i Hâlik-ı ezelîden şudûr ider
- 3 Her dem huşûl-i derd-i gam-ı 'aşk için gönül
Künc-i elemde zevk u şafâsın nüzûr ider

- 4 Gelmez zemîne arķası çarķ-ı lu^çb-zeniñ
Çok kimseler ümîd-i tağallübe zûr ider
- 5 Yariñ görünce şîve ü nâzik revişleriñ
Ey dil hemân hâtıra bir şey zuhûr ider
- 6 Feyzî tehâlük itme huşûlünde maţlabıñ
Tefvîz iden umûrunu Hakk'a huzûr ider

77

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Kaşdıñ revân-ı hûn-ı dil-i dâgdâr mıdır
'Azmiñ yine 'aceb taraf-ı lâlezâr mıdır
- 2 Hâhişger-i vişâli olunca girân gelür
Bilmem niyâz o nahl-i nâze yâr mıdır
- 3 Ğarķ eyleyen şafâyı seri bahtı döndüren
Berbâd iden felek mi beni rûzgâr mıdır
- 4 'Älemde dâm-ı kâkülüne mürĝ-ı dilleri
Oldu şikâr o şuha diyenler sitemkâr mıdır
- 5 Gülzâr-ı 'aşķ içre olan zâr o gül ruhuñ
Feyzî hemân ben miyim eyâ hezâr mıdır

27/a

78

Mef'ûlü/mefâ'ilü/mefâ'ilü/fe'ûlün

- 1 Baķ dîdelerim hasret ile dopdolu ķandır
Raħm eyle zülâl-i lebiñe teşneñi ķandır

- 2 Bir bûse kerem kıl bu dem ey sâķī-i gül rû
Hâtırda mı va‘d itmiş idiñ hayli zamândır
- 3 Hergiz hedef-i tîr-i ğam-ı ‘aşķ iden ey dil
Bir ķaşı kemândır beni bir şûh-ı cihândır
- 4 Bî-çâre ķuluñ Feyzî'ye raķm eyle efendim
Şimdi elem-i ‘aşķ ile pek hâli yamândır⁹³

79

Mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün

- 1 Mekîdeñ gerden-i dilberde tâb-ı meyle ĥallendir
Gül-i kâmı gü-rû-yı sâġar billûrda âllândır
- 2 Düşüp ġüft ü şînde ĥalk biraz pejmürde ĥâl olsun
Dilâ zülf-i dilârâ vaşfını ķal ķil ü ķállendir
- 3 Ķuluñ ber-dâġ u ĥûn-âlûd ķıl soñra der-âġuş it
Miyân-ı nâzik-i dilberde ey dil el şâllandır
- 4 Olur zîb-i dehân ârzû nev-bâde-i kâmıñ
Hemân sen şâh râz-ı ‘aşķı sineñde çatallandır
- 5 Nisâr itmege bîş-i ĥâke Feyzî olup peyrev
Mezâmîniñ bir az esdâf-ı nazım içre lâlendir

⁹³ Beyitin kenarında şu ifadeler yazmaktadır: “Böyle ihsân ile minnet şükür Allah Āşık Şalîh Efendi”.

80

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

- 1 Dilâ baķ ol mehe mihr-i felek degil de nedir
Bu ħüsnile o ħümâ per melek degil de nedir
- 2 'Îmâd-1 dîn şalât olduĝuna müsebbitdir
Benânı zâbıt-1 esâs ü direk degil de nedir
- 3 Kişi ider mi ħiyânet veliyy-i ni'metine
Bânın derindeki nân ü nemek degil de nedir
- 4 O dâl ħânçere göĝsün açup âmân dimeden
Murâdı 'âşıkıñ oldur dimek degil de nedir
- 5 Ĥatt-1 benefşe vü gül-rûy-1 yâsemîn birle
Bu bâĝ-1 dilde o ħoş-bû çiçek degil de nedir
- 6 Baķılsa Feyzî o tıfl-1 nişîn-i gehvârem
Ĥayâli dîdelerimde bebek degil de nedir

27/b

81

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

- 1 Câh-1 'izzetde raķıb şadr-1 mu'allâ bekler
Künc-i ĝamda dil ise düver-i dârâ bekler
- 2 İntikâmın ħomaz almaĝa felekden ammâ
Beñzer alışmaya dil kendüye hem-pâ bekler
- 3 Görmesün maĥrem olur belki deyü bîĝâne
Rûz ü şeb bezm-i meyi câm-1 muşaffâ bekler

- 4 Lebini bûsa n'ola mâni' olursa deheni
 afes içre Őekeri tûtî-i gûyâ bekler
- 5 Vâdî-i amda arîb ise yine kesmez ümîd
 Feyzî feyz-i kerem-i azret-i Mevlâ bekler

82

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Kim bâ hülûŐ u ister dehr arî olur
 Rehber zafer felâh u selâmet refî olur
- 2 Olsa 'aceb mi duter-i rez mâ'il-i abîŐ
 AŐlında ümm fûrû'ına elbet Őefî olur
- 3 Al gön ümü ele azer it inkisârdan
 Ey tündhû Őaın 'âşık daî olur
- 4 Dilh n olursa asret-i la'liñle am degil
 Bir  n o d rce belki sezâ bir 'aî olur
- 5 a'riñ bil rse ger yine deryâ dilân bil r
 Bir bardır kemâliñe Feyzî 'amî olur

83

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 H n-ı sirişk-i eŐmimi her dem revân ider
 Virmez mey-i lebiñ yine ol yâr kân ider
- 2 Pâ-mâl-i esb-i tâzî olur m r-ı dil hemân
 Dil-i Şeh-s vârımız n'idem 'af 'inân ider
- 3 M rg-ı diliñ ŐarılmıŐiken am yine o mâr
 Z lf-i Şikenc-i-yârı yine âŐiyân ider

- 4 Raħm ile bağrı ħûn olur ğoncanıñ yine
Bûlbûl n'idem ki bâğda âh u fiĝân ider

28/a

- 5 Şeb tâ seher ki zâr ile bâdârdır ğoñûl
Benden o mâh yine[ki]⁹⁴ rûyın nihân ider
- 6 Vaşf eyledikce çeşm-i dilârâyı nev-be-nev
Feyzî elinde ħâmesini sermedân ider

84

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Destinde sâķî rindegî bintü'l-'ineb tutar
Ĝüyâ meşâme bir ğül-i bâğ-ı tarab tutar
- 2 Lüknet degil zebân-ı şeker-rîz-i yârda
Ĝüftârını melâĥat ü şirîn leb tutar
- 3 Gördükce ki o nüşha-i ħüsnî vücûdumu
Ümîd-i vaşl u lerziş-i 'aşķla teb tutar
- 4 Bir tıfl-ı şîr-ĥâr-ı mecâzî bilür iken
Ĝör şimdi baña vâdî-i semt-i Ĥaleb tutar
- 5 Ger olsa dest-i ğamda ğirîbânı çâk çâk
Feyzî hemîşe dâmen-i şarķ-ı edeb tutar

⁹⁴ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edilmiştir.

85

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Efkâr-ı zülf-i yâr ile gön'lüm keseldedir
Bu 'arşagâh-ı 'aşkda cânım cedeldedir
- 2 'Aşkıyla kıyılca kalmışiken cânım âh
Bu hâliyle gözüm yine bir ince beldedir
- 3 Taḥmîl-i nâz iderse felekde mehe o şûh
Mihir daḥı bugün n'ola burc-ı ḥameldedir
- 4 Şor şihḥatiñ dilâ ḥaber al la'l-i yârdan
Derler belî ḥadîş şifâ-yı 'ileldedir
- 5 Feyzî'yi itme şimdi cüdâ ḥâk-i pâyından⁹⁵
Elden ḳoma begim keremi ğurbet 'ildedir

86

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

- 1 Ḥazân-ı ḥasret-i dil şabrile bahâra çıkar
Te'emmül eyle şebiñ ğâyeti nehâra çıkar
- 2 Biḥâr-ı ğamda direng olmasun ḳo fülk-i vücûd
Bu rûzgâr ile elbette bir kenâra çıkar
- 3 N'idem ki girmese ser-rişte-i emel deste
Tecessüs it ucı taḳdîr-i perverdigâre çıkar
- 4 Fürûğ-i âhıñı deycûr-ı ğamda der-pîş it
Bu râhı bedreḳasız şanma bir diyâra çıkar

28/b

⁹⁵ Mısrada vezin bozuktur.

- 5 Şifâ peẓîr olamaz her ıabîbe Feyzî şaķın
Gel açma gel maraẓ-ı aşķı zaķm-ı pâre çıkār

87

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

- 1 Hattıñ ey mâh liķâ-i rûyuña mâdâm gelür
Şubhuñ elbette verâsında aķışâm gelür
- 2 O perî adama ünsiyyet ile râm olmaz
Kıyd-ı teşhîri ile hâtıra evhâm gelür
- 3 Bâğbân müjdeler it bülbüle feryâd itsün
Nev-baķâr irdi yine bâğa o gülfâm gelür
- 4 Görelî mühr-i Süleymân'daki hâşşıyyeti dil
Mûr iken cismi nişân u heves nâm gelür
- 5 Bunca demdir gideli kâkül-i dildâra göñül
Gâlîba Feyzî haber yoķ gibi nâ-kâm gelür

88

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

- 1 Lezzet-i la'liñi âlemde göñül ķande bulur
Cüst-u-cû itse yine kendüyi pûyende bulur
- 2 İmtizâcını bulur giryeden âb-ı âteşiyle
Sûz-ı aşķıñ eşeriñ dîde n'idem tende bulur
- 3 Dest-i hâmûş tehîdir hele bu gülşen
Verd-i âmâli ...⁹⁶ bülbül nâlende bulur

⁹⁶ Mısra metinde eksik çıkmıştır.

- 4 Ğam degil kâkûlüne beste degilsem ol şûh
Yine ser-rişte-i zülfüñ arasa bende bulur
- 5 Şorup aşlñ n'ola la'l leb-i yâri emsem
Çandi 'âlemde belî tûtî-i gûyende bulur
- 6 Yüzde bir şanma bu vechile o gûl-rû Feyzî
Ben gibi kendüsine 'âşık-ı efgende bulur

89

29/a

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Kâımıca dönmemek nice demdir revâ mıdır
Çarhñ bu gerdiş ile murâdı cefâ mıdır
- 2 Bir meyl ü nîm ağızla yapar dil şikesteyi
Dürc-i femi devâ mı belâ mûmyâ mıdır
- 3 Kâfî hayâlî neyleyeyim ol kamer ruhuñ
Girmez gubâr pâyı ele kîmyâ mıdır
- 4 Vaşf-ı ruğunda zülfüne çîn-i cebîn ider
O hâl-i zülfü haтта haта haта mıdır
- 5 Bâdî semend-i kilke bu vâdide cünbüşün
Te'sîr-i tab'-ı Feyzî-i nâzik-edâ mıdır

90

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 İtsem bu gülüş içre n'ola çün hezâr zâr
İtdi derûna asret-i rûyı nigâr kâr
- 2 Mîzân-ı adriñ eyleme best arz-ı kâmile
Ey dil tehî zamânedede çekmez kibâr bâr
- 3 Rûşendir olsa 'aşkıñ ile müstetîr dil
Olmaz mı hiç lem'a firûz-ı fenâr târ
- 4 Miskîn pûs-i rûyuña âni'dir itme dûr
Zülfüñ gibi cedvel bulamaz vâyedâr-ı dâr
- 5 Bûs it hemân dehânını da şorma aşlını
Feyzî ricâña yok dimez ol şeh-süvâr var

91

Mefâ'ilün / fe'ûlün / mefâ'ilün / fe'ûlün

- 1 Bu tekye-kâhda şanma tehî ribâtladır
Ki resm-i adr-i dil-i mîhmân simâtladır
- 2 Târîk-ı 'aşkı bilen bî-emel bu 'âlemde
Vuşûl-i Cenneti seyr eylesün şırâtladır
- 3 Lebiñ ne zevki olur vuşlat olmayınca ayâl
Melek bile eşeri tab'a gör neşâtladır
- 4 Marîz-i vuşlat olup yârı eyleme tastîr
Ki cevdet-i keremâ tab'-ı inbisâtladır

5 O âfetiñ ham-ı zülfünde Feyzî bahş itme

29/b

Şağın şağın bu mağalde söz irtibâtladır

92

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

1 Bağ ey tabîb o yâre ne dersin sözüñ nedir

Var mı da bu derde çâre ne dersin sözüñ nedir

2 Pervâne gibi suhte hep bî-zebân degil

Âh dil-i zâra ne dersin sözüñ nedir

3 Dünyâya farç-ı zihinle bir harf atmayan

Gel söyle bu diyâra ne dersin sözüñ nedir

4 Bî-ilm ü ma'rifet olan erbâb-ı devlete

Beyhûde i'tibâra ne dersin sözüñ nedir

5 Varmış da kışsa-ı dili hep yâre söylemiş

Ağyâr-ı yârkâra ne dersin sözüñ nedir

6 Taşaşıl-ı kaşd-ı maţlaba yoğsa liyâkatim

Tevfik-i kird-kâra ne dersin sözüñ nedir

7 Ey dil egerçi rûyuna hiç kıl ü kâl yoğ

Ammâ dehân-ı yâre ne dersin sözüñ nedir

8 Tevfik Efendi'ye nice peyrevlik eyledi

Feyzî-i dilfigâra ne dersin sözüñ nedir

93

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Dilberde şanma sevmeye cesbân şağīridir
Zenbiñ hümâda raħmete şâyân kebīridir
- 2 Dünyâda herkesiñ çü bihi'l-iftihârı var
Şûfide bu riyâlığı köhne haşīridir
- 3 Mecnûn-ı 'aşka 'âkıll olan ta'n ider mi hiç
Ol da bu Āsitâne'niñ âbdâl u pīridir
- 4 -----⁹⁷
Dil burcumuñ kemendine fırsat-ı esīridir
- 5 Rûyuna dilberiñ dili küstâhıdır sebep
Tehî kenâra bâdî çü rıķh-ı faķīridir
- 6 İnsânı hep yesīr taleb serfirâz ider
Ķaddî pûñın cihânda emriñ esīridir
- 7 Olsa n'ola sezâ vü pesend âver-i şehīr

30/a

Haķķa ki Feyzî bu ğazeliñ bî-nażīridir

94

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

Ķarfü'z-Zâ

- 1 Zaħm-ı cefâ-yı yâri çeker derd ü ğam dimez
Bâĝ-ı vişâle dil yine bir kez adam dimez
- 2 Her dem recâdayım ben o şûh-ı Ķicâziye
Ammâ çe fâ'ide baña lâ vü ni'am dimez

⁹⁷ Mısra metinde çıkmamıştır.

- 3 'Uşşâka kâhî nîm nigâh-ı tegâfûlûñ
İnşâfla bakılsa aña kim kerem dimez
- 4 Hûnîn-i firâk la'liñ ile eşkimi görüp
Adam teşekkür ile nice dem bu dem dimez
- 5 'Aşkî ki kim o sîm teniñ Feyziyâ görüp
Eş 'ârîña nüvişte-i zerrîn kalem dimez

95

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Ger olsa n'ola kâkül-i dilber mekânımız
Beñzer hümâya kim yücedir âşiyânımız
- 2 Kâ'ildi kocumağa belki ammâ aramıza
Görünce bozdu yârile hançer miyânımız
- 3 Cismimde tîğ-ı cevriñi artış amân amân
Yok tâkat anı çekmege kesdi amânımız
- 4 Mümkün mü hiç gayriye aldırma gönlümü
Sen nâzenîn gibi var iken dilsitânımız
- 5 Belki kenâr-ı vaşl-ı dilâraya irgürür
Bu rûzgâr ile yürüsün bâdbânımız
- 6 Dendân-ı yârı yâd eyle ki baħr-ı ma'nâde⁹⁸
Olsa 'aceb mi Feyzî dūr-efşân zebânımız

⁹⁸ Mısrada vezin bozuktur.

96

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Nağd-ı vişâli virmege cânânım istemez
Ben kı'âlim fedâ-yı dile cânım istemez
- 2 Pervâne-veş dilerse de bağı yanık diler
Uşşâkı şanma şem'i şebistânım istemez

30/b

- 3 Mest itdi kıl nazârını maħmûr gözleriñ
Virme şarâb-ı la'liñi sultânım istemez
- 4 Hıylı dem oldu gerçi ki bîmâr-ı çeşimim
Gör hastasın o derdime dermânım istemez
- 5 Çün şıgmaz oldu hâle-i âğûşa gösteriş
Feyzî'yi artık ol meh-i tâbânım istemez

97

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

- 1 Maraz-ı aşkıñı ol şûhuñ ifâkat bilürüz
Biz o uşşâkız [o]⁹⁹ fırqatı vuşlat bilürüz
- 2 Her şeyiñ 'ilmi belî cehlinden yegdür ammâ
Deheni sırrını şormağı cehâlet bilürüz
- 3 Ey dil âşûb şehrdir diyü pek ğarre itme
Bize ol mehveşi vaşf eyleme ğâyet bilürüz
- 4 Der-i aşkıñda şadâtle tuz ekmek şayarız
Biz senüñ la'l-i nemek-pâşîñi ni'met bilürüz

⁹⁹ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

5 Baña gelse ki n'ola devlet-i hüsnünde ğınâ
Biz daħı fırsatı 'âlemde ğanîmet bilürüz

6 Feyzî bâr olma niyâzile o naħl-i tâze
Kaşd u ibrâmîni gel eyleme şiklet bilürüz

98

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Harfü'l-Kâf

1 Bâde-i 'aşkı çeküp bir kez bilen keyfiyetiñ
Sâķi-i deħriñ bu işret-gehde çekmez minnetiñ

2 Olmayan 'âlemde vâşıl ka'r-ı baħr-ı 'aşķına
Ol der-i pâkiñ bilür mi hiç kađr u kıymetiñ

3 Rûy-i yârı hağt-ı ber âverde görünce şermile
Meh girîzân oldu ebr içre bilüp mâhiyyetiñ

4 'Āşķiñ 'aķsine kârı gitmesün gel dostum
Yüzde bir 'âyîneye gösterme şekl ü sûretiñ

5 O perî-rûnuñ görüp ünsiyet-i 'aşķında cûd

31/a

Feyzî eyler mi ferâmûş âdem-i insâniyetiñ

99

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

1 Tolanur kûyunu pervâne şıfat cânânîñ
Yine âteşlisi var pek dil-i bî-pervânîñ

2 Nefy ider sîneden elbet gönül 'aşķ-ı ğayrî
Meşer illâ ola ol dilber-i müsteşnânîñ

- 3 Baña bûs-1 lebini itmişidi va'd-1 îde
Şimdi şâfice cevâbı geliyar dilemmânî
- 4 Hâlden rûyu meger kim o şûhuñ degil imiş hâl
Nazar itdim bugün 'ibretle yüzüne anî
- 5 Feyziyâ 'aşkile bi bâğ-1 cihânda âhir
İtdi bülbül beni bir gül daği Magnisânî

100

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Bu âfitâb-1 hüsn ü le'âfetle ey melek
Devr ideli nazîriñi hiç görmedi felek
- 2 İdrâke kâdr-i vişâliñ o sîmîn teniñ dilâ
Sengi cefâ-yı hicri kadar olamaz mihek
- 3 Bir câm-1 cevâb içinde kıl inşâf sîne-şâf
Olunca dil yanînda durur mu seniñ yâ tek
- 3 Añlar diliñden ey sözü şîrîn cihânda yok
Geçmez niyâzı saña tehîdir delek delek
- 4 Vird-i cefâyı çekmede oldu 'ilâc ister
'Uşşâk-1 hasta-hâlî hemân dâr-1 zülfe çek
- 5 Bir kerre lâyıķ olmadı dil-i la'liñ emmege
Zâyi' mi oldu çekdigimiz hasret ü emek
- 6 Peyrev olunca 'Ārif Efendi'ye Feyziyâ
Sürdüm semend-i tab'ımı vâdî-i nazma pek

101

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

Harfî'l-Mîm

- 1 Ey mâh-pâre 'aşkıña qâyil degil miyim
Bu vechile saña hele mâ'il degil miyim

31/b

- 2 Ağyâra lütf idüp beni tãrd itme sevdiğim
Yoğsa qapuñda ben dağı sâ'il degil miyim
- 3 Mecnûn-veş oldu bendesi bir zülf-i leylîniñ
Dünyâda 'âkıbet ü bîn 'âkil degil miyim
- 4 Bilmem neden felek bana taħmîl ider ğamı
Taqsîm olunsa hişseye qâ'il degil miyim
- 5 Eş'ârım olsa n'ola pesend-âver-i cihân
Feyzî bakılsa haylice kâmil degil miyim

102

Mef'ûlü / fâ'ilâtün / mef'ûlü / fâ'ilâtün

- 1 Bir nâzenîne 'âşık-ı zâr olmağ isterim
Bir verd-i bâğ-ı hüsne hezâr olmağ isterim
- 2 Ben de gönül o sîm teniñ zer gibi bu dem
'Aşq ateşiyle pâk-ayâr olmağ isterim
- 3 Ümîd-i bûs-i pâyî ile şehsüvârımıñ
Râhında rîk ü gerd-i ğubâr olmağ isterim
- 4 Ol baħr-ı hüsne mâlik olup rûzgârda
Keştî-i vaşlına kenâr olmağ isterim

- 5 Feyzî o göncadan iderim bûseyi ümîd
Bu nîstîde gör beni var olmak isterim

103

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

- 1 Beni mecnûn iden ol şûh-ı haţ-âver midir bilmem
Ki bend-i zülf-i leylisi gönül mü ser midir bilmem
- 2 Cemâliñ ol perîniñ vâkı'a görsem de hâb içre
Ki ta'bîr idemem anı hayır mı şer midir bilmem
- 3 Hayâl-i la'l-ı nâbîñdan dehânîñdan haber şorsam
Beni sermest iden bâde mey-i sâgar mıdır bilmem
- 4 'Aceb muţrib bu nağme kâse-i tanbûra kandendir
İden leb-rîz-i şevk o lebleri şeker midir bilmem
- 5 Nazîrem itmeye semt-i Nedîme Feyziyâ îşâl
Şikâf-ı hâme mürğ-ı tab'a iki per midir bilmem

32/a

104

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

- 1 Ümîd-i nânile bu hângehde fikr-i bâb itmem
Der-i lütf-i Hudâdan gayriye intisâb itmem
- 2 O rütbe devlet-i hicriyle mağrûrum ki dildârîñ
Recâ-yı vuşlatı ol bî-vefâdan irtikâb itmem
- 3 Muğaldir ateş-i 'aşkıyla hâkister olursa dil
Niçün ol Şehsüvârîñ rehğüzârında türâb [itmeme]¹⁰⁰

¹⁰⁰ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

- 4 O meh-rûnuñ hayâl-i zülf ü teşrîfiyle bî dârım
Ümîd-i kâdr idüp zîrâ Şiyem-memlû-yi hâb [itmeme]¹⁰¹
- 5 Kebâb olursa da cismim eger tennûr-ı ğam içre
Ki bu mey-hânededen Feyzî temennâ-yı şarâb itmeme

105

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

- 1 Dilâ dilber olunca işte böyle nâzenîn olsun
Bu ki 'âşık geçinen ğam degildir pür-enîn olsun
- 2 O şûh-ı çeşm-i mestiñ dest-i hicr ü iftirâkında
Dü çeşm-i şetîte-i aġyâr-ı hodbîn dûrbîn [olsun]¹⁰²
- 3 O serv-ğadde gel bir câme kes ey çeşm-i pür-hûnum
Ğumâş-ı âhdan boyunca gök yâ âteşin olsun
- 4 Cigerden geçdi havf hançer-i ğamzeñ amân geçdim
Nigâh-ı iltifâtından hemân gönlüm emîn olsun
- 5 Gülistân-ı sühanda bâġ-ı elfâz ü me'ânîde
Ki böyle kâh-ı şî'rin Feyzî dâ'im dil-nişîn olsun

106

Mefûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Ol nahl-ı nâz be-kâmdır işvelenmesün
Pür daġ-ı bâġ-ı dil ço yine meyvelenmesün
- 2 Ben bildigim dilâ hele köhne 'acûzedir
Beyhûde kâhî қаһbe-i felek bîvelenmesün

¹⁰¹ Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

¹⁰² Metinde olmamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

- 3 Sîb-i zağandan ‘âşıkâ şeftâlû virmeden
Lütf eyle rûyu hasretile ayvalanmasun
- 4 Bürkân olur cihânda billâh ‘âkıbet
Her dem raķīb ol meh ile cilvelenmesün
- 5 Dilbeste şimdi şâhid-i nazma¹⁰³
Mazmûn-ı tâze-i Feyzî tehî şivelenmesün

32/b

107

Mefâ’îlün / mefâ’îlün / mefâ’îlün / mefâ’îlün

- 1 Hezâr-âsâ hemîşe gönlümüz zâr u hazîn olsun
Âmân gelsün o şûh-ı gül-ruhum gülşen-nişîn olsun
- 2 Büküldükce qadim o serv-қaddiñ båd-ı hicrinden
Şikenc-i zülfü hemvâre çîn çîn olsun¹⁰⁴
- 3 N’ola sûrâh-ı dâğ-ı ‘aşq ile olursa revzenler
O Şâha devlet-i hüsnuñde sînem şeh-nişîn olsun
- 4 Heman tek micmer-âsâ olmasun hâlî hayâlûñden
Göñül yâ zülf-i müşğînuñ ya haţt-ı ‘anberîn olsun
- 5 Yapılmaz biñde bir böyle gâzel hâl-i melâlîñden
Hele haққâ[ki]¹⁰⁵ Feyzî tab’îña şad-âferin olsun

¹⁰³ Mısra metinde eksik çıkmıştır.

¹⁰⁴ Mısra metinde eksik çıkmıştır.

¹⁰⁵ Metinde olmamasına raşmen vezin gereşî ilave edildi.

108

Mef'ûlü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ülün

- 1 Çek destini gel düşme uşûlüyle dü yekden
Rûy-i emeli kırtara gör sille-i şekden
- 2 Nâ-ķâbil iken cism-i cemel sümme-i ĥayyâta
Derler geçiyor görmüşüz âlemde elekden
- 3 Ey şem'î-i ruĥum tutma beni ĥayrile yeksân
Pervâneñi fark eyle kerem kıl kelebekden
- 4 Bisterde şaķın elleme pîrâhen-i yâri
Ol cism-i laķîfi ne çıkar örselemekden
- 5 Yâriñ n'ola olursa ķaddi ser-firâz
Belli idi ol mûmiyânım küçücekden
- 6 Dil olmadı gitdi sitem-i dehr ile te'dîb
Şâkird-i ĥayî olmaz imiş nerm kötekden
- 7 Tevfiķ eger bedreka olur ise Feyzî
Biz de ereriz menzil-i kâma giderekden

109

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

- 1 Talebkârân evvel resm-i nâzı senden ögrensün
Ki kânûn-ı Niyâzî sonra gelsün benden ögrensün
- 2 O şûhuñ sûr-ı aşkıyla ...¹⁰⁶ bulmayan aşık
Ki nermi vü deli âteş ile âhendenden ögrensün

33/a

- 3 Felek merhem-pezîr elbette olmaz söylesem bârî
Rûfû-yı şerha-i zaħm-ı dilim sûzenden ögrensün
- 4 Nizâm-ı maħv u işbâtî olan nâ-puhte münkirler
Ki germ ü serdi külhan ile gülşenden ögrensün
- 5 Hele pek şişmesün ehl-i hevâ bu rûzgâr içre
Sükûn ü nefh-i tev'em olduğun yelkenden ögrensün
- 6 Muħaldır ger olursa sille ħârı ħâce-i dehrîñ
Şabâħın ħâcetiye tıfl-ı dil erkenden ögrensün
- 7 Deħânîñ gibi bir üstâd-ı sükker-rîz variken cânâ
Sen inşâf eyle zevk-i la'liñi dil ħanden ögrensün
- 8 Ne ħam ger metin-i ân ise ħüsnünden istiħrâc
Ki varsun Feyzî de şerħ-ı ħaṭṭ-ı pür-fenden ögrensün

¹⁰⁶ Mısra metinde eksik çıkmıştır.

110

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

Harfû'l-Hâ

- 1 'İzârî haţdan 'ârî mişli yoqdur sîm-tenlikde
Belli hiç ihtimâl-i hâr olur mu yâsemenlikde
- 2 Qovup gönlüm elimden aldı dil-dârı felek ammâ
Bu dem zâlim 'acâyib öndül aldı dil-şikenlikde
- 3 Ruğunda hüsn ü andan add olur bir hâli qalmışken
Ne hâletdir bu hâli dil-berânîñ dağı benlikde
- 4 Hayâl-i haţ-ı yârile gören der merdüm-i çeşmim
'Acâyib şuffa bünyâd eylemiş şu çemenlikde
- 5 Nice peyrev olursuñ bu ağızla Feyzî Seyri'ye
Aqıtdı çok dehânîñ âbını şirîn sühanlıkda

111

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

- 1 Bulur dil zağma merhem bûs-ı dest-i yâre düşdükçe
Qomaz elden taţîbim lütfunu bîmâre düşdükce
- 2 Ne var bir câm ile ey sâķî-i meh-rev ayaqlandır
Humâr-ı firqatiñle 'âşık-ı bî-çâre düşdükce
- 3 Olur bir gonce-fâmîñ nükheth-i vaşlıyla dil şadân
Ki şebnem-veş sirişkim cânib-i gülzâre düşdükce
- 4 N'olur çignetme esb-i nâza mesrûr eyle sultânım
Qadim rencide kıl külhâne-i gamhâre düşdükce

- 5 Olup pîçide pâyı zülfe düşdü dâmdan dâma
Göñül fikr-i rehâ-yı kâkül-i dildâre düşdükce
- 6 Ruṭûbet gerçi yokdur sû- be- sû ṭab'ında Feyzî'niñ
Ki böyle âb u tâb ammâ verir eş'âra düşdükce

112

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Yolunda eylesem de fedâ cân ne fâ'ide
Gûş eylemez niyâzımı cânân ne fâ'ide
- 2 Feryâdımız erişse göge şimdi n'eyleyim
Bâlâ-rev oldu ol fâ'ide meh-i tâbân ne fâ'ide
- 3 Ben ḥaste-ḥâl-i nergis-i bîmârı olmuşum
İtmez ṭabîb derdime dermân ne fâ'ide
- 4 Rûyuñ ḥayâli fâ'ide itmez metâ'idır
Çeşmimde açmışım aña dükkân ne fâ'ide
- 5 Bakmaz ayağı elbetde o şeh-süvârımız
Dil oldu ise ḥâk ile yeksân ne fâ'ide
- 6 Gerçi ḥayâl-i kâkülü çeşmimde Feyziyâ
Efkârı itdi ḥâlî perîşân ne fâ'ide

113

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

- 1 Ebruvânıñ kıl temâşa çeşmine bak zîrde
Eyle seyr 'aynü'l-ḥayâtı sâye-i şimşîrde
- 2 Eşk-i çeşmim ḥasret-i la'liyle kâḥî ḥûn olup
Gösterir şan'at ṭabîbim dem- be- dem taḫṭîrde

- 3 Ger leb-i şîrîniñ çekse bahâ yemm-i asretiñ
Tatlı cânından uşanurdu cihânda şîr de
- 4 Bir kes olmaz Ka'be-i maķşûda vâşıl sa'yile
Olmayınca râhber tevfiķ-ı Hâķ tedbîrde
- 5 Dâmen-i ebrûda ķaldı dîde-i hûnîn ü dil
Bunca gevherdir ki ķondu ķabza-i şimşîrde
- 6 Añlamaz lütfuñ şafâdır kârdır 'aķl-ı hafif
Başķa hâlet var semâ'-ı beste-i zencîrde

34/a

- 7 Ol perîniñ cismi hâb içre rü'yet itse ger
Lâl olur bî-çâre 'aşık vâķı'a ta'bîrde
- 8 Yağşı eţvârı âmân bir mîrzâ şûhu bu gün
Küşte-i tîr-i nigâh itdi beni İzmîr'de
- 9 Feyzî oynatsa Nedîme ger semend-i tab'ını
Hem-'inân olmaz yayandır vâdî-i tanzîrde

114

Mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün

- 1 Lebiñ bûs itdirir hûygerde iken rûy-i cânâna
Bu şûretde belî terciħ olunmaz dürr-i mercâna
- 2 Dil 'uşşâķı nâr-ı 'aşķile ķâbil degil taħvîf
Ki sûz-ı şu'leden pervâne-i sûzâna pervâne
- 3 Terahķumdan degil nemnâķ olursa çeşm-i cellâdı
Baña hep hiddetinden şu verir peykân-ı müjgâna

- 4 Kul olmak cana minnetdi saa ey kiver-i hsnm
Mlyim pek ren amm baılar h hne
- 5 Dil-i mecrhuma emsem dedim la'l-i ŗeker-barn
Dedi ol gne kam bilsem murdn bundan amm ne
- 6 N'ola da'v-yı tanzr itse dil eŗ'r-ı hkimden
Ki navek-i hame-i Feyz ŗhiddir zrfne

115

Mef''iln / fe''iltn / mef'iln / fe''iln

Hrf'l-Y

- 1 Gelince rya ha-ı dil-rub nib gibi
Beizer ebrde hafi olmuŗ fitb gibi
- 2 Lebin o gnca dehnn grp hemn ŗordum
Dedim ŗu sgarn iindeki habb gibi
- 3 O ŗeh-svrı ki haner-bedest amn diyerek
Grnce ayağına dŗeriz trb gibi
- 4 Teğflne niğhndan eydil az itdim
Yine saa o mehin niyyeti 'itb gibi

34/b

116

Mef'l / f'ilt / mef'il / f'iln

- 1 Adı bahr yine gelp verd  lleyi
Skye syle bğa gtrsn piyleyi
- 2 Elbet ruunda 'aŗk-ı dilim b-krr ider
Hrŗd kor mu hline hi glde Jleyi

- 3 Bir meyl ü gamze kıll baña ey serv-i hoş-ıırâm
Nice olur efendide görsün imâleyi
- 4 Şofi bi zerre gel gözün aç hâl ü kâli kıo
Dâd ü sitede ne hâle kıoyar bak ikâleyi
- 5 Bu şi'r-i 'âşıkânemi güş eylesün hezâr
Feyzî çemende gayrı n'ider âh u nâleyi

117

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

- 1 Açma her bî-gâne-i hod-bîne cânâ sîneñi
Dostum gel inkisârımdan şakın âyîneñi
- 2 Ben meyi 'aşkıyla sâkî şöyle mest oldum bu şeb
'Aşra tevķif eyle artık bâde-i düşüneneñi
- 3 Maķşadıñ [ki]¹⁰⁷ âsiyâb-ı emn ü bister râht ise
Başa çek bu hâbgehde hırķa-i peşmîneñi
- 4 Sînesin yârin açup aldım doyunca bûsesin
Hâşre dek pek şakla ey Kârûn gencîneñi
- 5 Sebķ-i eyyâmıñ hesâb eyler kühen-sâl-ı felek
Farķ kıll ey tıfl-ı dil sen şenbih ü âzineñi
- 6 Hâzret-i Şıdķı'ya peyrevlik degil haddiñ meger
'Afv ide lütf eyleyüp 'özü-i dil-i bî-kîneñi
- 7 Şıdķ u ihlâşile çokdan ben du'âyüyum saña
Görmeden gerçi efendim Feyzî dîrîneñi

¹⁰⁷ Metinde yer almamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

118

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Tezyîl-i beyt-i Neylî-zâde Hâmîd Efendi

- 1 Gürûh-ı dilberân içre ...¹⁰⁸ degil havfım
Peyâm-ı bî-vefâyî âh ol mümtâze dek gitdi
- 2 Cihânda ol kenârı şûhumuñ bir mişli yoğ hattâ
Berîd-i dil teccessüs iderek şîrâze dek gitdi

35/a

- 3 Saña câ'iz degil dil şimdi ümîd-i vişâl itmek
Serâ-i intizârîñ va'dini incâza dek gitdi
- 4 Hissi neye çıkarsa çıksun artık şay
Nevrâ-yı perde-i nâlem benim şehnâza dek gitdi
- 5 Hâmîd-i Fâzıl'ın tezyîl idince beytini Feyzî
Terâzû-yı kalemle menzil-i i'câza dek gitdi

119

Rubâ'îyyât¹⁰⁹

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

- 1 Eşer-i 'aşk mı var sîne-i şad çâkimde
Yine nem var bilemem dîde-i nemnâkimde
- 2 İderim hâzır iken gamzesi iqdâm vişâl
Bu şecâ'at nedir eyâ dil-i bî-pâkimde

¹⁰⁸ Mısra metinde eksik çıkmıştır.

¹⁰⁹ Rubâ'îyat başlığı altındaki manzumelerin Nazm olduğunu düşünüyoruz.

120

Mef'â'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

- 1 Durup o şûh-ı dilârâ'ya keşf-i zâr itsem
Netíce söyleyüp aḥvâlimi niyâz itsem
- 2 Çûn eyledi o Hicâzı güzel dili nâlân
Ki şimdi ben de n'ola nağme-i Hicâz itsem

121

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Göñlüm n'idem şahîfe-i cândân niyâz oğur
Ol şûḥ-i işve-ger baña biñ dürlü nâz oğur
- 2 Dil mektebinde Ka'be-i kûyuñ iden ḥayâl
Elbette ders-i vâdî-i' azm-i Hicâz oğur

122

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Her dem ḥayâle 'aşq ile o serv-i nâz gelür
Cân u dilim deḥâna zebâne niyâz gelür
- 2 Feyzî hevâ-yi zülf-i dilârâ ki serdedir
Kâm-ı ümîde şemme-i şâm u Hicâz gelür

123

35/b

Mef'â'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

- 1 Dü dîdeden n'ola ḥûn-ı sirişkim olsa revân
Ki aldı 'aqlımı bir âl yanaqlı şûḥ-ı cihân
- 2 Yeniden eyle efendim vişâl ile ihyâ
Deriñde eski ḳuluñdur bu 'âşık-ı nâlân

124

Fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilün

- 1 Beni hâkister-i 'aşk itdi tennûr-ı hasret
Şem'-i vaşlına n'ola görmez ise yâr elyak
- 2 Kerem it kılma bu dem hâl-i dile istiğrâb
Gel gözüm nûru gözü bağılu ğarîb ğarîbiñdir baq

125

Mef'â'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

- 1 N'idem ki bâde-i 'aşkıyla neş'e-yâb oldum
Binâ-yı cism-i derûnu yıkup harâb oldum
- 2 Kıyup dehânını emdirdi yok yerine¹¹⁰
Şerâb-ı la'lini el çekdi ben serâb oldum

126

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün

- 1 Cihânda dil verüp bir dil riyâyâ
Dilimle uğradım âhir belâyâ
- 2 Yamandır 'aşk ile raħm eyle hâlîm
A sultânım yazık ben mübtelâyâ

127

Mefû'lü/mefâ'ilü//mef'âilü/fe'ülün

- 1 Ey 'âşık-ı ğam-ġinîne bî-raħm olan âfet
Vây dilber-i nâzende vü mest-i mey-i naħvet
- 2 Âmâc-ı dile tîr-i nigâhıñ yetişürken
İhlâke beni ğamze-i ser-tîzene zaħmet

¹¹⁰ Mısrada vezin bozuktur.

128

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Ol ğonca fem n'idem mey-i naĥvetle mest olur
Bezmim ĥarâb u sâġar-ı 'işüm şikest olur
- 2 Eylinderse baña n'ola temeyyül o naĥl-ı nâz
36/a Ekşer bütân müġiçe 'âşık-perest olur

129

Mef'ûlü / fâ'ilâtün / mefû'ülü / fâ'ilâtün

- 1 Gitmez nigeĥ ruĥundan ĥarřımda yâr olunca
Gülzâra meyl ider dil elbet bahâr olunca
- 2 Evc-i felekde 'uřřâĥ eyler nevâya aġâz
Ger naġmesâz-ı meclis ol şivekâr olunca

130

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

- 1 Bi ruĥuyla la'l-i dürer-bâr birmidir
Gülşende zevk-i gül ile gülnâr birmidir
- 2 Dursun devâ-yı merhem-i vaşl ey şabîb-i cân
Bir kez ġamıñla sînedede baĥ yara birmidir

131

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

- 1 şikenc-i kâkülüñ baĥ zîr-i fesden nîm göstermiş
Tamâm-ı ĥüsne ġûyâ ĥançeri bir mîm göstermiş
- 2 Görünce aldı gitdi âĥıbet Allâĥ ĥayr versün
Dil-i bî çâremi ol řûĥa bilmem kim göstermiş

132

Mef'â'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

- 1 Şarıldığım beli ey dil o çâr ebrûya
... ¹¹¹ Dûçâr olduğum zamânlar idi
- 2 Ya bildigim ben o mestâne gözlere Feyzî
Hârâbezâr-ı humâr olduğum zamânlar idi

133

Mef'â'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

- 1 Merâm-bağş-ı dil-i mâkir mûrâ şadrâ
Eyâ 'atâsı viren hüzn-i bî-kese behcet
- 2 Medâr-ı 'ayşa bu tedbîr-i eyledim muṭlaḳ
Ki kıl kitâbete ḳayda bu 'abdiñi himmet

36/b

134

Müfredât

Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

'Âḳıbet mürğ-ı göñlümü ḳapdırdım
Bir gügercin ṭopuḳlu şehbâza
Ve lehû

135

Mef'ûlü / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fâ'ilün

Çeken dehirde şarâb-ı neşâtı bir kerre
Humâr câm-ı felek ser-nigûn olunca çeker
Ve lehû

¹¹¹ Mısra metinde eksik çıkmıştır.

136

Mef'ûlü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

‘Arz itme üstühânıñı yâra niyâzda
 aşır u şâle ıkma ürük nerdübân ile
 Ve lehû

137

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Dil ol gonce-femiñ nazm eyledikce vaşf-ı dendânın
 Durur maştarlı kâğıd üzre gûyâ hûre¹¹²
 Ve lehû

138

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Ruğundan bûseyi yâriñ bilen ocmağa şulh olduk
 Kerem-i zât gerekdir yoğsa Feyzî ‘arızı olmaz
 Ve lehû

139

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

O âfet pençe-i düşünâmı tîğ-ı şetm ü âzârı
 Niyâz itdikce ‘âşık-ı zâra çalâr çarpar

140

Murabba

Müfteilün/mefâ'ilün

- 1 Özümü ‘aşka şalmışım
 Baħr-ı cefâya dalmışım
 Çâresiz âha almışım
 Gerçi ziyân ziyân ziyâ
- 2 Sînede yara bağlarım
 albime dağ dağlarım
 Özüme kendim ağlarım
 atı fiğân fiğân fiğân

¹¹² Mısrada vezin bozuktur.

- 3 Şîveli nazlı âfetim
Cevriñe yoğ liyâkatim
37/a almadı şabr u tâatim
Yeter amân amân amân
- 4 ‘Aşkıña uğrayalı men
Eyleyemem gönül’mi şen
‘Aşığı yahşı şanma sen
Hâli yamân yamân yamân
- 5 Gözleri gönlümü diler
Baışı sînemi deler
addimi ol dü-tâ ider
aşı kemân kemân kemân
- 6 Ey gözü hûb-i sîmber
Hâlime bir nazar yeter
Ne söyleyim birer birer
Saña ayân ayân ayân
- 7 Eylerim âh rûz [u]¹¹³ şeb
Ben nice eyleyem tarâb
Şabr u sükûtüm aldı hep
İnce meyân meyân meyân
- 8 Yağdı dili muhabbetiñ
Bu cevre yoğ mu gâyetiñ¹¹⁴
Dağı çekem mi hasretiñ
Geldi zamân zamân zamân

¹¹³ Metinde yer almamasına rağmen vezin gereği ilave edildi.

¹¹⁴ Mısrada vezin bozuktur.

- 9 Tegâfûlâne baqışiñ
 Ger şeme vü nâz u revîşîñ
 Gözlerimiñ kanlı yaşıñ
 İtdi revân revân revân

141
Kıt'a
Lügaz

Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

- 1 Bir fenâ-dâde gördüm el-kıssa
 Eylemiş bu hikâyeyi itmâm
- 2 Bir boyacı zamân-ı mâzîde
 Kim Semerqandı eylemişdi maqâm
- 3 Kızılı çıqup âhîr 'âlemde
 Yüzü ağıla 'Aden'e hırâm
- 37/b** 4 Bu 'acebdir ki tâ Buğara'da
 Zevcesi çer peçîniñ oldu ıarâm
- 5 Her kim eylerse bu müşkili ħali
 Ola dâ'im şâd ü bekâm

142
Kıt'a

Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

- 1 Bir fetâvâ tetebbu'unda gönül
 Buldu bir müşkili bu idi me'âl
- 2 Zevcesi bir kimesneye ibdâ
 Ol gündüz ıarâm u gece ħelâl
- 3 Ħall ü teşbîhi olmadı kıabil
 Âhîr itdim bugûne anı su'âl

EKLER

EK 1. OSMANLICA METİNDEN ÖRNEKLER

Fırfırlı Bilge Varisîl rızdın Sat. Bakanlar Kurulı Kararı 10 Eylül 1976 Sayı : 742210		در ستایش امام سلطان عبدالعزیز زاده عبدالرحمن انصاری	
وقت و لنگه‌های تمجید کور در بنور انوارال	بویه در قاعده کور در بنور انوارال	انقسام همه بر در کوه و ابرو و لنگه	رشته‌های در حلقه زکات و بنور انوارال
بهباشا و در زوجه در صبر کور در بنور انوارال	وضع بنور انوارال در دوزخ بنور انوارال	سنة و لوق اولی بر تیره و لنگه	کورده‌ی به خله بود و لنگه
زود و صیقل اهل خرد و بود و لنگه	بیم ترتیب حد و نجات جان بالرجال	سلم رضی و لایه و عالی در کور	وصف بچون کورده مراد از بنور انوارال
چو واقف اول و بکیشیه کور در بنور انوارال	واردات طرف نه فلک استیصال	بلورده عینک بکیشیه تکرار اولی	صحن لنگه بنور انوارال و وصف بچون
واو غایب و قورده بر زده لطف حد و لنگه	بر کون البت ایدر منزلت کور در بنور انوارال	برده کورده بویه که منت حقیقه	وایر سنده چینه افتاده و لنگه
	لیله اینک خرم و رضی و لنگه	مشکلی پر هم آموز کورده کورده	لطف اکرامی ایدر بنور انوارال
	وقت انزیشه ره کاهجه در زده لنگه	او عطا بنور انوارال کورده کورده	بیت و کورده کورده کورده
		تا وضو کورده و کورده و وصف بویه	زکات ناظم ایدر بنور انوارال
		مجازه عینک بکیشیه تکرار اولی	انقار حضور و بنور انوارال

شوق کورده و لنگه چشم و انوار انوارال	حسرت کورده و لنگه چشم و انوار انوارال
چو شیرین وقت صفای بنور انوارال	زات کورده بنور انوارال و لنگه
طبع بر مرات صاف در عالی کورده	کیم غیب علی کورده و لنگه
روبی بر کورده هر کورده بنور انوارال	کیم در کورده و لنگه
دگر با کورده معارف ایدر بنور انوارال	مسیح کورده و لنگه
معیت با کورده و لنگه بنور انوارال	بیم و کل و صند کورده و لنگه
	با لول الله شوق کورده و لنگه
	بنور انوارال کورده و لنگه
	قلوب کورده و لنگه
ایشنه رفته نوله کورده و لنگه	کورده و لنگه
شغافت بکیشیه انوارال	شوق کورده و لنگه
شوق کورده و لنگه	شوق کورده و لنگه

41.050. - TC

بوچچدوکه تاغ اراره زویمی صرچینله اولریم هرکیم ایسه یئیکلی حمل اوله رانم شاروب کام	
لایق	
برنقادی تیفنده کوکل بولدی بئیکلی بولدی مال زویمچ برکسنده ایله اولرکونوز اولرکیم مبرل	
حل و نشیری اولدی قابل	آفرایتیم بوگونه آتی سئوال
۲	

1 0 EYICI 1978

Handwritten mark or signature

KAYNAKÇA

- AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, I, II, T.D.K., Ank., 1971.
- ARSLAN, Mehmet, **Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri**, Kitabevi Yay., İst., 2000.
- ARSLANTÜRK, Zeki, **Naima'ya Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı Toplum Yapısı**, Ayığışı Kitapları, İst., 1997.
- AYDEMİR, Yaşar, **Behiştı Divanı**, M.E.B., Ank., 2000.
- BANARLI, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. II, M.E.B., Ank., 2001
- BİRİNCİ, Ali vd., **Genel Türk Tarihi**, Yeni Türkiye Yay., Ank., 2002.
- BOZDAŞ, İsmet, **Osmanlı Devlet ve Toplum Yapısı**, Boğaziçi Yay., İst., 1990.
- Büyük Türk Klasikleri**, C.8, Ötüken Neşriyatı, İst., 1988.
- CANIM, Rıdvan, **Edirne Şairleri**, Akçağ Yay., Ank., 1995.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, **Necati Bey Divanı'nın Tahlili**, İst., 1971.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ank., 1999.
- DİLÇİN, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, T.D.K., Ank., 2000.
- DOĞAN, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, İz Yay., Ank., 1996.
- GÜZEL, Abdurrahman, **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**, Akçağ Yay., Ank., 2002.
- İSEN, Mustafa vd., **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ank., 2002.
- İPEKTEN, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İst., 2005.

- İPEKTEN, Haluk vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank., 1988.
- İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, C. XV, İst., 1997.
- KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı**, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst., 2002.
- KARA, Mustafa, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İletişim Yay., İst., 1995.
- KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, Cilt V, T.T.K. Yay., Ank., 1994.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, **Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, Ank., 1987.
- KODAMAN, Bayram, “**1876-1912 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi**”, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yay., C.XII, İst., 1993.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İst., 1980.
- KUDRET, Cevdet, **Örneklî Türk Edebiyatı Tarihi**, Başbakanlık Basımevi, Ank., 1995
- LEVEND, Agah Sırrı, **Divan Edebiyatı**, Enderun Yay., İst., 2004.
- MENGİ, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yay., Ank., 2000.
- MUTLUAY, Rauf, **100 Soruda Edebiyat Bilgileri**, Gerçek Yayınevi, İst., 1979.
- ONAY, Ahmet Talat, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yay., Ank., 2000.
- ÖZ, Mahir, **Tasavvuf**, Kitapevi Yay., İst., 1990.
- ÖZKAN, Ömer, **Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı**, Kitabevi Yay., İst., 2007.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü**, İst., 1993.

PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ank., 1999.

ŞEMSEDDİN Sami, **Kamus-ı Türkî**, Çağrı Yay., İst., 1999.

SÜREYYA, Mehmed, **Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İst., 1996.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, İst., 1999.

Türk Dil Kurumu, **İmla Kılavuzu**, Ankara, 1996.

_____, **Türkçe Sözlüğü**, I, II, Ankara, 1988.

_____, **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, 1983.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler/ İsimler/Eserler/Terimler), Dergâh Yayınları, C.IV, İstanbul, 1981.

UÇAROL, Rifat, **“Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1839’a Kadar Osmanlı İmparatorluğu”**, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yayınları, C.XI, İstanbul, 1993.

ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.

_____, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C.VI, XVIII.Yüzyıl, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 7.baskı.

_____, **Osmanlı Devletinin Merkez Ve Bahriye Teşkilatı**, Akçağ Yay., Ank., 1988

DİZİN

A

âşaf	38, 60, 100, 138
Âdem	10, 39, 42
Anadolu	94, 142, 146
Ankara	xiii, xv, 90, 207
Arapça	xvi
Aristo	58, 59, 108, 117, 122, 133, 139, 155

B

Beşir Ağa	80, 135, 136, 148
Behzâd	57, 79, 128, 136, 154, 156
Bolevî-zâde Mehemmed Emîn Efendi	127
Buhara	49, 62, 203
Bursa	163

C

Câlinus	59, 144
Cem	207

D

Dârâ	ix, 56, 112
Dârâb	56, 101, 112
Devâtdâr Mehemmed Paşa	137
Divân	xv, xvi, 16, 86, 90
Dürrî-zâde Efendi	166
Dürrî-zâde Muştafa Efendi	155

E

Ebû Hanîfe	122
Ebû Manşûr	59, 155
Eflânôt Kazâsı	146
Eflâtûn	59, 139, 144
Emîni-zâde İbrâhîm Efendi	145
Evliyâ-zâde Ahmed Efendi	128, 133

F

Farûk	41, 101
Ferîdûn	56, 112
Fethî Efendi	158
Feyzî...16, 21, 35, 45, 48, 50, 57, 60, 63, 67, 71, 74, 76, 78, 80, 82, 83, 84, 86, 91, 92, 96, 99, 103, 106, 107, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 126, 127, 129, 130, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 140, 144, 145, 146, 148, 162, 164, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 201	

H

Halil Ağa-zâde Mehemmed Ağa	125
Halil Efendi-zâde Mehemmed Sa'îd Efendi	119
Hallâk	56, 59, 107, 134, 150
Hatîce Kadın	157
Hâzret-i Bârî	99
Hâzret-i çaryâr	40, 132
Hâzret-i Şıdkı	40, 195
Hâzret-i Yezdân	132
Hacı Mehemmed Ağa	124, 151
Haleb	62, 66, 145, 146, 174
Hasan	150, 157
Hızır	38, 102
Hiçâz	46, 63, 197
Hüseyn Ağa	149, 151
Hüseyn Ağa der-Şartal	151
Hüsni Bey	147

İ

ibn-i Halil	122
İbrâhîm Ağa	137
İmâm-ı Sultânî 'Arabzâde 'Abdurrahmân Efendi	92
İmâm-Sultânî 'Abdurrahman Efendi	115
İskender-i Şânî	60, 138
İslâmbol	64, 148
İsmâ'îl Efendi el-Üsküdârî	121
İsmâ'îl Efendi	122

K

Kapûdân Durak Mehemmed Paşa	134
Kapûdân-ı Deryâ Hâzret-i Maḥmûd Paşa	123
Kâtib Süleymân Efendi	165
Kethüdâ-yı Şadr-ı 'âlî 'Abdi Ağa	116
kitâbhâne-i	69, 78, 111, 112
Kız Kulesi	64, 150
Ḳuddûs	144

L

Loḳmân	122
--------------	-----

M

Maḡnisâ	130, 137, 151, 184
Mâhir Muştafa Paşa	141, 142
Mecnûn	ix, 50, 58, 180, 185
Medrese-i Celîle-i	110
Mehemmed Ağa	124, 148, 151
Mehemmed Ağa der-Doḡancılar	148
Mehemmed Şâdık	153
Mehemmed Emîn	122, 152
Mehemmed Paşa	78, 107, 108, 110, 111, 112,

mekteb-i ‘âlî-i	112
Mesîh	39, 114
Molla ‘Ömer	153
Mürtezâ	41, 101

N

Nebî	97, 129
Nedîm	7, 8, 10, 86
Neylî-zâde Hâmîd Efendi	196
Nu‘mân Efendi	154
Nûri Efendi	153
Nûrî Efendi	63, 130

O

Osman	viii, 8, 11, 39, 41, 101
-------------	--------------------------

P

Pîrî-zâde Mehemmed Şâhib Efendi	113
Pîrîzâde ‘Osman Şâhib Efendi	145

R

Rûm	62, 94, 119, 120
-----------	------------------

S

Selim-zâde Yahya Efendi	158
Seyri	57, 191
Seyyid Efendi	126

Sıtanbulî	121
Silâhdâr-ı Şehriyârî ‘Ali Ağa	120
Suç	iii
Sultân-ı cihân Maḥmûd Hân	56, 104
Süleymân	10, 38, 100, 131, 138, 157, 176
Süleymân Ağa	157

Ş

Şâhsüvâr-zâde Kıpûdân Muḥtafa Paşa	143
Şâm	99, 129
Şeyḥülislâm Mehemmed Es‘ad Efendi	129
Şeyḥülislâm Muḥtafa Efendi ⁹⁶	
Şevkî İbrahim Efendi	xv, xvi, 14

T

Tevfik Efendi	57, 179
---------------------	---------

Ü

Üsküdâr	165
---------------	-----

V

Vezîr-i a‘zam ‘Abdullah Paşa	100
------------------------------------	-----

Z

Zeynî Efendi	127
Zinnûreyn	41, 145
Zülflü Teberdâr Mehemmed Ağa	146